

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:

a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség tagjai:

BOGNÁR DEZSŐ, DOMONKOS OTTO, FARKAS IMRE, GOLLNHOFER SÁNDOR, HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, NYESŐ IMRE

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története (1864–1946) II. rész

Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története (1864–1946) II. rész

Amíg a városparlamentben ellentétes érdekek marakodtak egymással, a Lövérékben és erdőkben csendesen, de annál eredményesebben dolgozott Muck Endre (1851–1925) városi erdőgondnok. A város nyugati részén lévő mintegy négyezer holdas silány gyertyán- és fenyősarjból álló erdőt ő nemesítette értékes tölgy- és fenyőerdővé. Azokban az időkben, amikor csak az erdők fahozamával törődtek, ő már arra törekedett, hogy Sopron város hétezer holdnyi hegyvidéki erdejét feltárt, kulturált üdülőerdővé alakítsa (SSz. 1975, 338–47, 357–65).

Nem csupán a Városszépítő Egyesületben működött (1896-tól), hanem a „Löverbizottság”-ban is, ahol a Lövérék egységes, levegős, kertszerű településjellegének megóvására törekedett. Példamutató a Váris alján, az úgynevezett *Spangwald* (Szálaserdő) szélén az ő tervei alapján végrehajtott parcellázás (a mai Villasor telkei akkor keletkeztek). Háromszáz ölnél kisebb parcellát nem alakítottak ki, előírták az építendő ház nagyságát, komfortfokát és kötelezték a telektulajdonost, hogy a parcellán vagy gyümölcsöst, vagy parkkertet létesítsen, konyhakertet nem engedélyeztek. Pontosan ezeknek az elveknek semmibevevése okozta, hogy napjainkban a Lövéréket blokkházak erdei borítják el.

Muck Endre a Városszépítő Egyesülettel karöltve a soproni erdőkben valóságos úthálózatot hozott létre. A kilencvenes években létesült a Héttükkfa és a Várhely közötti, a Váristól a Lövöldéig vezető, lovaglásra is alkalmas út (1893), a Szálaserdőtől a Rátz-lövérig (ma: Lövész út), valamint a Váristól a harkai országútig vezető út. A Szálaserdőt és Városligeti vendéglőt (ma: Gyermekszanatórium) szép fasorral kapcsolták össze. Komoly anyagi erőt emésztett fel a Szálaserdőtől a Károly-magaslatig vezető két kilométeres, valamint a Dalárhegyet és Kecsepatakat összekötő ezerháromszáz méteres út. Mindkettő még ma is kedvelt sétaút. 1898-ban parkosították a Szálaserdőt. Még ugyanebben az évben szélesítették az alsólövéri

Rózsa úttól a Felsőlövérek felé vezet, valamint az Alm vendéglőtől a Schaffer lövérig (ma: Ibolya útig) vivő utat.⁶⁰⁽¹⁾

A városban fásítják az Esterházy és Lackner Kristóf utcákat, a bécsi külvárosban fasort ültetnek a Laehne-Intézetig (Bécsi utca), fásítják a Szélmalom utca elejét és ismételten pótolják a Virágvölgy felé vezető út elpusztult fáit.

Kilátót állít az egyesület a virágvölgyi *Greiserspitzen*, a Várhelyen (1886), az Ultrán, gloriettet az Alomhegyen (1888). A Romwalter Károly és fia által a Károly-magaslaton (akkor még *Warduschbergnek* hívták) 1877–78. évben épített kilátó állandóan javításra szorult és erősen megterhelte az egyesület költségvetését, ezért 1896-ban dr. Printz Ferenc állandó, kőből épült kilátó építését javasolta, amely a hozzá csatlakozó várrom utánzatú romantikus építménnyel ⁹⁸menedékházul is szolgálna és az egész környéket „regényessé” tenné. A megvalósítására alakult bizottság tervpályázatot írt ki s a beérkezett tervek közül Schiller János építészt fogadták el. A tervrajzokat közszemlére tették, a szükséges pénz megszerzésére gyűjtőíveket köröztek, amelyek szövegét Bella Lajos, a neves régész-tanár írta. A fellobbant lelkesedésben már az alapító letételének időpontját is kitűzték (az uralkodó nevenapjára) és az építendő kilátót Király toronyra tervezték átkeresztelni (vö. még SSz. 1972, 170–76).

A gyűjtés azonban olyan csekély eredménnyel járt, hogy a terv megvalósítását távolabbi időkre kellett elhalasztani. Az egyesület úgy határozott, hogy évente bizonyos összeget tartalékol az építésre. Mikor néhány év múlva már jelentékeny összeg gyűlt össze, új tervet készítettek Schiller Jánossal. Ezzel azonban nem voltak megelégedve, túl díszesnek találták és attól féltek, hogy a lemálló díszek majd folytonos javítást kívánnak. Mielőtt a terv körüli viták elültek volna, az Építőbank bukása elvitte az építésre összegyűlt pénzt.

12. A kilencvenes években az idegenforgalom növelésére több irányú tevékenység is folyt. Dr. Printz Ferenc, az új elnök jól látta, hogy az idegenforgalom fontos tényezője a város fejlődésének, felismerte a hírverés fontosságát is s amikor egy Alexander Heksch nevű bécsi író ajánlkozott a városnál, hogy ismertető könyvet ír Sopronról, Printz kardoskodott a legjobban az ajánlat elfogadásáért.

Az első városismertető könyv 1886-ban készült, Diem Gusztáv városi levéltáros neve alatt valószínűleg az időközben elhunyt Heksch szövegének felhasználásával. Dr. Printz Ferenc maga is bábáskodott egy Sopronról szóló ismertető körül, a füzet a német Woerl vállalatnál jelent meg. 1891-ben Romwalter Károly és fia adott ki illusztrált útikönyvet a városról (vö. még SSz. 1976, 60–62; 1979, 351–355).

Az idegenforgalom érdekében alakult meg 1886-ban a „Club zur Hebung des Fremdenverkehrs” elnevezésű egyesülés, amelynek elnöke Rösch Frigyes tanár. A „Club” céljául utak jelzését, a turizmus megkönnyítését és turistavezetőkön való gondoskodást tűzte ki. Szorosan együttműködött a Városszépítő Egyesülettel, amit nem csupán Rösch Frigyes szépítőegyleti tagsága, hanem az is mutatott, hogy a „Club” 1891. május 11-i ülésén az elhunyt Flandorffer Ignác fiát választotta meg tiszteletbeli elnökéül, pénztárosa pedig ugyanaz a Romwalter Alfréd, aki a városszépítők pénzügyeit is intézte. Még nyilvánvalóbban mutatja az együttműködést az *Ödenburger Zeitung* május 13-i számában az, hogy az „*Ödenburger Privat Verschönerungs Verein*” és a „*Comité zur Hebung des Fremdenverkehrs*” (a *club* és *comité* elnevezést felváltva használják) közös hirdetésben verbuvál tagokat. Végül is a club-comité az erők tömörítése érdekében bele is olvadt a Városszépítő Egyesületbe, átadva neki kétszáz forintnyi vagyonát.

Ezért 1894-ben már a Városszépítő Egyesület hívta meg az „idegenforgalom növelésére” a „Wienerwald” nevű bécsi egyesületet, amely a meghívást el is fogadja. Többször volt már szó bécsiek soproni látogatásáról, de mindig támadt valamilyen váratlan akadály. A wienerwaldiak eljöttek, igaz, csak

huszonötén, de igen jól érezték magukat, egyesületi lapjukban megdicsérték a város vendégszeretét, amelynek látható jeleként a soproni bor is jócskán folydogált. A kezdeményezés folytatására azonban még évtizedekig várni kellett, csak Heimler Károly következetes idegenforgalmi propagandája tudott nagyobb számban osztrákokat, főleg bécsieket Sopronba csalogatni.

100Magánosoknak is voltak városszépítő megmozdulásai. 1891 augusztusában, amikor már befejezté vált, hogy a lebontandó régi városháza helyére Hinträger Mór bécsi építész tervei alapján építik fel az újat, Storno Ferenc és tizenhét társa fellebbezést nyújtott be, mert „a tervezett épület stíljé nem felel meg az

épület rendeltetésének”, mert csupán a „bécsi Ringen tucatszámra keletkezett bérházakat követi mintául” és végül: „Sopron városához komolyabb s egészben véve monumentálisabb, a klasszikus felé hajló stílus volna illendő”.⁶¹⁽²⁾ A fellebbezéshez Kern András és még száztizenkét soproni polgár csatlakozott, de a mai, a tér középkori hangulatából kirívó városháza, a „szomorú memento” felépítését nem tudta megakadályozni (vö. még SSz. 1977, 212–233, 298–320).

A humorba kívánczik, bár komolyan gondolta, egy másik magán-városszépítő, herceg Esterházy Pál akkori főispán⁶²⁽³⁾ nyilatkozata, amely szerint ő „Sopront ékszerdobozzá kívánja tenni” és evégből – igazi főúri bőkezűséggel – száz forintot adományozott a Városszépítő Egyesületnek.

A lövéri részek szépítésén a „Löverbizottság” munkálkodik szívósan. A Soproni Hírlap írja 1895. április 17-én: „A bizottságnak nagy része van abban, hogy városunk a löverekben egy maga nemében páratlan szépséget és specialitást bír, amelyre minden fejlett nagyváros büszke lehet”. A bizottság nem csupán beadványokkal, kérvényekkel szorgalmazza a tanácsnál a lövéri utak rendbehozását, szélesítését, újjak nyitását, hanem anyagi áldozatoktól sem riad vissza a célok megvalósítása érdekében. Töpler Károly dr. és Panuska József 1890-ben önként hozzájárul egy lövéri út kikövezéséhez, „mert azt kocsival csak ők ketten használják”.⁶³⁽⁴⁾ 1891-ben Schranz Mihály enged át lövéreből ingyen egy részt kocsiforduló céljára.⁶⁴⁽⁵⁾

Ugyanebben az évben bejelenti a „Löverbizottság” ülésen dr. Nelky József, hogy útnyitáshoz szükséges lövértérület megvételeire a tagok önként hatvannégy forintot adtak össze.⁶⁵⁽⁶⁾ „Löverbizottság”-i ülésen határozzák el az összes lövértulajdonosok, hogy az Alsólövérekben a Szálfaerdőbe vezető út megépítéséhez önként hozzájárulnak,⁶⁶⁽⁷⁾ hasonlóképpen felszólítás nélkül kötelezi magát dr. Manninger Alfréd, hogy új út létesítéséhez szükséges területet ingyen átenged.⁶⁷⁽⁸⁾ A Soproni Hírlap 1896. április 8-i száma arról számol be, hogy a „Löverbizottság” száz forintot, a tagok pedig háromszáz forintot gyűjtöttek össze az egyik út rendbehozatalára. A „Sopron” 1898. május 17-én jelenti, hogy a lövértulajdonosok négyszáz forintot gyűjtöttek össze a Zettl lövér melletti mély út (ma: Hársfasor) feltöltésére. A példákat még hosszan lehetne sorolni.

Az utak karbantartásához az útmenti sövények gondozása is hozzátartozik, mert ha azokat nem nyesik, benövik és szinte járhatatlanná keskenyítik az utakat (Évszázados panasz ez: már az 1680. évi közgyűlésen, a 22. pontban szóvátesszik az utak keskenyedését). A „Löverbizottság” ezért állandóan járja a lövéri utakat és az elhanyagolt sövények tulajdonosait felszólítja a nyesés pótlására. A felhívások évente megismétlődnek a helyi lapokban is. A Lövérszabályzat⁶⁸⁽⁹⁾ ¹⁰¹ is intézkedik róla, előírja, hogy a nyesésnek június hónapban kell megtörténnie. 1904-ben a nyesés idejét madárvédelmi szempontból június 25-e és július 10-e közti időre tették.

A nyesésen kívül az útkarbantartás egyéb munkái már a város feladata, amelyet szintén noszogatni kell. 1892-ben a „Löverbizottság” azt kéri a tanácstól, hogy kavicsoztassa az utakat, de ne az esős időszakban, mert akkor a víz elmossa a kavicsot. Az 1898. június 6-i bizottsági ülésen a lövéri utak karbantartására állandó útkaparó beállítását kérik.⁶⁹⁽¹⁰⁾ A kérés nem talál meghallgatásra s két év múlva ismét panasz van az utakra. A „Sopron” 1901. június 13-án írja, hogy a lövéri utakat vastagon borítja a por. „A város lehúzathatná a port útkaparókkal a Nelky útról (ma: Felsőlövér út). Potom pénzbe kerülne csak!” Ötszáz évvel korábban a problémát húsz dénárral oldották meg, ennyiért „húzta le” négy ember a sarat a Fő téren.⁴⁽¹¹⁾

Rosszindulat és hozzánemértés most is rongálja az utakat. 1891-ben egy újonnan fásított lövéri úton (ma: Cseresznyefasor) vandál kezek elpusztítottak majdnem minden gyümölcsfát. 1892. április 24-én a

„Sopron” című lap kifogásolja, hogy a Lövér akácfait szakszerűtlenül botozzák, ezért azok hamarosan tönkre fognak menni.

A „Club zur Hebung des Fremdenverkehrs”, a Löverbizottság, a Városszépítő Egyesület, a különböző hivatalos városi bizottságok, mint a „Díszkertészeti bizottmány” (*Parkkomissio*) tevékenysége, magánosok egyre gyakoribb kezdeményezései azt mutatják, hogy a városszépítés az évtized folyamán szélesedő mozgalommá kezd fejlődni.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története (1864–1946) II. rész / V. Az új század első évtizede

V. Az új század első évtizede

13. Sopron városa kedvezőtlen előjelekkel indult neki az új évszázadnak. 1901. október 18-án megbukott a Soproni Építő- és Földhitelbank (a városban általánosan csak Építobanknak, Baubanknak nevezték). Hétszáz károsultja közül négyszáz soproni, akiknek vesztesége összesen ötmillió korona (SSz. 1961, 317–331). Az Építobank csődjének gazdasági következményei súlyosabbak, mint az 1873. évi bankbukásoké, a kárvallottak száma az akkori négyszerese, a Városszépítő Egyesület is közöttük van. Nem csupán egy támogatóját, a bank öngyilkosságát elkövető igazgatóját, Schladerer Alfrédet kellett kihúzni a tagnévsorból és a Károlyvár építésére tartalékolt ezer korona betét vált semmivé, a bukást követő depresszió és kedvetlenség megnehezítette a városszépítés munkáját is. Az előző évtized folyamán fellépő filoxéra a soproni határ szőlőinek nagy részét tönkretette. Az egyébként is takarékos, mindig csupán „fontolgtatva haladó” soproni polgárság még jobban visszahúzódott. Az egyesület tagjai közül sokan vagy egyáltalában nem, vagy csak rendetlenül, többszöri felszólításra fizetik meg tagdíjukat. Az önkéntes adományok ritkák és jelentéktelenek. A sivár anyagi helyzet megbénítja a munkakedvet, főleg a kezdeményezést.

Régi törzstagok hullanak ki a sorból, 1902-ben meghal Romwalter Károly, a kilátóépítő, két év múlva követi fia, Alfréd (vö. SSz. 1966, 303–319, R. Károly képe: SSz. 1966, 313). Az ő helyére Panuska Józsefet, az addigi jegyzőt választják meg pénztárnosnak, letett tisztségére Krickl Gábor városi számvevőt jegyzőnek. 1907-ben hal meg dr. Nelky József ügyvéd, a testvérszervezet, a „Löverbizottság” elnöke, aki e tisztet évtizedeken át viselte és fáradhatatlan, önzetlen, [102](#)áldozatot nem kímélő munkása volt a Lövér szállításának, fejlesztésének. A „Löverbizottság” elnökségében régi munkatársa, dr. Hajnal Endre követte.

A Városszépítő Egyesület a század végéig mintegy negyven kilométernyi sétatutat létesített a soproni erdőben és a vezetőség ennek mérlegelése után megállapította, hogy e téren a legfontosabb feladatok el vannak végezve, ezért úgy döntött, hogy a jövőben ezirányú munkáját csökkenti. A határozat végrehajtására sohasem került sor, az új utak létesítésének és a régiak javításának munkája nem szünetelt akkor sem, amikor a Dunántúli Turista Egyesület 1903-ban megalakult és egyik főfeladatául tűzte ki az erdei utak gondozását. Leginkább igazolja ezt az abban az időben készült, a Récényi erdőt átszelő új sétaút, amelynek létrejöttében a kaboldi (ma: Kobersdorf Burgenlandban) szőlők is közreműködtek. De bizonyítja a Kecskapatatot és a Vadászforrást összekötő út is, amely az Ikerárkot és Füzeserdőt érinti, valamint a Vadászforrástól a Nyíresig vivő három kilométeres út is.

Kilátó épült a Bräuriegelen és persze út is hozzá,[70\(12\)](#) 1909-ben a Vashegyen épült egy úgynevezett „paraplúi” (esernyő), azaz menedék az eső ellen, az 1876-ban létesült, de időközben tönkrement helyett.

(Azóta az 1909-es is elpusztult vö. SSz. 1972. 170–176.)

A Dunántúli Turista Egyesülettel való együttműködés már az első évben szép eredménnyel járt: a nyugati erdőségben mintegy kilencvenegy kilométernyi utat láttak el jelzéssel és útmutató táblákkal. Az anyagi költséget a Városszépítő Egyesület viselte és később is évente rendszeresen juttatott meghatározott összeget ilyen célra a társegyesületnek.

A kilátók ügye a turistákat is fellelkesítette. Amíg azonban a városszépítők ismét a régi helyen, a Károlymagaslaton emeltek a város hozzájárulásával kilátót (a Romwalter Károly és fia által ácsolt építmény alig egy évvel élte túl építőjét), a turisták 1907-ben a Nyíresen létesítettek kilátót és azt Muck Endre erdőgondnokról nevezték el. A Városszépítő Egyesület a költségekhez tetemes összeggel járult hozzá.

Figyelemmel volt a Városszépítő Egyesület arra is, hogy a sétateretek, parkok növényállománya a város gondozásában igen romlott. Először a Deák tér elpusztult fa- és növényállományát pótolták és frissítették fel, majd 1906-ban a Széchenyi tér került sorra. Itt a szinte teljes számban kipusztult gesztenyefák helyét kellett újra beültetni, de a tér még ekkor nem nyerte el mai formáját, a Postapalota helyén még állott a három parasztház, előttük a poros akácok a teret körülvevő bokorsövény védelmére állított „dróttal súlyosbított otromba fakerítéssel” (Csatkai). Ez majd csak a Postapalota felépítése (1913) után tűnik el.

A város kezdi bőkezűbben segíteni az egyesület munkáját és talán ennek jelképes viszonzásaképpen az egyesület hársfákkal ülteti be a városháza három oldalát. Hozzájárul végre a város a Várkerület fásításához is. A várkerületi kereskedők hozzáállása is megváltozott, az egykor „tolvajok búvóhelyének hitt” fákat most ők maguk gondozzák, öntözik. Beültette az egyesület az Ikvahíd és Mária szobor környékét is. Némi vita után faszegélyt kap a korábbi parkosítás ellenére is sivár Petőfi tér, az Ógabona tér, a Csengery utca, a Frankenburg út. [103](#)A lovassági laktanyától a sörgyárig ültetett fasornak leginkább a sörgyári sportpálya látogatói örülnek. A Szélmalom utcának most a felső végén tönkrement fákat kell pótolni és díszcserjéket is ültetnek.

A Bécsi-domb is egyre gyakrabban kerül napirendre. A városrésznek van jövője. Közeli fekvése, az innen nyíló szép kilátás kedvelté tették. Az egyesület itt 1904-ben filagóriát épített, utakat létesített és folytatta a fásítást, illetve a Virágvölgyi út állandóan pusztuló fáinak pótlását, amiben az érdekelt kerttulajdonosok is segítségére voltak.

14. A Kurucdombon nincs látszatja az egyesület fáradozásának. A kemény, sziklás talajon még a szívós és igénytelen akácfajta sem tud gyökeret verni.

A század elején a „Löverbizottság” indít el újszerű idegenforgalmi kezdeményezést. Az egyes villákról jó amatőrfotográfusokkal fényképeket csináltat és ezek szétküldésével próbálja növelni a lövérek látogatóinak számát. Ugyancsak a mai idegenforgalmi prospektusok elődeit jelentik a „buzgó fiatal festő”, Berta Emil által „művésziesen” kidolgozott képes levelezőlapok, amelyek „felette jó benyomást gyakorolnak a szemlélőre”, főleg a Kossuth utcában lévő, Fertsák Jenő féle villa (a 39. szám alatt állt, de lebontották, mert az 1944. évi bombázáskor megsérült) „szabadkézből akvarellbe” készített képe. Darabja csak 15 krajcár – írja a „Sopron” című újság,[71\(13\)](#) – bizonyosan nagy kelendősége lesz s egyszersmind a „lövéreknek jó hírért is költi majd”. A „költés” nyilván hoz némi eredményt, mert 1904. március 10-én a Soproni Napló felhívást közöl, hogy akinek kiadó nyaralója van, vagy abban felesleges szobája, azt jelentse be. A felhívásnak nem sok eredménye lehetett, mert az újság 1905. aug. 10-én arról panaszkodik, hogy nincs elegendő villa az ideérkező nyaralók számára. Azt ajánlja, hogy a város maga építsen húsz-huszonöt villát és azokat adja bérbe az idejövő idegeneknek. Sőt, építsenek a „szegények” is villát a Lövérekben, –

így a lap – a bank adjon nekik hozzá amortizációs kölcsönt. Ezenfelül a város létesítsen hidegvíz intézetet, vendéglőket, „csinos kávéházakat”, masszáz-, nap- és fényfürdőket, nyitott uszodát, „két zene, katona- és cigányzene játsszék állandóan, legyenek hangversenyek, Annabál és nyári színpad a vendégek szórakoztatására”. A cikk naivsága ellenére jóformán hiánytalanul felsorolja a mai ünnepi hetek műsornaptárát.

A különböző egyesületek kezdeményezései mutatják, hogy a városszépítés gondolata a köztudatban tért hódít, az emberek már nem tekintik a városszépítést önmagáért való felesleges luxusnak, kezdik belátni, hogy az érdekében hozott anyagi áldozat megtérül. Ezért is szükséges nemcsak a város erdeit, műemlékeit fokozott gondnal óvni, hanem az olyan eszmei esztétikai értékeket is, mint a szép kilátás. Mutatja ezt Hell Rezső esete, aki 1902-ben a városligeti (ma: Villa sor 19–21.) lövérháza mellé verandát épített. A kiadott építési engedélytől eltérően azonban verandáját kilencven centiméterrel magasabbra emelte s ezzel szomszédja, Szalag Bálint (ma: Villa sor 18.) lövérből nyíló kilátást csorbította. A tanács kötelezte Hell Rezsőt, hogy verandája magasságát az ominózus kilencven centiméterrel csökkentse. A kilátást védő határozat jelentőségét még az is növelte, hogy kebelbeli, belső ember, egy városi tisztviselő ellen hozták.⁷²⁽¹⁴⁾

(A szép kilátás ma is közkinccs, ezért érthetetlen, hogy századunk nyolcvanas éveiben építették tele a Szabadság körút egyik legszebb kilátású helyét stílustalan 104hétvégi házakkal. És ez nem kivételes eset. A Szabadság körút és József Attila utca találkozásának utcaképet teljesen elrontja a Mikoviny úton épült sorházak pajtaszerű oldala).⁷³⁽¹⁵⁾

A városszépítés gondolatának népszerűsödése ellenére a Városszépítő Egyesület pénzügyi gondokkal küszködött. tagjainak száma kevés volt, a közönség nem támogatta eléggé anyagilag. A pénzügyi helyzet javítására Dobrovits Sándor alelnök egyéni propagandakampány indítását javasolta. Levéllel fordultak mindazokhoz a polgárokhoz, akiktől elvárható volt, hogy tagjai lesznek az egyesületnek. A soproni polgár büszkeségére alapoztak, aki – ha személy szerint kérnek tőle közérdekű ügyben támogatást – restell nemet mondani. Az akció sikerült, kétszázötven új tag lépett be, az egyesület taglétszáma ily módon hatszázötvenre emelkedett.

Az egyesületi bevételek gyarapításában sok új gondolatot, ötletet vetett fel dr. Heimler Károly, aki akkor ügyvédjelölt volt dr. Lagler Alfréd ügyvédi irodájában. Heimler 1905-ben lépett be a Városszépítő Egyesületbe és 1906-ban választották be a választmányba. Az ő gondolata volt, hogy az Erzsébet-kertet az úgynevezett Vághy-kerttel megnagyobbítsák és az ott felállított székeket használati díj ellenében a közönség rendelkezésére bocsássák. Ugyancsak ő javasolja, hogy a vendéglőkben tegyenek ki perselyeket egyesületi adományok gyűjtésére. Ő kezdeményezte a különféle ünnepélyek rendezését is, amelyeknek jövedelme az egyesület pénztárát gyarapította. Különösen jól sikerült az 1910-ben rendezett virágünnep, amelynek védnöknőjét, dr. Artner Jenőné fátárságot nem kímélő, eredményes munkájáért az egyesület tiszteletbeli tagjává választották.

A véletlenek szerencsés találkozása, hogy éppen akkor, amikor a század első éveinek gazdasági depressziója kezdett felengedni s a meginduló fejlődés nyomában felélénkül a városszépítési kedv is, lépett az egyesület tagjai közé és kezdte meg munkásságát az a Heimler Károly, aki életének céljául tűzte ki városának szépítését.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története

(1864–1946) II. rész / VI. A világháború előtti évek

VI. A világháború előtti évek

15. Az egyesület életében sok a változás. 1911-ben Krickl Gábor titkár egészségi állapota miatt lemondott, utóda Scharf Aladár rendőrtisztviselő lett. Őt azonban alig egy évi működés után, 1912-ben történt halála miatt Szlávay Istvánnak kellett felváltania.

Elavultak a Flandorffer Ignác idején alkotott egyesületi alapszabályok, átdolgozásukat Heimler Károly végezte el 1912-ben. Ekkor szervezték újjá a vezetőséget, véglegesen rendezték az alelnöki tisztséget és azt Heimler Károllyal töltötték be. Dr. Lagler Alfréd ügyész helyébe Proszwimmer Sándor dr. lépett. Háznagyi tisztséget is létesítettek és azt Heimler Henrikkel töltötték be. Az egyesület választmányán belül különféle bizottságokat szerveztek, mint számvizsgáló, vigalmi, útjelző, építő, idegenforgalmi és sajtóbizottságot, ami az egyesület sokrétű tevékenységére is utal. Nagyjelentőségű, hogy az új alapszabályokban az egyesület felvette feladatai közé a város történelmi emlékei iránt az érdeklődés felkeltését és a városi építkezéseknél a véleményadást és ellenőrzést.

105Az új alapszabály megállapította, hogy az egyesület neve: „Soproni Városszépítő Egyesület”. Szükséges volt ez, mert még a századfordulón is „Magán Szépítő Egylet”-nek nevezik (mint például a „Sopron” című lap 1900. augusztus 25-i száma). Meghatározzák az egyesület jelvényét, amelynek tervét Steiner Rezső festő rajza nyomán Adler helybeli vésnök készítette el.

Az egyesület szorosan együttműködik a várossal. Heimler Károly az egyesületet tanácsadó szervnek tekintette, amely a lakosság javaslatait összegyűjti, megvitatja és átadja a városnak.⁷⁴⁽¹⁶⁾ Az együttműködést jelzi az is, hogy az egyesület a városháza épületében kapott helyiséget. A városházán tartott első választmányi ülésen, 1911. október 30-án, kis ünnepség keretében elhelyezték dr. Printz Ferenc elnök arcképét.

Az egyesület addig fák és ültetvények segítségével a közterületeket díszítette, szépítette. 1909-ben merült fel először a gondolat, hogy a magánházak ablakainak virágdíszre nagy mértékben szépítené a város képét. Felhívást intéztek a közönséghez és a legszebb virágos ablakok tulajdonosainak jutalmat ígértek. Az év szeptemberében a várost bejáró bírálóbizottságok javaslata alapján 143 díjat osztottak ki. Jellemző és öröndetes volt, hogy a külvárosok jutalmazottjai közül a legtöbb szinte tudtán kívül vett részt a pályázaton, a külső városrészekben ugyanis megszokott volt a virág az ablakban. A „Sopron – virágváros” jelszó jegyében most már évtizedeken át, évről-évre megrendezték a virágos ablakok versenyét.

Figyelemmel volt az egyesület a városképet elcsúfító hirdetőtáblákra és üzleti portálokra is, ezekre vonatkozóan azonban még nem sikerült esztétikus megoldást találni. A probléma a negyvenes évek elején ismét napirendre került.

Sok gondot okozott az egyesületnek a Deák tér, amelynek parkja állandó gondozásra, főleg javításra szorult. Városi támogatással felújították a teret, de mivel a város által a tér folyamatos karbantartására felajánlott évi összeg nem fedezte a kiadásokat, 1911-től kezdve az egyesület nem vállalta a tér gondozását. Ettől függetlenül az egyesület a tér Alsólövért utcai torkolatánál időjelző házikót állított fel, amelynek gondolata Panuska József pénztárostól származott, kivitelezésében pedig több soproni iparos működött közre vagy ingyen, illetve olcsó anyag szállításával, vagy úgy, hogy munkájáért nem fogadott el díjazást. A tervet Jaluschka (később: Jámor) Lajos városi mérnök készítette.

A Petőfi téren a parkosítás és a már korábban ültetett fák a Ritter-ház ferde frontvonala által keltett kedvezőtlen hatást nem tudták eltüntetni. A tér újabb fásításánál sikerült a kaszinói rész elé ültetett facsoporttal a ferdeséget némileg elfedni. Nem volt szerencsés a tér közepén a Liszt-szobor elhelyezése sem. Az egyesület többször szorgalmazta, hogy a térre már méretei miatt sem illő szobrot helyezzenek máshová, de az illetékesek nem tudtak megegyezni az új helyben. Heimler Károly még a harmincas években is többször kísérletezett a megoldással. Az irodájának egyik asztalán álló szobor-makettal egyre újabb elhelyezési módokat próbált ki. (A szobor rövid ideig az Erzsébet-kertben állott, ma a Liszt Ferenc Művelődési Központ bejárata előtt látható.)

Figyelemmel volt az egyesület arra is, hogy a városba érkező idegent kedvező kép fogadja. A Déli vasút előtti sivár tér közepén létesített pázsitfolt és a Király utcában (a mai Mátyás király utca Május 1. tér és a GYSEV állomás közötti része) ültetett fák ezt a célt szolgálták. Folyt a fásítás a Baross utcában, a Kossuth utca meghosszabbításában, a Vadász és Flandorffer (ma: Táncsics) 106 utcákban is. A Rákóczi utca és Orsolya tér beültetése után a belváros fásítása voltaképpen befejeződött. A szűk belvárosi utcák (Templom, Kolostor, Szent György, Új utcák) nem kaptak fadíszet, ez akadályozta volna a közlekedést.

Az egyesület már 1909-ben foglalkozott a Széchenyi tér új parkosításának tervével, amit később a Schármár Károly tervezte új postapalota felépítése tett elengedhetetlenné. Ez azonban olyan súlyos anyagi megterhelést jelentett volna, amire az egyesületnek még nem volt fedezete, ezért csupán a Kaszinó előtti járdaszigeten állított fel egy díszórát, amelynek tervét szintén Schármár készítette.

16. Sorra került a győri külváros is. A Híd utca, Fapiac, Kőfaragó tér és még több kisebb utca fadíszet kapott. 1913-ban a Kurucdomb kopár részén négyezer fenyőcsemetét ültettek el, de a Kurucdomb hű maradt rossz híréhez, a csemetékből egyetlen egy sem eredt meg.

A bécsi külvárosban nyílt először alkalma az egyesületnek arra, hogy új célkitűzését, a város történelmi értékeinek megmentését gyakorlatilag is valóra váltsa. A Bécsi utcában lévő késő gótikus stílusú Fehér- vagy Máriacelli kereszt alapos helyreállításra szorult.⁷⁵⁽¹⁷⁾ Storno Ferenc tervei alapján restaurálták és a költségekhez főleg a város vallásos közönsége járult hozzá.

A múlt megőrzésének tett jó szolgálatot az egyesület azzal, hogy a helytörténeti vagy építészeti szempontból értékes, de időközben lebontott épületekről egykorú festmények alapján képeslapot készített. Az első lap Hauser Károly rajztanárnak a Liszt Ferenc Múzeumban lévő festményét ábrázolta, amely a Kaszinó kertje helyén álló Brückl toronyról készült, a második Storno Ferencnek a régi barokk városházát ábrázoló festményéről.

A Virágvölgy ügyét akarta előbbrevinni az 1911. évben az egyesület kebelén belül Steiner Rezső festőművész elnöklete alatt létrejött bizottság. Jóformán anyagi segítség nélkül, az érdekeltek lelkes összefogásával kisebb-nagyobb eredményeket is el tudott érni.

A város környékének szépítésében a Dunántúli Turista Egyesületen kívül már az újonnan alakult Bánfalvi Szépítő Egyesület is segített az anyaegyesületnek. A Városszépítő Egyesület rá is szorult a segítségre. Közel két évtizede súlyos anyagi igénybevétel jelentő feladat előtt állt: a Károlyvárat kellett felépíteni. A régi rozoga építményt ugyan még kijavították, átfestették; de erősen remélték, hogy az már csak az „utolsó kenet”. Az 1913. évi közgyűlés el is határozza a kilátó mielőbbi felépítését, Schármár Károly elkészíti a terveket. Megvalósításukat nem csupán az anyagiak hiánya, hanem a következő évben kitört háború is akadályozza.

Ezekben az években öröndetes módon megszaporodott a természetbarátok száma, a sétáló közönség valósággal ellepte az erdőket, az egyesületnek évről-évre fokozottabban kellett gondoskodnia a padokról, a létesítmények karbantartásáról s ez természetesen gátolta a pénzügyi tartalékolást.

1909-ben a városi tanács közbiztonsági okokból lebontatta az 1886-ban épült várhelyi kilátót, amelyet azonban a közóhajra való tekintettel kénytelen az egyesület még ugyanabban az évben újból felépíteni. Felmerült az az óhaj is, hogy a Váris feletti kőfejtőnél, ahonnan igen szép a kilátás, létesüljön kilátó, amit az egyesület szintén teljesített. 1914-ben kiépíti az egyesület a Bánfalvára kiránduló soproniak egyik kedvelt sétaútaját, az Almtól a Kármelita zárdáig.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története (1864–1946) II. rész / VII. A háborús évek

107 VII. A háborús évek

17. Az 1914-es év nemcsak a politikában, hanem az egyesület életében is eseményekkel terhes. Márciusban visszavonul dr. Printz Ferenc elnök, de az egyesület nem engedi el a vezetőség éléről: díszelnökké választja. Az új elnök – szóba sem kerül senki más, – dr. Heimler Károly, az ő alelnöki tisztét Jaluschka (Jámbor) Lajos veszi át. Az év folyamán olvad bele az egyesületbe a „Löverbizottság”.

Dr. Printz Ferenc munkáját sokszor gáncsolta a megnemértés, de ő végtelen türelemmel mindig elhárította az akadályokat. Megmutatkozott ez nem csupán a Deák tér parkosítási munkálatainál, az öntözés megszervezésénél, hanem a Fertő partjára tervezett pavilon megépítésénél is, amikor valósággal házról-házra járva gyűjtötte össze a szükséges összeget. A nagy nehézségek árán felépült házikót, noha a kirándulók megszerették, néhány év múlva a város a szükségessé vált tatarozás költségeinek megtakarítására egyszerűen lebontatta és anyagát eladta. Amikor a költségesen kiültetett díszfákat az építkezők gondatlansága minduntalan megrongálta és az egyesületet intézkedés helyett a hatóságok elutasították panaszával, a kevésbé higgadt egyesületi ügyész, dr. Lagler Alfréd oda is dobta tisztét, keserűen jelentve ki, hogy ezentúl miatta akár Sopron minden erdejét kiirthatják, ő a kezét sem mozdítja meg többé, dr. Printz Ferenc türelmét ez sem borította fel. Higgadtan intézkedett akkor is, amikor a saját költségén létesített Printz Stegből⁷⁶⁽¹⁸⁾ (ma: Panoráma út) az egyik útmenti tulajdonos egy méternyi sávot egyszerűen elszántott.⁷⁷⁽¹⁹⁾ Következtesen folytatta a városszépítés munkáját, amit végső soron a város közönségén kívül az uralkodó is elismert, amikor a Ferenc József renddel tüntette ki. Az egyesület a Sörházdomb egy csendes útkereszteződésénél (ma már egyáltalán nem csendes) pihenőhelyet, nevezett el róla. Méltó folytatója volt Flandorffer Ignác munkájának.

Utóda, dr. Heimler Károly 1877. október 18-án Sopronban, régi polgárcsaládból született. Apja gabonakereskedéssel foglalkozott, a Bécsi utca 26. számú házban laktak. Iskoláit az evangélikus elemiben, majd a líceumban (ma: Berzsényi gimnázium) végezte. 1897-ben érettségizett, a 11. közös vadászrezdben töltött önkéntes éve után jogásznak iratkozott be, tanulmányait Budapesten, Pozsonyban és Kolozsvárott végezte, ahol jogi diplomáját is megszerezte. Három évig (1902–5) patvaristáskodott dr. Lagler Alfréd irodájában. 1905. július 8-án a városi rendőrség szolgálatába lépett alkapitányi ranggal. Mivel az 1907. évben tartott szokásszerű vizsgálat során a fiatal alkapitány munkáját mintaszerűnek találta, dr. Baán Endre főispán tiszteletbeli (csak cím, fizetés nem járt érte) főkapitánnyá nevezte ki, de 1908 januárjában soronkívül megkapta a tényleges főkapitányi kinevezését is. Ebben az évben megnősült, felesége szintén

tősgyökeres soproni polgárcsalád leánya: Greilinger Irma.

A rendőrfőkapitányi állást 1920. július 31-ig töltötte be. A városi rendőrségnek ő az egyetlen tagja, akinek szolgálatára az államosításkor a belügyminisztérium nem tartott igényt. Noha a Tanácsköztársaság alatti magatartása ellen (fel is volt függesztve állásából) nem merült fel kifogás, a belügyminiszteri döntésnek valószínűleg mégis politikai okai voltak: Heimler Károly szabadkőműves, [108](#)1903. márciusa óta a soproni Széchenyi Páholy tagja. Dr. Pinezich István ügyvéd, a Városi Egységes Párt jobboldali beállítottságáról közismert elnöke 1920. február 19-i közgyűlési beszédében nyíltan ki is jelentette, hogy Heimler Károlyt jó barátnak, jó tisztviselőnek ismeri el, de „rossz néven veszi azt, hogy 1919. március haváig a szabadkőműves páholy tagja volt”.

Szabadkőművességét még többször felróják Heimler Károlynak. 1924-ben azzal vádolják, hogy a kommün egyik soproni vádbiztosát, dr. Schwartz Sándor ügyvédet a Tanácsköztársaság megszűnte után a felelősségrevonás elől rendőri segédlettel mentette ki Ausztriába, s ezt azért tette, mert Schwartz Sándor páholytestvére volt. 1925-ben a nem éppen kifogástalan hírvé soproni ügyvéd, dr. Szegő Hugó tesz ellene rágalmozó kijelentéseket, amelyek között az is szerepel, hogy „tartalékos tiszt léte szabadkőműves maradt”.[78\(20\)](#) Szegő Hugó Heimler Károlyt a hírhedt síófoki katonai parancsnokságnál is több ízben feljelentette, de eredménytelenül. Heimler Károly viszont rágalmozásért beperelte, és az ügyvédet el is marasztalták.

Heimler Károly szabadkőművessége és városszépítői tevékenysége között nincs ellentét. Eltekintve attól, hogy a szabadkőművesek jelszava is: „bölcesség, erő és szépség”, soproni működésüket az emberbaráti munka és nagyarányú jótekonkodás jellemezte.[79\(21\)](#) A soproni szabadkőműves páholy számos tagja működött a Városszépítő Egyesületben, mint Huber Aladár városi főszámvevő, dr. Kánig József ügyvéd, a „Löverbizottság” tagja, Király József Pál tanár, Meyne János kertész, Romwalter Alfréd, a Városszépítő Egyesület pénztárosa, az első károlymagaslati kilátó egyik építője, Storno Ferenc a soproni páholy (a Csengery utcában volt) mennyezetfreskójának festője, dr. Schreiner Kálmán ügyvéd, Seidl Samu bankigazgató, a „Löverbizottság” egyik elnöke.

Az államrendőrségi szolgálatba át nem vett dr. Heimler Károly négy éven át különböző városi munkakörököt látott el, amíg 1925. január 25-én egyhangúan főjegyzővé választották, majd az árvaszéki elnöki tisztséggel is megbízták. 1937. január 1-ével ment nyugdíjba és ezután már teljes munkaejét kizárólag a városszépítés munkájának szenteli, amíg 1943. évben agyvérzés nem éri. Betegsége alatt, félig bénán is tervez, tárgyal, dolgozik, a Műemlékek második kötetét szeretné még nyomdába adni, de ez már nem sikerül. 1954. szeptember 7-én tizenkét évi betegség után meghal (vö. még SSz. 1955, 1–2. sz. 1969, 193–206).

18. A Városszépítő Egyesület 1914. évi krónikájának másik jelentős eseménye az, hogy május 24-én tartott közgyűlésén a „Löverbizottság” kimondta feloszlását, illetve a Városszépítő Egyesületbe való beolvadását, átadva neki 739 koronát kitevő összvagyonát.

A „Löverbizottság” mindig tartott kapcsolatot a Városszépítő Egyesülettel, utóbbi fontosabb ügyek megtárgyalásánál rendszeresen képviseltette magát a „Löverbizottság”-ban, mint például 1900-ban, amikor a Lövéri villamos létesítésének megtárgyalásán Romwalter Alfréd és Panuska József képviselték az anyaegyesületet.[80\(22\)](#)

A „Löverbizottság”-ot a lövertulajdonosok hozták létre, ügyrendjét 1886. december 15-én jóváhagyott „Löverszabályzat” irányította, célját úgy határozta meg: „Köteles odahatni, hogy a löverek a közönség

valódi nyaralóhelyévé legyenek”. 109A szabályrendelet csupán a tényleges gyakorlatot rögzítette, mert a lövértulajdonosok „Comité”-je már 1862-ben is működött,⁸¹⁽²³⁾ tehát a Városszépítő Egyesület létrejötté előtt.

A „Löverbizottság”-nak a kezdeti időkben legfőbb gondja az „elmúlt esztendőök folyamán előfordult számtalan rablások, tolvajlások és egyéb kicsapongások” megszüntetése, a Löverek közbiztonsága volt, amelyet a meglévő „csapongórók” (a lövérekben cirkáló csöszöket nevezték így) nem tudtak kellően biztosítani. 1862-ben például cseresznyét lopó „négy korosabb tanuló” a közeli erdőből botot hozva, az őket felelősségre vonó lövéri őrt alaposan elverte.⁸²⁽²⁴⁾ A „Ödenburger Intelligenz- und Anzeige Blatt” 1864. július 3-i számában gúnyos hangon a lövéri sétálóknak „páncélinggel bélelt lódenkabátot”, „alabárdnak kiképzett esernyőt” és mindkét zsebbe egy-egy tizenkétlövetű revolvert, mindkét oldalról pedig sauegard-ot (testőrt) ajánl. Több csöszre lenne szükség, de ezek költsége a lövértulajdonosokra hárult s a bizottság vetette ki az eléggé magas összeget. A kivetés sem ment vita nélkül, az arányos teherviselés érdekében hiába sorolták lövérkertjeik nagysága szerint a tulajdonosokat öt osztályba, majd néhány év múlva hétbe, a viták nem szüntek meg.

Hasonlóképpen nagy vitákat váltott ki 1890-ben az Alm vendéglő létesítése. Amikor az egykori pálos kolostor melletti vendéglő megszűnik, a lövértulajdonosok egyik része az új vendéglőt a régi helyén szeretné létesíteni, a másik rész viszont közelebb a városhoz, a Hársfa sor végében, dr. Szilvász Márton villájával szemben, „mert ott gyönyörű a kilátás”. Ez utóbbi ellen természetesen a lehangosabban dr. Szilvász Márton és szomszédai tiltakoznak. A vita kiszélesedik, már nem csupán a bizottságban, hanem a sajtóban is folyik, míg csak a város meg nem unja a huzavonát és határoz: engedélyt ad a vendéglő megnyitására a Hársfa sor végében, a mai helyén. „A vendéglő – mondja a városi határozat – a városból kijövő lakosság pihenését szolgálja és a lövér nem lezárt, s azok részére, akik nem lövértulajdonosok, nem elérhető terület” és a „lövértulajdonos a sövényén túl nem rendelkezik korlátlanul”. A határozatban érezhető a rendreutasítás és ez szól a Városszépítő Egyesület alelnökének, dr. Szilvász Mártonnak is:⁸³⁽²⁵⁾ „Szilvász Marci” nem csupán a városi parlamentben, hanem a város társadalmi életében is élénk szerepet játszik, nagy vivőr, ő védi a „lövéri grófnő”-nek nevezett Sturdza Mária szélhámosnőt; bécsi színésznőt vesz feleségül, vadászvillát épít a Dudlesz erdőben, aztán eladja a Városszépítő Egyesületnek, amely ezzel évtizedes gondot és költséget vesz magára.

Egyhangú lelkesedés támogatta a „Löverbizottság” 1895. április 15-i közgyűlésén dr. Nelky József által benyújtott indítványt: „A lövérek között állítsanak fel fürdő házat”. Alkalmos helyként a Deákkút közelében lévő területet javasolta, ahol „az utak szerteágaznak”.⁸⁴⁽²⁶⁾ (A mai fedett uszoda körülbelül azon a helyen van). A fürdő létrehozására részvénytársaságot szerveznek, de hiába a nagy lelkesedés, a szükséges részvénytőke nem jön össze. A fürdőt végül is nem a bizottság, hanem egy Kaltenböck Alajos nevű mérnök valósította meg.

Ugyanolyan egyhangú lelkesedés fogadta 1899. augusztus 7-én Nelky József ¹¹⁰dr. másik javaslatát: „A város fejlődésének súlypontja a lövérekre esik, ezért oda kell hatni, hogy a villamos vasút oda is kiépíttessék.” A tervzet szerint a villamos vasút útvonala, a „trace” nagyjából a mai Szabadság körút vonalát követte volna. A költségek finanszírozását úgy tervezték megoldani, hogy minden lövértulajdonos kötelezze magát előre bizonyos számú évi menetjegy megvételére.⁸⁵⁽²⁷⁾ Amikor azonban az erre vonatkozó kérdőíveket kibocsátották, nagy volt a csalódás. Ugyan akadtak (főleg nők), akik a kérdőíven nemcsak helyeselték, hanem lelkesen éltették is a „Löverbizottság”-ot munkájáért, de még többen voltak, akik az ívet egyszerűen vissza sem küldték. Nem csodálható, hogy évek huzavonája után a város közgyűlése 1904. február 28-án végleg elveti a villamos vasút létesítését a Lövérékben. Bár ugyanennek az évnek

szeptemberében a „Löverbizottság” még egyszer napirendre tűzi a lövéri közlekedést, villamos helyett autóbuszok járatását ajánlva, ez a megoldás sem valósul meg. Noha a lövéri közlekedés kétségtelen megoldása az autóbusz, még vagy húsz évig kell várni a megvalósulásra.

A Lövérek világításának problémájával több ízben is foglalkozott a „Löverbizottság”. Az utcai világítás első nyomával a Lövérekben 1895 februárjában találkozunk, amikor a Vándorfasorban (ma: Ady Endre út) három petróleumlámpát szerelnek fel, 1896-ban⁸⁶⁽²⁸⁾ pedig az Alsólövércs utcában hatot,⁸⁷⁽²⁹⁾ ami persze egyáltalán nem volt kielégítő. Javulást jelentett az a hatvanhárom petróleumlámpa, amelyet a „Löverbizottság” 1907-ben helyezett üzembe a főbb lövéri útvonalakon.⁸⁸⁽³⁰⁾ De már a közvilágítás korszerű megoldását, a villanyt hiába szorgalmazta a bizottság az 1912. évtől kezdődően. A város vezetősége elzárkózott, maga a bizottság nem is érte meg a megvalósulást, azt majd csak a Városszépítő Egyesület viszi véghez. 1926-ban gyulladnak ki a villanylámpák a lövéri utakon, „éppen száz évvel azután, hogy 1827-ben először világították ki olajlámpásokkal a város utcáit a Pócsi kaputól a Bécsi kapuig terjedő részen.⁸⁸⁽³¹⁾ Az ugyanis nem számítható még utcai kivilágításnak, hogy 1647-ben gyertyákkal kivilágították az Élőkaput – mondja Csatai Endre. Ténylegesen a Lövérekben már 1924-ben világított a villany, igaz, csak két úton „az első hat ívlámpa”.⁹⁰⁽³²⁾

A „Löverbizottság” utolsó nagyobb szabású kezdeményezése a „lövérekben építendő és az idegenforgalom szolgálatában álló” szálló volt: a Lövérszálló. Roth Gyula, a későbbi egyetemi tanár és Muck András erdőgondnok terjesztette elő 1913 januárjában, hogy majd két évtized vitái, hivatalos szakvélemények, megfontolások, hírlapi cikkek garmadája után végül is ott épüljön fel, ahová a kezdeményezők eredetileg is tervezték.⁹¹⁽³³⁾

A „Löverbizottság” működése a Lövérek fejlődése szempontjából hasznos volt. Nagy, égető problémákat ugyan nem tudott megoldani, azok meghaladták erejét, de állandó ébrentartással, megvitatással elősegítette későbbi megvalósulásukat. Kisebb ügyeket, mint új utak nyitását, a régiiek gondozását maga is megoldotta. Működését sokszor az egymással ellentétes egyéni érdekek akadályozták, de érdeme végső soron nem vitatható.

11119. Sopron ugyan nem vált hadszínterré, de a háború okozta rendkívüli állapotok befolyásolták az egyesület életét is. A nagyobb terveket a háború utánra kellett halasztani, a kisebb ügyek is nehezebben intéződtek, az egyesület ülésain egyre többször emlékeztek meg hadbavonult tagokról, tisztségviselőkről. 1915. februárjában dr. Heimler Károlynak is be kellett vonulnia, az egyesület szerencséjére két hónap múlva leszerelt.

A háborús pszichózis a városban is megmutatkozik. Nemcsak a megritkult munkaerőket pótló „muszka” hadifoglyok feltűnése táplálja, de felüti fejét a kémhisztéria is.⁹²⁽³⁴⁾ A rendőrség és a csendőrség napokon át orosz kémeket keres a Károlymagaslaton, dr. Takáts Kálmán postatisztviselő feljelentése alapján, persze eredménytelenül. (A második háború előtt is felbukkannak a kémhírek: a Károlymagaslat környékén „borotválkozó apácákat” látnak, akik természetesen „ellenséges álruhába öltözött kémek”. Közülük sem fogtak el egyetlen sem.)

Kiveszi részét az egyesület a háborús jótékonykodásból is. Nagy összegű hadikölcsönt jegyez, adományokat juttat a Vöröskeresztnek, tagságot vállal a Rokkantgyámoló Egyletben. Napirendre tűzi a háborús emlékek ápolását. Indítványozza hősök ligetének létesítését és a harkai Kóglin a már korábban elhatározott békekereszt felállítását.

A halál nemcsak a harctereken szedi áldozatait, hanem az egyesület itthonmaradt tagjai között is. 1918-ban

meghal dr. Proszwimmer Sándor, aki éveken át látta el az egyesület ügyészi teendőit, dr. Laehne Vilmos, a hasonnevű gyermeknevelő intézet alapítója, a Bécsi-domb és városrész fejlesztésének lelkes propagálója, aki intézetének parkosított kertjével (vö. SSz. 1972, 233–237) példát mutatott a környék szépítésére. Meghal a „Löverbizottság” utolsó elnöke, dr. Hajnal Endre, aki sokat tett a lövérek elhanyagolt gyümölcsfaállományának javítása érdekében, személyes rábeszéléssel, újságcikkek sorozatával igyekezett a lövértulajdonosokat a helyes gyümölcsfaápolásra megtanítani.

A Bécsi-domb éppen a háborús években indul fejlődésnek. Itt létesül az eredetileg a Szent Mihály-templom mögötti rétre tervezett gyermekjátszóter s ehhez kapcsolódóan szerpentinutak, pihenőteraszok készülnek. A munkák elvégzését Brunswick Lajos, a 18-as honvédek ezredese tette lehetővé, aki ezrede utászcsapatát, a később harctéren elesett Abafy Emil főhadnagy vezetésével átengedte az egyesületnek. A Bécsi-domb játszóterét ezért az egyesület hálája jeléül „Lajos pihenő”-nek nevezte el. 1915-ben az egyesület itt ródlipályát is épített.

A terület fejlesztésével egyidejűleg szükségyszerűleg felmerült egy ott létesítendő vendéglő terve is. 1914-ben egy cég hajlandó lett volna ilyen célú létesítményt tizenötezer korona kamatmentes kölcsönrel finanszírozni, de az egyesület nem mert belevágni. Az 1915. évben azonban eladásra kínálta dr. Szilvássy Márton a Dudlesz erdő szélén lévő vadászházát, amelyet az egyesület 1950 koronáért megvett. Bár a vételár kedvező volt, az egyesület a vétellel nem csinált jó vásárt, a sorozatos átépítések költségei az eredeti vételárat többszörösen meghaladták. Az első átépítés Kunt Mihály tervei alapján kezdődött meg és már az 1916. évben 7652 koronát, 1917-ben pedig, amikor ugyancsak Kunt tervei alapján verandát építettek, a soproni iparosok áldozatkészsége és a téglagyárak ingyentéglája ellenére 13 033 koronát emésztett fel. Az egyesület gondnokot alkalmazott, italmérési engedélyt szerzett, megépíttette a Bécsi országútról 112a vadászlakhoz vezető utat (ebben a 24. tüzérezred katonái voltak segítségére), majd az országúttal párhuzamosan, a befásított részek között vezető gyalogutat, amelynek munkáit orosz hadifoglyok végezték. 1916. július 22-én az egyesület megnyitotta a vadászlakot a közönség számára.

Ugyanezen a napon az újonnan létesített gyalogút mellett, azon a helyen, ahonnan I. Ferenc József 1884. évi látogatásakor végignézte a soproni helyőrség felvonulását, felavatta az egyesület a Vasata József szobrász által készített emlékművet. Hasonlóan királylátogatással összefüggő eseményt örökölt meg az úgynevezett Koronázó dombon egy évvel korábban (1915-ben) állított másik emlékmű is, amelyet Füredi Oszkár tervezett. Ez az emlékoszlop azon a helyen áll, ahol 1625-ben III. Ferdinánd a koronázási kardvágásokat tette meg.

A bécsi külváros szépítéséhez tartozik a Sas tér rendezése is. Az ültetett fák és díszbokrok csak kevésbé enyhítették a tér kopárságát. Heimler Károly díszkutat is tervezett a tér közepére, de ezt a tervét csak 1942-ben tudta megvalósítani.

Noha az egyesület már nem tekintette főfeladatának a fásítást, az a háború évei alatt sem szünetelt. Beültették az Alsólövért utca déli felét és a Faraktár utat. A Vasúti soron (ma: Béke út) hársfákat ültettek és élőnövényt a vasúti pályatestnek az utcától való elválasztására. Az egy időben Jacquin Miklós térnek nevezett területet feltöltötték, rendezték és parkosították. A fásításnál a szépítés mellett feltűnik a gazdaságosság is: a méhészek érdekében főleg jól mézelő japán akácokat ültettek.

Még a háború előtt keletkezett a Kossuth, Flandorffer (ma: Táncsics) és Fürdőház (ma: Ferenczi János) utcák találkozásánál egy háromszög alakú parkosított terület. Ide került 1915-ben a város második időjelző házikója. Felállításában Renner Gyula, Bergmann Ernő, Huber István soproni iparosoknak, valamint a

Fasching és Nagelreiter kőfaragócégnek van része.

Ugyancsak még a háború előtt merült fel egy szobros kőkút létesítésének terve, amelyet a háborús viszonyok elodáztak és ezért csak 1917-ben állították fel az Orsolya téren. Az oszlopon ülő hattyút ábrázoló díszkút, Vasata József alkotása, ma a Hunyadi János utca és Béke út találkozásánál áll. A kőhattyút az egyetemisták minden évben valódi pihetollakkal szokták feldíszíteni egy régebbi diákbona alapján. Állítólag az egyik professzor a rosszul felelgető hallgatójának kijelentette, akkor megy át a vizsgán, ha a kőhattyúnak valódi tolla nő. Azóta a hattyú vizsgák idején mindig „megtollasodik”.

20. Németországban ezekben az években mozgalmak indultak a régi művészi emlékek és természeti értékek megóvására „Heimatschutz” és „Heimatkunde” jelszóval. Sopronban az ezirányú érdeklődés felkeltése a Városszépítő Egyesületre hárult. Az irányadó elveket Heimler Károly körvonalazta az 1917. évi közgyűlésen, ismét bővítve ezzel az egyesület működési körét. Az új feladatok megoldásában dr. Mihályi Ernő bencés tanár (SSz. 1970, 278–80) és dr. Payr Sándor (SSz. 1938, 102, 113–118) egyetemi tanár vállalták a munkát, tanulmányaikkal ráébresztve a soproniakat a városuk természeti és művészeti kincseire. Payr Sándor az épületek történetét írta meg, Mihályi Ernő pedig esztétikájukat elemezte. Mihályi Ernő lépett fel a Városszépítő Egyesületnek a Dunántúli Turista Egyesülettel közösen rendezett estjén, amely a Heimatschutz-Heimatkunde mozgalmat volt hivatva propagálni. Az esten dr. Eduard Stephan bécsi művészettörténész is előadást tartott Sopron és környékének művészeti és természeti értékeiről. Dr. Stephan előadása kétségkívül használt a város idegenforgalmának is. Ugyancsak 1917-ben kezd publikálni dr. Csatai Endre is. Első ilyen témájú [113](#)cikkének „Pár szó Sopron szépségeiről” a címe,[93\(35\)](#) hogy majd a „pár szóból” évtizedek során a város szépségét hirdető életmű legyen.

A történelmi érzék fejlesztésére és ébrentartására az egyesület jelentős történelmi események színhelyét emléktáblával jelölte meg. Így a Fő téren a Storno-ház, amelyben 1482–3-ban I. Mátyás király lakott, a Müller Paulin (ma: Hátsókapa) utcában a Zöld- illetve Caesar-ház, ahol az 1681. évi soproni országgyűlés idején a főrendiház ülésezett. Emléktáblát terveztek a Petőfi téri általános iskola falára is, ahol az az épület állott, amelyben 1820-ban Liszt Ferenc első hangversenyét tartotta. Ez az emléktábla csak később, a harmincas évek során valósult meg Szakál Ernő terve alapján (vö. SSz. 1942, 91).

Az 1917. évben az egyesület művészeti bizottságot hozott létre annak figyelemmel kísérésére, hogy az új épületek stílusosan illeszkedjenek környezetükbe. Ennek érdekében nem csupán tanáccsal, hanem szükség esetén tervekkel is segíteni akarták az építetöket. Példamutató volt ebből a szempontból Kunt Mihály építész működése, aki a Hubertusz vadászlak építésénél hazai motívumokat dolgozott fel. Az egyesület közreműködésével hasonló értelemben alakították ki a Rókalyuk (a Hátsókapa utcában volt) vendéglő homlokzatát is. Pályázatot hirdettek a gazdapolgárházak homlokzatának kiképzésére is.[94\(36\)](#)

A kulturális célt szem előtt tartva vásárolt meg az egyesület egy térhatású panorámát, amelyet először a Várkerületen, a Krausz Mihály felajánlotta üzlethelyiségben állítottak fel, de később többször is áthelyeztek. A panoráma kulturális hatásán kívül jó jövedelemforrásnak is bizonyult. Megvételét Heimler Károly, Renner Gyula, Radomszky Miksa, Neuberger Ernő, Schneider Gusztáv Adolf és Forster Gusztáv egyesületi tagok kamatmentes kölcsön nyújtásával tették lehetővé.

Már 1911-ben gondolt dr. Printz Ferenc munkáskertek létesítésére. A gondolatot a háború érlelte meg. Dr. Heimler Károly 1917 márciusában fogott a „Laubenkolonie”,[95\(37\)](#) azaz lugaskertek megvalósításához. Az akció célját abban jelölte meg, hogy egyrészt „elősegítse a családok megélhetését, elvonja az embereket a kocsmázástól, csavargástól”, másrészt „a szegényt, a tőke nélkülit földhöz juttassa, a különböző társadalmi

állásúak és foglalkozások közti különbséget nivellálja. A legfontosabb, hogy a szegény családok a szűk, nedves lakásokból kiszabadulhassanak a gyönyörű természetbe”.[96\(38\)](#)

A megvalósítást elősegítette, hogy az 1917. évben Benkő Géza felajánlotta családi kertek céljára a Károlymagaslat aljában lévő három hold földjét. Az egyesület ezt harminc parcellára osztotta (egy-egy parcella 360–420 négyzetméter nagyságú volt) és alacsony áron bérbeadta a jelentkezőknek. A kertészkedés megkönnyítésére az egyesület kutat fúratott és egy közösen használható kunyhót építtetett. Hozzávetőleges becslés szerint a bérlőknek körülbelül ezer korona jövedelmük volt az első évben.

Az akciónak olyan sikere lett, hogy a következő évben az egyesületnek még két telepet kellett létesítenie. Az egyik a Nándorfásor (ma: Ady Endre út) mentén, a másik a honvéd laktanya és csapatkórház közti területen (ma: a Besenyő utca környéke) létesült. A hamarosan százhuszra nőtt kertbérlő tulajdonosok [114](#) számára az egyesület versenyt hirdetett, díjat ígért annak, aki kertjét legszebben ülteti be és legpraktikusabban műveli meg. Az akció méretét mutatja, hogy az új kertbérlők száma megközelítette a lövértulajdonosok felét.

Heimler Károly világosan látta, hogy az idegenforgalom megfelelő intézmények nélkül elképzelhetetlen. Ennek érdekében vette meg az egyesület a Hubertusz vadászlakot és építtette át vendéglőnek, majd hasonló céllal vette először bérbe, majd vásárolta meg a Tóalmot, ahová fürdőtelepet tervezett. Ezért lépett közbe akkor is, amikor a Villa Vendéglő Részvénytársaság meghirdette felszámolását.

A részvénytársaságot 1892-ben, amikor a villasori parcellázások megindultak, Muck Endre erdőgondnok kezdeményezése hívta életre. Neki köszönhető a vendéglő (ma: Gyermekszanatórium) felépülése is. Hosszú időn át ő volt a részvénytársaság elnöke, lemondása után 1916-ban a részvényesek eladták az épületet és a részvénytársaságot meg akarták szüntetni, éppen akkor, amikor égetően fontos feladattá lett a Lövések fejlesztése. A Városszépítő Egyesület hosszas tárgyalások útján megakadályozta a felszámolást. Az épületet Benkő Géza vette meg és néhány év alatt jó eredményekkel kecsesgató panzióvá alakította át.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története (1864–1946) II. rész / VIII. A húszas évek (1919–1929)

VIII. A húszas évek (1919–1929)

21. 1918-ban, a háború befejeztével a Városszépítő Egyesületnek ismét szembe kellett néznie a Károly-kilátó újraépítésének problémájával. A rozoga faépület szinte állandó javításra szorult, ezért célszerűbbnek látszott helyébe kőépületet állítani.

Az egyesület az építés összegét százezer korona erejéig, huszonöt év alatt, sorsolás útján törlesztendő hús, ötven, száz és ötszáz korona névértékű részjegyek útján felveendő kamatmentes kölcsönrel akarta megszerezni. A város polgársága nagy lelkesedéssel rövid néhány hónap alatt részben adományként, részben a részjegyek útján százhuszezer koronát jegyzett. „Amint régen a soproni polgár templom építésére hagyományozott – írja a Soproni Napló 1918. február 24-én – úgy most is megindult az adományozás. A szegények öt-hat koronájától magánosok, intézmények ezer és tízezer koronájáig ömlöttek az adományok, amelyekért az egyesület csak legfeljebb hírlapi nyugtázást tudott nyújtani”.

A város törvényhatósága fél hold erdőterületet, ingyen fát, homokot és követ szavazott meg. A kilátó terveit Kunt Mihály építész készítette, gipszmodelljét a városi múzeumban és a Képzőművészeti Kör 1918. évi

tárlatán állították ki. A háborút követő nagy anyagihiány miatt az építés megkezdése a következő (1919) év tavaszára halasztódott. Az építésre szánt összeget addig hadikölcsönkötvényekbe fektették ...

A Tanácsköztársaság elrendelte az összes egyesületek vagyonának egy kijelölt pénzügyintézetbe való beszolgáltatását. Annak ellenére, hogy az egyesület a rendelkezésnek nem tett eleget, a bekövetkezett pénzügyromlás annyira összezsugorította az építésre szánt tőkét, hogy a munka megkezdésére még gondolni sem lehetett. Másodszor ismétlődött meg a Károly-kilátó történetében, hogy az újjáépítésre szánt összeg elveszett.

1918-ban az egyesület a Posztós Ipartársulattól ötven évre bérebevette, fürdőtelep létesítése céljából, a Tómalmot. Hamarosan kiderült, hogy a bérleti viszony túlságosan ingatag alap ahhoz, hogy az egyesület jelentősebb befektetéseket eszközöljön, ezért dr. Heimler Károly elnök hosszas tárgyalások után a telepet megvette az egyesület számára azzal, hogy az ott lévő kallómalom használata a posztógyártó üzem részére továbbra is fennmarad. A Tómalmon igen kezdetleges fürdési lehetőségek voltak. 1841-ben létesült ugyan a tóban uszoda, 1866-ban akad bérleje is, de az 1869-ben már italmérési díjának leszállítását kérte a közönség részvétlensége miatt.⁹⁷⁽³⁹⁾ Komoly létesítmények nélkül a tó idegenforgalmi kihasználása elképzelhetetlen volt.

A Tómalom a századfordulón

A szükséges nagyméretű építkezéseket a Városszépítő Egyesület egymaga a siker reményével nem tudta volna lebonyolítani, ezért a Dunántúli Turista Egyesülettel karöltve a „város idegenforgalmának emeléséhez és lebonyolításához szükséges intézmények és létesítmények megvalósítására” „Soproni Idegenforgalmi Részvénytársaság” címmel közérdekű altruisztikus társaságot (Heimler meghatározása) alapított nyolcszázezer korona alaptőkével, ebbe a társaságba az egyesület hatvanezer korona értékkel a tómalmi ingatlannal lépett be, a város a teleppel határos erdőből öt holdat részvények ellenében átadott az egyesületnek, az igazságügyminisztérium a kőhidai fegyintézetből csekély díjazás ellenében a munkálatokra feyenceket bocsátott rendelkezésre. Az építéshez az egyesület megvette a nagyecenki orosz fogolytábor barakjainak faanyagát. Kocsiút létesítéséhez megvásárolt Esterházy Miklós hercegtől ötezer korona vételáron egy a Tómalom és a pozsonyi országút között fekvő szántót, amelyet később, ugyancsak útépités céljából eladott a városnak.

116A társaság első elnöke Seidl Samu, a Soproni Hitelbank akkori ügyvezető elnöke volt, a terv finanszírozása is nagyrészt neki köszönhető, az igazgatóság pedig kevés kivétellel a Városszépítő Egyesület

és a Dunántúli Turista Egyesület tagjaiból állott.

Az építkezés az 1920. évben indult meg Schneider Ferenc műépítész tervei alapján. Már kezdetben nehézségek merültek fel, építőanyaghiány miatt külföldről kellett a fa, vas és egyéb anyag nagy részét behozni, ez nehéz és körülményes volt, a Tanácsköztársaságot követő fehér terror ellen tiltakozó osztrák munkásság bojkottja miatt. Költségtöbbletet jelentett a sziklás talaj és a váratlanul szükségessé vált nagyarányú földmozgatás. A további munkákhoz szükséges pénzfedezet előteremtésére a társaság az alaptőke felemelését határozta el. Az alapítás lelkesedése azonban már elmúlt, a polgárság húzódozott a további pénzbefektetéstől, a részvénytőke felemelése nem sikerült. Csupán néhány egyesületi tag önzetlen áldozatvállalása tette lehetővé a már megkezdett építkezés részleges befejezését, a teljes terv megvalósítására azonban gondolni sem lehetett.

A kényszerhelyzetben a Soproni Idegenforgalmi Részvénytársaság a Tómalom eladta, csak azt kötötte ki, hogy a vevő köteles a Tómalom „nyilvános fürdőként fenntartani és fejleszteni”⁹⁸⁽⁴⁰⁾ Heimler Károly szerint a nagy pénzügyi válság, a polgárság részvétlensége, szűkkeblűsége kényszerítette a társaságot a telep eladására. „A társaság által addig megépített épületcsoport csak kis része volt a nagyobbszabású, a város idegenforgalmát szolgáló tervnek, amely ha a részvénytőke felemelését lehetővé teszik, mert ezzel az ingatlan eladását roly.⁹⁹⁽⁴¹⁾ A részvényeseket hibáztatja, akik „saját érdekükben cselekedtek volna, ha a részvénytőke felemelését lehetővé teszik, mert ezzel az ingatlan eladását megátolhatták volna és pénzüik értékét megmenthették volna”⁹⁹⁽⁴²⁾

A Soproni Idegenforgalmi Részvénytársaság lépése kétségkívül hibás volt, főképpen azért, mert az ingatlant magánszemélynek adta el. Sem Görgey Róbert alezredes,¹⁰⁰⁽⁴³⁾ sem az őt követő Kovács Vince vendéglős nem rendelkezett annyi tőkével, hogy a Tómalom az eredeti terveknek megfelelően kiépíthette volna. De hibás volt a város vezetősége is, mert tétlenül tűrte az idegenforgalmi szempontból rendkívül fontos ingatlan magánkézre jutását. Abban az időben hirdette meg a Városi Egységes Párt vezetője, dr. Pinezich István a jelszót, hogy Sopront üdülővárossá kell tenni¹⁰¹⁽⁴⁴⁾ és sürgette a vonatkozó „tervezet és beruházási program” elkészítését. Ebbe bizonyára mód lett volna a Tómalom teljes kiépítését is felvenni.

Ismét beigazolódott, hogy a hivatalos városfejlesztés merev, bürokratikus és akcióképtelen. (Már 1918-ban szerettek volna ezen segíteni. Akkor Városfejlesztő és Építő Részvénytársaság létesült a „modern vállalkozási szellem megvalósítására”, de sikertelenül.)¹⁰²⁽⁴⁵⁾

22. Az 1920. évben a Soproni Állatvédő Egyesület a gazdasági viszonyok tagjainak részvétlensége miatt úgy döntött, hogy beleolvad a Városszépítő Egyesületbe, amely átvállalta az állatvédelem ügyével kapcsolatos feladatok ellátását, átvette az Állatvédő Egyesület vagyonát, kötelezte magát, hogy az egyesületen ¹¹⁷belül „Állatvédelmi szakosztály”-t létesít és az átvett vagyont kizárólag állatvédelmi célokra használja fel.

A családi kert akció egyre növekvő sikerét jelzi, hogy 1920-ban újabb telepet kellett az egyesületnek létesítenie, annyi volt a jelentkező. A Szegély (ma: Mikoviny) út, Vasúti sor (ma: Béke út) és a Nyúl (ma: Hunyadi János) utcák által határolt területen a református egyházközségtől bérbevett telken parcellázott újabb kerteket.

Tervezett az egyesület a Nagytómalom mögött emelkedő, a Fertőre szép kilátást nyújtó hegytetőre kilátótornyot és Fertőrákos felé, az erdőn keresztül utat. Az út létesítéséhez azonban a tulajdonos teljesíthetetlen feltételeket szabott. Azt kívánta, hogy az egyesület tagjai egyetemlegesen vállaljanak kötelezettséget az erdőben bárki által okozott tűz vagy egyéb kár megtérítésére. Ezért az út megvalósítása

elmaradt, de megépült a Nagy- és Kis-tómalom között egy hársfákkal szegélyezett út és a gyepmesteri teleptől a Szárhalmi erdő széléig, innen a Kis-tómalomig vezető út, amelynek újonnan kiültetett fáit azonban ismeretlen tettesek hamarosan kivágták.

A „Turistaság és Alpinizmus” 1921-ben megjelentette dr. Thirring Gusztáv és dr. Heimler Károly közös munkáját, a „Sopron és környéke részletes kalauzá”-t, amely a város idegenforgalmának komoly szolgálatot tett. Az egyesület a munka illusztrációjához járult hozzá (Bp., 1925², 1932³, 1935⁴).

Az évente megtartott „Madarak és fák napja”-t az egyesület arra használta fel, hogy a természet védelmének szükségességét az ifjúság körében népszerűsítse. Az ügy iránt érdeklődő tanítóknak ingyen facsemetéket bocsátott rendelkezésére, hogy a tanulókkal a kijelölt helyeken elültetessék. E téren Kindler Mihály és Ullreich Gyula tanítók fejtettek ki jó munkát. A madárvédelem célját szolgálta az is, hogy az egyesület a családi kertekben napraforgót termeltetett a madarak téli etetésére és többszáz madárodút készített, amelyeket önköltségi áron, sok esetben díjtalanul adott át az érdeklődőknek.

Az 1922. évben az evangélikus líceum diákszövetségének támogatásával, Schneider Ferenc műépítész tervei szerint újjáépült a teljesen elhanyagolt Deákkút, az egyesület június 29-én avatta fel.

Mivel a Károlymagaslat alján családi kertek céljára átadott területet Benkő Géza ismét visszavette, pótlására az egyesület a Neuberger téglagyár (ma: a Szabadság körút, Vadas Jenő utca és Villa sor közötti rész) mellett körülbelül tíz holdnyi területet vett bérbe és ott háromszáz négyzetméteres kertparcellákat létesített.

A kerti eszközök elhelyezésére a közös kunyhót és a kutat az öntözésre az egyesület mind a négy kerttelepen megépítette, májustól októberig külön öre is volt a telepnek. A bérlők nagyobbik része kistisztviselő volt, iparos és napszámos csak a kisebbik rész. Kétségtelen, hogy a háborút követő idők nélkülözéseiben az ilyen kert nagy segítséget jelentett, mert egy közepes nagyságú család a megélhetéséhez szükséges főzeléket és zöldséget egész évre megtermelhette rajta.

Jól látta azonban az egyesület, hogy a kerttelepek a rendes gazdasági viszonyok követelményeinek nem felelnek meg. A bérleti időtartam bizonytalansága visszatartotta a telepeseket a nagyobb befektetésektől, viszont az igénylők nagy száma miatt a parcellákat olyan kicsire kellett szabni, hogy a konyhakerti növényeken kívül más célokra alig maradt hely.

Ez indította az egyesületet arra, hogy a kispénzű és nincstelen emberek számára olyan kertes tulajdon megszerzését tegye lehetővé, amelyre addig 118 anyagi viszonyaik nem adtak lehetőséget és ahol a kerti veteményeken kívül gyümölcsstermesztéssel, méhészettel is foglalkozhatnak és ahová idővel házat is építhetnek.

1923-ban ezért a város törvényhatósági bizottsága az egyesület kérelmére a Lazarett-Spitz nevű üdülőben, a Kőszegi út mentén lévő régi ifjúsági játszóteret parcellázta és az így keletkezett telkeket az igénylőknek ölenkénti egy aranykorona nagyon jutányos áron eladta, kikötve azonban, hogy a telkeket a Városszépítő Egyesület irányítása és ellenőrzése mellett gyümölcsfákkal kell beültetni és azokon szakszerű gyümölcsstermesztést kell folytatni.

A parcellázásból kilenc telepesnek jutott hatszáz négyszögöl nagyságú telek, a vételár törlesztésére pedig igen előnyös feltételeket szabtak. Noha a telep szépen fejlődött és az érdeklődés nagy volt, a bővítésre irányuló munkának a folyamatban lévő földbirtokrendezés véget vetett.

1909-ben, Meyne János kertész halálával megszűnt az általa létesített faiskola. A Tanítóképző Intézet faiskolája pedig csupán tanulmányi célokat szolgált.¹⁰³⁽⁴⁶⁾ A nagyon is szükséges faiskola ugye az állandó családkert-telep létesítésével oldódott meg. A város törvényhatósági bizottsága a játszótér parcellázásánál körülbelül 1600 négyszögöl nagyságú területet juttatott az egyesületnek névleges tulajdonjog elismerési díj ellenében, de azzal a feltétellel, hogy azon faiskolát kell létesíteni.

A faiskolát az tette szükségessé, hogy a facsometéket máshonnan kellett hozatni s ezért gyakran nehezen akklimatizálódó vagy olyan fajtákat ültettek, amelyek az itteni talaj- és éghajlati viszonyoknak nem feleltek meg. Ezen kívánt segíteni a faiskola az itt nevelt csemetefáival. Vezetésével az egyesület Kindler Mihály tanítót bízta meg és ő néhány év alatt a gazzal borított, rönkökkel teleszórt, árkokkal szabdalts, elhanyagolt területen mintafaiskolát teremtett.

A faiskolának azonban nemcsak az volt a feladata, hogy a várost megfelelő gyümölcsfacsometékekkel lássa el, hanem oktatás is a rovarok és betegségek elleni védekezésre és tanácsadás a gyümölcs konzerválására, értékesítésére. Városszépítési feladatot is kapott, kötelességévé tették, hogy a kopár területeket és az utak mentét gyümölcsfákkal ültesse be. Mindezen célok megvalósítására 1928-ban az egyesület a faiskolának tíz holdra való kibővítését, megfelelő kertészlak építését, a régi telepnek kísérleti és mintagyümölcsössé való átalakítását határozta el.

23. A Hubertusz-vadászrak az egyesület számára továbbra is állandó gondot és kiadást jelentett. 1923-ban a vadászrak mellé épült, minden oldalról nyitott, huzatos, használatra jóformán alkalmatlan veranda nyitott részeit befalazták, illetve ott ablakokat helyeztek el, belülről pedig kifestették és különböző feliratokkal díszítették. Az ablakokat régi fényképlemezekkel üvegeztették be, amelyeket a tagok bocsátottak az egyesület rendelkezésére. Id. Storno Ferenc, Storno Miksa, Feick Ferenc, Sterbenz Károly, Trogmayer Ödön és Sándor, Weisz Frigyes és Hackstock Károly ingyen anyaggal és munkával, illetve pénzadománnyal járultak hozzá az építkezéshez. Július 27-én sikerült ünnepélyel immár másodszer avatták fel a vadászrakot, de már a következő, 1924-es évben ismételen foglalkozni kellett átépítésével. Kiderült ugyanis, hogy az épület faszerkezeti részei az idők folyamán annyira elkorhadtak, hogy mielőbbi kicserélésüket közbiztonsági okokból halasztani nem lehet. A munkákra azonban az egyesületnek nem volt pénze.

119A polgárság nagy áldozatkészséggel sietett a szorult helyzetben lévő egyesület segítségére. A téglagyárosok téglát, fakereskedők fát és meszet, a város ugyancsak fát adott, az asztalosok együttesen vállalták az asztalosmunkák nagy részének díjtalan elvégzését, a gazdapolgárok ingyen fuvarral segítettek, a félszerfalvi cukorgyár az építkezés egész tartama alatt díjtalanul hordatta a helyszínre a szükséges vizet.

A tagság tekintélyes összegű kamatmentes kölcsönt nyújtott. Forster Gusztáv kereskedő egymillió koronát, Dr. Heimler Károly, Weisz Frigyes banktisztviselő, Filó Frigyes kereskedő, Seidl Samu bankigazgató egyenként százezer-százezer koronát, valamennyi egyesületi tisztségviselő és választmányi tag huszonöt és ötvenezer korona közötti összegeket. Az egyesületnek sikerült pénzzé tenni a Tómalom melletti szántót és így 1925 tavaszán megindulhatott az építkezés.

Mivel Kunt Mihály 1916-ban készült tervei sem gyakorlati, sem pénzügyi szempontból már nem voltak kivihetők, Schneider Ferenc műépítész készített új terveket. A munkák ellenőrzését Emmerth Géza műszaki tanácsos és Bergman (Boronkai) Pál városi főmérnök végezte, természetesen díjazás nélkül.

Az építkezés az előirányoztnál lényegesen nagyobb kiadással járt. Fedezésére ismét az egyesület barátai nyújtottak kamatmentes kölcsönt és vállalták a felvett hatvan millió korona bankkölcsön készfizetői

kezességét is. A nyomasztó pénzgondokat némileg enyhítette, hogy a kultuszminisztérium negyven millió korona segélyt juttatott az egyesületnek. És a Hubertusz-vadászlatot – immár harmadszor – 1925. augusztus 19-én ünnepély keretében felavatták.

Már csak a felavatás után került sor a vadászlatok belső díszítésére. A Soproni Képzőművészeti Kör tagjainak (Horváth József, Halász József, Janeschitz Henrik, Ágoston Ernő, Mühl [Mende] Gusztáv, Steiner Antal, Sterbenz Károly festőművészek) díjtalanul készült és a lakosság életéből vett jeleneteket ábrázoló festményei a vadászlatot a város egyik látványosságává tették.

A „látványosság” azonban a következő évben is hozta a gondokat. A bérlő a csekély forgalomból nem tudott megélni, ezért az egyesület elhatározta, hogy a Bécsi úti vámház mellett az átutazók részére csárdát építtet, hogy az így várható forgalom-növekedés segítse majd a bérlőt. Az építési költségek fedezésére megint bankkölcsönt vett fel az egyesület, a készfizetői kezességet a választmányi tagok vállalták. Az előző építkezésnél megmaradt anyagok felhasználásával a csárda hamarosan fel is épült.

24. Az évtized folyamán az egyesület több érdemes tagját veszti el. 1923-ban elhunyt Rösch Frigyes tanár, az egyesület tagja, majd tiszteletbeli tagja, a „Club zur Hebung des Fremdenverkehrs” egyik alapítója. Meghal Krump Miklós, az Állatvédő Egyesület volt titkára, a hazai madárvédelem ügyének egyik kezdeményezője és Szláv István, az egyesület volt titkára.

1925-ben hal meg Muck Endre erdőgondnok, a „Fák atyja”. Emlékének fenntartására a Várison tervezett „Muck Endre pihenő”-t csak évek múlva tudta az egyesület megvalósítani, 1932. július 9-én avatták fel.

Heimler Károly¹⁰⁴⁽⁴⁷⁾ azt írja, hogy az „egyesületi Löverbizottság agilitása folytán az érdekeltek és a város együttes áldozatkészségével 1924-ben megépül a Szegély (ma: Mikoviny) és Gesztenyés út szakaszán a villamos vezeték”.¹⁰⁵⁽⁴⁸⁾ ¹²⁰Heimler Károly szerényen hallgat arról, hogy a Lövérök villanyvilágításának megvalósításában neki van oroszlánrésze, a pénzügyi tervezetet ő készítette, az érdekeltekkel ő tárgyalt és fáradságot nem kímélő szervező munkával, a városi segély kiharcolásával ő oldotta meg az 1907. év óta vajdúdó problémát – a „Löverbizottság” nevében.

„Löverbizottság” a Városszépítő Egyesületbe való beolvadása után szervezetileg ugyan létezett, de működéséről alig van adat. 1914 és 1917 között dr. Thurner Mihály, a későbbi polgármester az elnöke, 1917 és 1923 között még elnöke sincsen. 1923 júliusában próbálta Heimler Károly újból életrekelteni, de a villanyvilágítás ügyében folytatott tárgyalásokon nem szerepel sem a bizottság elnöke (Seidl Samu), sem az alelnök (dr. Schmidt Ferenc városi tanácsnok), hanem csupán Heimler Károly.

A gazdasági viszonyok javulásával a családi kertek célja és rendeltetése megszűnt, az irántuk való érdeklődés is erősen megcsappant, ezért az egyesület 1926-ban felszámolta a telepeket. Az egyesület az 1917. és 1926. évek között közel százmillió koronát fektetett bele az akcióba. Az összeg nagyságát jelzi, hogy 1926-ban a hubertuszi zongora megvétele tízmillió koronába került.

Az idegenforgalmi propaganda érdekében az egyesület a Képzőművészeti Körrel egyetértve Sopront propagáló festmény alkotására tűzött ki pályázatot. A zsűri a díjat ifj. Steiner Antalnak ítélte oda. Ugyancsak ő színezte ki azt a százötven diapozitívot, amelyeket Heimler Károly a Képzőművészeti Kör fotócsoportjánál rendelt. A művészi hatású színes képek felvételeit Heinrich Román, a Városi Mozi igazgatója: (SSz. 1980, 251, 255) készítette. A diapozitíveket először 1928-ban a bécsi Urániában mutatták be, utána pedig éveken át belföldi városokban (jelenleg a levéltárban található).

Az idegenforgalmi propaganda érdekében sokat tesz a hivatalos város is. Tizenöt magyar és külföldi kiadványban hirdet, kiállításokon vesz részt, a várost bemutató diorámákat készíttet helybeli művészekkel, prospektusokat ad ki. A város aktivitásában nincs semmi meglepő, az idegenforgalmi ügyeket ugyanis ott is dr. Heimler Károly intézi.

Az 1917. évben szervezett művészeti bizottság is hallat magáról. Sikerült elérnie, hogy egy tagja állandóan részt vesz a renoválásokról és új építkezésekről döntő bizottság ülésein. Mozgalmat indít¹⁰⁶⁽⁴⁹⁾ a kulturális vonatkozású dokumentumok összegyűjtésére, hogy ezekből későbbi időpontban „A soproni kultúra története” címmel kiállítást rendezzen.

Az 1930. évben a belügyminiszter a „Virágos Budapest – virágos Magyarország” mozgalom keretében, addig végzett munkájáért a Soproni Városszépítő Egyesületet első díjjal tüntette ki. Dr. Simon Elemér főispán az oklevél ünnepélyes átadásakor hangsúlyozta, hogy az egyesület a díjat „annak a dinamikus tevékenységnek köszönheti, amellyel Heimler Károly elnök az egyesület ügyeit intézi”. Jellemző Heimler válasza: „Az elismerés azt mutatja, hogy az egyesület helyes úton járt akkor, amikor a város rideg falai közé a zöld fák koszorúját telepítette. Ez a munka érdeme főleg azoknak, akik már kidőltek a sorból, de munkájuk most érik be és érdeme a város egész közönségének”.

Hatvanéves jubileumán joggal állapíthatta meg az egyesület, hogy a háttérétől, a megye nyugati részétől megfosztott, alélt város ismét magához tért, megindult az idegenforgalma. A Sopronvármegye című lap 1927. szeptember 4-i cikke szerint a szezonban ugyan csak mintegy hatszázan nyaraltak a városban, ¹²¹de a jelentkezők tízszeresét kellett elhelyezési lehetőségek hiányában elutasítani, például a Városligeti Panzióban (ma: Gyermekszanatórium) közel nyolcvan családot.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története (1864–1946) II. rész / IX. Az utolsó tizenhét év

IX. Az utolsó tizenhét év

25. Ha a hatvanadik közgyűlés elnöki megnyitójában fel is csillant a jobb idők reménye, a hatvanegyediken már ismét „nehéz évről, nyomasztó gazdasági viszonyokról” szól Heimler Károly, amelyekben „az egyesület működésének a létalapjától megfosztott város szűk lehetőségei szabtak határt”. A világgazdasági válság fenyegető árnyékában Heimler Károly az egyesület működésének főirányát a városról a benne lakó emberre irányította. Ha 1917-ben, a háború okozta szükséghelyzetben a családi kertek akcióját indította el a soproni „kisember” érdekében, most az idegenforgalom fellendítését tekinti főfeladatának, attól remélve a város gazdasági megerősödését. Ennek érdekében az idegenforgalmi létesítményeket kell elsősorban fejleszteni.

Nem mindenki osztja Heimler Károly véleményét. Az 1933. évi közgyűlésen védekeznie kell a kritika ellen, hogy az egyesület olyan dolgokat is végez, amelyek nem tartoznak tevékenységi körébe. Heimler válasza határozott: „Az egyesület nem öncél, hanem csupán eszköz, amellyel a várost szolgáljuk”. Olyan hang is hallatszik, hogy a Tómalom és a Hubertusz építésével az egyesület egyebet sem tesz, mint kocsmákat hoz létre. Heimler: „Ezek nélkül nincs idegenforgalom, tehát létre kell hozni őket!”

E kritikák ellenére, amikor 1930. szeptember 30-án Heimler Károly egyesületi tagságának huszonöt éves jubileumát ünnepli, a munkásságát méltató hangok között csak elismerő van. Dr. Simon Elemér főispán Heimlert Sopron rajongójának nevezi, aki minden idejét és képességét a város szolgálatába állítja. A Városi Egységes Párt elnöke, dr. Pinezich István a „Virágos Sopron” apostolának, dr. Töpler Kálmán ny. polgármester a „leghűségesebb város egyik leghűségesebb fiának” nevezi. Egy újságcikk Heimler munkásságát a régi német [122](#) és flamand városok nemesveretű lokálpatriotizmusához hasonlítja. [107\(50\)](#) Csak a hivatalos város hallgat. [108\(51\)](#)

Az idegenforgalmi létesítményeket nem elég létrehozni, gondozni is kell őket. E téren a legtöbb gondot a Hubertusz okozza az egyesületnek. Még 1929-ben megszületett a terv és a harmincas évek elején létre is hozták a Hubertusz vadászlak melletti kilátót, amely a Vízmű bécsi-dombi vízgyűjtője mellett álló és 1926-ban lebontott építmény helyett, de nem helyén létesült. Alig készült el a kilátó, 1933-ban máris javítani kellett. Szinte évente javításra szorult az országút és vadászlak közötti összekötő út is. 1934-ben állítólag ez az út az oka annak, hogy a vasárnapi hubertuszi muzsikálásról hazatérő cigánybanda nagybögője eltörik. A cigányok kártérítést követelnek az egyesülettől, de nem kapnak, mert a nagybögő balesetében nem csupán a rossz út, hanem a kapatos nagybögős is ludas. Baj van a vadászlak bérlőivel is, az egyiket (Kékessy) különböző szabálytalanságok miatt megfosztják italmérési engedélyétől, új bérlőt kell keresni. Alig néhány évi nyugalom után 1937-ben korszerűsíteni kell a vadászlakot, a költség tizenhatezer pengő. 1938-ban a földrengés miatt megrongálódott kilátót kell javítani, 1939-ben pedig le is kell bontani.

A vadászlak fejlesztésének legfőbb akadálya a vízhiány, ezért is nem valósítható meg a tizenöt szobás

panzióvá való átalakítása. Artézi kút furását tervezik, amelyhez a Vízmű nyújtja a kölcsönt. Az 1942. évben elhelyezik Flandorffer Ignác portréját a vadászlakban, a gloriett felépítésére a háborús idők miatt gondolni sem lehet. Terveznek márványtáblát is a vadászlak falára, amelyen mindazok nevét feltüntetnék, akik a Hubertusz megvalósítását elősegítették, de ez sem valósul meg.

Az 1945. évben az egyesület még felveszi a városi segílyt s azt teljes egészében a Vízműtől fúrásokra kapott kölcsön törlesztésére fordítja. A Hubertusz még az 1946. március 20-án tartott utolsó választmányi ülésen is szerepel: arról határoznak, hogy a sérült vendéglőépületet rendbehozzák. De ebből már nem lesz semmi, az épület állaga annyira megromlott, hogy le kell bontani.¹⁰⁹⁽⁵²⁾

26. A Sopronvármegye 1931. július 26-án arról ad hírt, hogy a legújabb kormányrendeletek szerint elveszti nyugdíját az a nyugdíjas, aki állandóan külföldön él. Heimler Károly erre alapozta tervét, levelet írt többszáz külföldi magyar nyugdíjasnak, Sopronba invitálva őket. Az újság 1932. január 13-án már arról lelkendezik, hogy addig már tizenkét nyugdíjas család telepedett le a városban, ami a lakosság számára körülbelül évi százezer pengő bevételt jelent. Bár még jönnek nyugdíjasok a városba, közülük sokan azonban csak alibiként laknak itt néhány napig, hogy nyugdíjukat felvehessék, a városnak számottévő haszna nincs belőlük.

A leghatásosabb idegenforgalmi propagandaakciónak bizonyult a Soproni Képeskönyv kiadása 1933-ban. A könyvet a budapesti Somlyó Béla Könyvkiadó nyomatta és Heimler Károly állította össze, Becht Rezső (vö. SSz. 1976, 361–375) írt hozzá „ciklámenillatú” bevezetőt és hetvennyolc, nagyrészt Diebold Károly (vö. SSz. 1970, 93–95) által készített szép fénykép mutatta be a várost.¹²³A könyv elnyerte a Magyar Bibliophil Társaság kitüntetését. Készült egy népszerű kiadása is „Szép Sopron” címmel. A két könyv országshozta felkeltette az érdeklődést Sopron iránt.

Heimler másik akciója volt, hogy 1934 februárjában ezeröttszáz bécsi asztaltársaságnak levelet írt és meghívta őket Sopronba. Az akció eredményéről nem csupán a vasárnaponként osztrák kirándulókkal zsúfoltan érkező „filléres” vonatok, hanem spontán és egyéni elismerések is bizonykodnak, a „Kedélyes fácán” nevű bécsi asztaltársaság például olyan jól érezte magát a városban, hogy érdemesnek tartotta ezt meg is írni, az „A da bei” nevű társaság pedig azzal fejezte ki tetszését, hogy minden hétfőn kirándult Sopronba.

Hogy az idegenforgalom fellendítésének érdekében végzett erőfeszítések sikerrel jártak, azt mutatja a vendégek számának emelkedése: 1927-ben hatszáz, 1937-ben húszezer nyaralóvendége volt a városnak.¹¹⁰⁽⁵³⁾

Foglalkoztatta az egyesületet a városképet elszürkítő dísztelen tűzfalak problémája is. Megoldásként felhívták a háztulajdonosokat, hogy meztelen tűzfalaikat futtassák be vadszőlővel, a szükséges növényzetet az egyesület ingyen bocsátja rendelkezésükre. Úgy látszik, az első (1935. évi) felhívás nem járt kellő eredménnyel, mert 1938-ban megismétlik, most már csupán azt kérve, járuljanak hozzá a háztulajdonosok, hogy az egyesület az utcáról is látható, dísztelen falakat befuttassa Ampelopsis Raitschivel, amit megnyugtatóul közölnek, mert ez a növény nem árt, hanem védi a vakolatot. Külön levélben kérte fel az egyesület Széchenyi Andor Pál grófot, hogy palotája udvarának a Domonkos (ma: Móricz Zsigmond) utcára néző részének tűzfala elé ültessen nyárfákat, aminek a gróf eleget is tett, hasonlóképpen ígérte az Esterházy hitbizomány is – szintén az egyesület írásbeli felkérésére, – hogy a Csengery utcában lévő, elhanyagolt telepének kerítése mellé díszfákat és cserjéket ültet.

26. A harmincas évek derekán megérik az 1924. év óta vajdó terv, de most már közbiztonsági okok is

elodázhatatlanul követelik a régi Károly kilátó lebontását és a kőépület felépítését. Az egyesület országos pályázatot hirdetett és ötven pályázat közül Winkler Oszkár (vö. SSz. 1977, 2–4) soproni építésmérnök tervét fogadta el. Hamarosan megkezdődött az építés, 1935-re felépült a kilátótorony. A város ötezer pengő értékű fát és kőanyagot adományozott és húszezer pengő készpénzkölcsönt engedélyezett. A Károlyvár építésére rendezett sorsjátékon eladtak 10 776 darab negyvenfilléres sorsjegyet, a tiszta bevétel 2971.62 pengő volt. 1935. április 7-én és 8-án műkedvelők a Károlyvár javára Szigligeti Ede „Szökött katona” című színművét adták elő. Az építés megmozgatta a város polgárságát is, az 1935. év folyamán rendezett tagtoborzáson 482 tag lépett be, az egyesület majdnem megkettőzte taglétszámát.

Persze megint vannak akadékoskodók is, Heimler Károly ki is tér rájuk az 1936. június 12-i avatáson mondott beszédében: „Sok támadás érte az egyesületet a torony miatt. Egy közéleti személyiség azzal utasította el hozzájárulási kérésünket, hogy az hiábavaló vállalkozás, mert emiatt egy idegennel sem jön több Sopronba. Ezzel szemben tény, hogy a torony huszonhétézer pengős összköltségének nyolcvan százaléka munkabér, amelyet a soproni iparosok és munkások kaptak. A toronynak idegenforgalmi jelentőségén felül nagy etikai értéke is van”.

124Több oldalról azt kívánták, hogy a tornyot az utolsó magyar királyról „Károly király” kilátónak nevezzék el. Heimler nem adott helyt a kívánságnak. „A Károly kilátó felállításához vezető út elején ott áll Romwalter Károly, aki csodálatos agilitásával előteremtette azokat az eszközöket, amelyekkel itt felépült az első kilátótorony. Romwalter Károly önzetlen munkáját kortársai azzal hálálták meg, hogy róla nevezték el a kilátót. Mi apáink bölcs elhatározását tiszteletben tartjuk”, mondta Heimler Károly és a Károly kilátóból nem lett Károly király kilátó. „Azért sem”, teszi hozzá a Sopronvármegye cikke,¹¹¹⁽⁵⁴⁾ „mert aki birtokba vette, az is Károly: Heimler Károly”.

Heimler Károly tudta, milyen hatalmas összetartó ereje van a közös hagyománynak, a múltnak. 1939. június 13-i közgyűlési beszédében megállapítja, hogy „az élető eszmévé finomult múlt ma is eleven dinamikával hat”. Számptalan intézkedése is ennek a dinamizmusnak ébrentartását szolgálja. Ezért tervez már 1931-ben jelentős események, személyek emlékének megőrzésére emléktáblákat. 1932-ben a Várison Muck Endre, 1933-ban a Malom (ma: Lehár Ferenc) utca 5. számú házon Lehár Ferenc, 1934-ben a Várkerületen (ma: Lenin körút), az egykori Fehér Ló szálló épületén Zrínyi Miklós látogatásának emlékére helyeznek el emléktáblát.

Tervezik még, hogy a Templom utca 16. számú házon Dorfmeister István festőnek, Mária Terézia soproni látogatásának emlékére a Burgon (ma a Fő tér 4. sz. ház), aztán az elesett katonák, illetve a felkelők emlékére a Tűztorony aljában emléktábla vagy emlékmű létesítését. 1940-ben Csányi János krónikás Bécsi utcában lévő házának megjelölését tervezik, de csak a felkelő emlékmű valósul meg (Baumann Béla alkotásaként a Faipari egyetem kertjében) és a Csányi emléktábla.

A múlt megőrzésére tervezi az egyesület, hogy lefényképezteti a város régi épületeit. Ennek érdekében hirdet meg a város fényképpályázatot is, amelynek intézője természetesen szintén Heimler Károly. Hasonló célzattal születik meg 1937. évben a „Soproni aranykönyv” gondolata, amely a városszépítésben kiváló munkát végző polgárok nevét, fényképét és életrajzát őrizné meg. Ez a gondolat vezeti az egyesületet akkor is, amikor a legrégebb tagoknak művészi oklevelet ad. Az első a soproni Szent Benedek Rend kapja, amely hatvanhárom éve tagja az egyesületnek, a továbbiakban három ötven éves tag: Altdörfer Viktor (vö. SSz. 1940, 53–56), dr. Töpler Kálmán és Steiner Rezső kap emléklapot.

Az 1937. és az 1938. években Heimler Károly két jelentős mű megvalósítását indítja el. Mind a kettőnek a

legfőbb célja a múlt ápolása, „Sopron régi értékeinek rögzítése”. Az egyik a Soproni Szemle, amelynek feladatául a soproni és Sopron megyei, valamennyi tudományágat felölelő, tudományos igényű írások közlését tűzi ki. Az évente négyszer megjelenő folyóiratnak már az első év után nagy az erkölcsi sikere, a tudományos körök elismeréssel fogadják, anyagilag azonban veszteséges és gond a megjelentetése még akkor is, amikor az 1940. évtől kezdve a város évi nyolcszáz, Sopron vármegye pedig évi száz pengő segéllyel támogatja, az 1942. és az 1943. években a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 50-50 példány megvásárlásával (a hatszáz összpéldányból), a külügyminisztérium pedig közel hatszáz pengővel segélyezi. Egy magánember, a Pamutipar igazgatója, dr. Gedeon Aladár négyszáz pengőt adományoz a folyóiratnak.

125A Soproni Szemlének hét évfolyama jelenik meg, 1944-ben még megkapja a folyóirat a városi nyolcszáz és a 794 pengő miniszteri segélyt, de a harmadik szám után beszünteti megjelenését. Heimler Károly ekkor már súlyosan beteg (az 1944. évi számokat már Ruhmann Jenő tanár szerkesztette), megáll a munka, amelynek ő volt a lelke és nagyon sokszor mecénása is. A Szemle általában nem fizetett tiszteletdíjat, de ha fizetett, azt Heimler Károly többnyire a saját zsebéből adta (Csatkai Endrének nem is egyszer). A pénztárkönyv tanúsága szerint Ruhmann Jenő lektori tiszteletdíján kívül néhány ízben Sterbenz Károly rajzokért, Diebold Károly fényképekért kapott csekély összegű díjazást. Csatkai Endre egyetlen esetben kapott „hivatalosan” negyven pengő tiszteletdíjat, Slachta Etelka naplójának kiadásra való előkészítéséért.

2. Az Ógabona tér és a Lackner utca sarka az új épület felépülte (1943) előtt. Dr. Friedrich Károly felv.

A soproni múlt feltárását és megőrzését azzal is szolgálta Heimler Károly, hogy a Soproni Szemlében régi városi krónikákat, naplókat közölt le. Így a Petz, Payr és Fiedler krónikákat a Szemle oldalain emelte ki a feledésből. Tervezte Fauth Márk krónikájának kiadását is, de ez már nem valósult meg.

Heimler Károly másik jelentős kezdeményezése a Városszépítő Egyesület hetvenötéves jubileumára tervezett, Sopron művészeti és történelmi emlékeiről szóló könyvsorozat volt, amelynek első kötete a jubileum évében, 1939-ben jelent meg „Sopron műemlékei I. Belváros” címmel (német nyelven 1941-ben). A helybeli Röttig-Romwalter nyomdában, nagy műgonddal és szép kivitelben készült munkában Csányi Károly bevezetője, Becht Rezső, Mihályi Ernő cikkei [126](#) és Diebold Károly 163 egészoldalas fényképe hirdette, mennyi rejtett szépség lappang a belváros ódon házaiban.

A mű hatalmas költséget, 13 130 pengőt jelentett és ehhez a város ötezer pengővel járult hozzá. A „Műemlékek”, ahogyan általában nevezték, országos feltűnést keltett, hiszen az első ilyen vonatkozású munkák egyike volt hazánkban. Fővárosi lapok, folyóiratok méltatták, a rádió ismertette, 1940-ben a vallás- és közoktatásügyi minisztérium az ifjúsági könyvtárak beszerzendő művei közé vette fel. Közületek,

mint 1941-ben az Egyetemi Nyomda száz, a külügyminisztérium pedig ugyancsak száz példányt vásárolt meg belőle, de a pénztárkönyv tanúsága szerint magánosok is nagy számban vették.

Még munkában volt a Műemlékek első kötetének német és francia kiadása, amikor Heimler Károly már a harmadik kötet anyagát készítette elő. Ezen dolgozott akkor is, amikor betegsége ágyhoz kötötte. Munkatársai visszaemlékezései szerint, valahányszor meglátogatták, ágyának paplanát beborították Diebold Károly fényképei, amelyek a következő kötethez készültek. Az azonban már nem láthatott nyomdafestéket.

27. Elcsodálkoztató frissesség, sokoldalúság és eredetiség mutatkozik meg Heimler Károly városszépítési munkásságában. 1931-ben az újonnan fásított Szent Mihály (ma: Pozsonyi) utca fáit ismételten kitördelték. Ekkor Heimler Károly levelet írt minden utcabeli háztulajdonosnak, hogy a háza előtt álló fát vegye védelmébe. Meg is maradtak a fák.

A város hivatalos bizottságai heteken át azon huzakodtak, lehet-e magánembernek műemlékháza renoválásához közpénzekből segítséget adni, Heimler Károly nyolcvan pengő támogatást szavaztatott meg a Városszépítő Egyesülettel Szinay Ferencnek, hogy az Előkapu 13. sz. barokk lakóházat a műemléki jelleg megóvásával hozassa helyre s ugyancsak hasonló céllal huszonöt pengőt Schmidt Ferencnek, hogy a Szent Mihály utca 33. számú parasztkorok háza kapuját stílusosan renováltathassa. A helyi lapok cikkeztek arról, hogy a Jezsuita kert (Zach kertnek is nevezték) barokkdíszes kőkapuja tönkremegy. A hivatalos város nem intézkedett, mert magántulajdonról volt szó és a műemlékkapu már-már elveszett, amikor a Városszépítő Egyesület egyszerűen átmentette – a saját költségén – Stornoék Bécsi utcai kertjének kőfalába. Ma is ott van.

Sajnos, az egyesület nem tudta visszaszerezni a Szent György utca 16. számú egykori Erdődy (ma: geofizikai laboratórium van benne) ház barokk portáljának szobordíszét, egy Mária-szobrot, amelyet Erdődyék a ház eladásakor, 1910-ben elvittek. Heimler Károlynak hosszas levelezéssel csak a szobor jelenlegi monyorókeréki (Eberau, Burgenland) helyét sikerült megállapítania (1943).

Nem meglepő, hogy a bürokraták kritizálták. Az 1937. évi közgyűlésen is szóba kerültek az egyesület ellen támasztott kifogások, hogy „olyan térre viszi át tevékenységét, ahol keresnivalója nincsen”. „Távol áll az egyesülettől – válaszolta Heimler Károly – olyan dolgokat gondozásba venni, amelyeknek van hivatott gondozójuk, de mindenütt megfogja a munkát a város érdekében, ahol azt szükségesnek és célravezetőnek tartja és mások a munkát nem vállalják!” Ezt különben Heimler Károly már korábban, az 1930. március 25-i közgyűlési megnyitójában is félreérthetetlenül leszögezte: „A Soproni Városszépítő Egyesület sohasem korlátozta célkitűzéseit csak a városszépítésre, célja volt a lakosság gazdasági támogatása is”.

A gazdasági támogatást Heimler Károly az idegenforgalom fellendítésén kívül a gyümölcsstermelés fokozásában próbálta megvalósítani. Ennek érdekében indította el 1930-ban a faiskolát, amely a harmincas évek derekára szépen [127](#)kifejlődött ugyan, de önmagát természetesen nem tudta eltartani, noha a pénztárkönyvek tanúsága szerint évente 3000–6000 pengő értékű csemetefát adott el, de ez a város évi hatszáz pengős segélyével együtt is csak részben fedezte a kiadásokat. A faiskolát 1938-ig Kiss Lajos kertészeti főintéző vezette s munkájáért évi négyszáz pengő tiszteletdíjat kapott. Lemondása után Karner Ödön városi erdőmérnök vette át. Munkáját s tisztét ingyen látta el.

Az 1938. évre olyan szépen megszaporodott az iskola csemeteállománya, hogy az egyesület a vármegyének száz, a városnak kétszáz facsemetét adhatott hadiözvegyek és bevonult hátramaradottjai között térítésmentes szétosztásra. Az 1940. évben azonban az új hegyközségi törvény olyan kívánalmakat

támasztott a faiskolával szemben, amelyeket az egyesület nem tudott teljesíteni, ezért elhatározta a faiskola felszámolását. A várostól kapott huszonkét holdas terület kétharmadát az évek folyamán befásították, a további egyharmadot 1941-ben diófával és köztesnek kajsziparackkal ültették be. Elhatározta az egyesület, hogy a faiskola díszfáit és cserjéit a városnak adja át, ingyen juttatott az Országos Népjóléti Családi Alap angerréti munkásházai (az úgynevezett Oncsa-házak) melletti kertek részére kétszáz facsemetét, elvileg hozzájárult ahhoz, hogy Főző Gézának pomológiai kísérletek céljára egy részt átenged. (vö. SSz. 1943; 115–135) és végül úgy döntött, hogy a faiskola megmaradó csemetefa-anyagával a város még kopár részeit fásítja be. 1942-ben folyt a faanyag értékesítése, a bevétel nyolcezer pengő volt. 1943-ban úgy határoz az egyesület, hogy a faiskola területén kísérleti és megfigyelő állomást hoz létre a város környékén legjobban meghonosítható gyümölcsfák kikísérletezésére, ez azonban nem valósult meg. 1943-ban hozott legtöbbet a faiskola, 12 500 pengő értékű csemetefát adtak el. Az 1944. február 1-én tartott végrehajtó bizottsági ülésen a beteg Heimler Károly helyett Jámbor Lajos elnökölt és ezen úgy határoztak, hogy a faiskola területét bérbeadják Polgár András kertésznek és megbízzák, hogy a még meglévő faanyagot adja el. Polgár áprilisban még 3880 pengő értékű fát kiárúsított, 1945-ben már nem adott el fát, csak a bért fizette be. 1946-ban a faiskola az egyesülettel együtt megszűnt.

28. Az Állatvédő Egyesület 1920. év óta az egyesület szakosztályaként működött s e révén az anyaegyesület is hamar bekapcsolódott a környezetvédelem munkájába, amely kezdetben inkább a madárvédelemre szorítkozott s csak később szélesedett átfogó környezetvédelemmé. A szakosztály az 1933. évben ismét felelevenítette a mesterséges fészekodúk létesítésének mozgalmát. Az odúkat csekély díjért bocsátották az érdeklődők rendelkezésére.

Az 1938. évben az egyesület évi kétszáz pengő szubvenciót szavazott meg a szakosztálynak, de egyszermind meg is róttá, amiért „valósággal önálló egyesületként a hatóságoknál kérelmeket terjeszt elő és lényeges elhatározásokról a választmányt nem értesíti. Mivel a szakosztály működéséért a választmány felelős, a jövőben az eddigi gyakorlatot nem nézheti el!”

Ugyancsak az 1938-as évben a tanfelügyelőség közreműködésével a szakosztály dolgozatokat íratott az elemi és középiskolák diákjaival a természet- és állatvédelemről. Száznolc dolgozatot díjaztak, százhatvanolc résztvevőt pedig uzsonnával vendégeltek meg az Erzsébet kerti kioszkban. A nagyszámú dolgozatot az elnök és Friedrich Lujza polgári iskolai tanárnő „lektorálta”, természetesen társadalmi munkában. Az év folyamán a szakosztály a városi festőteremben természet- és állatvédelmi kiállítást is rendezett és tapasztalatcsere-előadáson látta vendégül a neves angol állatvédőt, Pullein kapitányt.

128Az előző évi korholás eredményeként az 1939. évtől kezdve sűrűbbek az adatok a szakosztály munkájáról. 1939-ben a szakosztály kérte, hogy nevét, „Természet- és állatvédő” szakosztályra változtathassa és hogy az egyesület járuljon hozzá „Természet- és állatvédelem” címmel évente négyszer megjelenő lap kiadásához. Az évben a parkokban négy madáretetőt állítanak fel és a gyepmesteri telepen (Pozsonyi út) állatmenhelyet létesítenek.

A menhely nem bizonyult megfelelőnek, a szakosztály a gazdátlan állatokat számtalan esetben Piestingbe kénytelen elszállítani. A kérdés megoldatlan marad annak ellenére, hogy egy angol hölgy harminc font sterlinges csekket, a város pedig az egyik gazdátlan kurucdombi szélmalmost ajánlotta fel a célra. A megvalósítás olyan sokáig húzódott, hogy az angol hölgy végül is meggondolta magát és visszavonta ajándékát (1940).

A természetvédelem ügyében az egyesület a várossal is vitába bonyolódik. Az egyesület még az 1939.

évben kérte több ízben is a város intézkedését, mert véleménye szerint a Hubertusz alatti fák folytonos kipusztulását az ott legeltetett állatok okozzák. A város más véleményen volt és a kérdéses területen a legeltetést nem, csupán a lovaglást és a katonai gyakorlatozást tiltotta el 1940-ben. Az egyesület nem értett egyet a város intézkedésével és az országos nevű Roth Gyula egyetemi tanártól kért szakvéleményt. Ennek alapján az egyesület 1942-ben tüskés védőburokkal látta el a fákat és 1943-ban pedig az elpusztultak helyébe háromszáz újabb csemetefát ültetett.

1940. április 23-i ülésén az egyesület választmánya tudomásul vette özv. Balassa Istvánné szakosztályi elnök bejelentését, amely szerint kénytelen volt a „Természet- és állatvédelem” addigi szerkesztőjét, Tasch Pált leváltani és azontúl a lapot maga fogja szerkeszteni. A választmány dr. Varga Lajost (vö. SSz. 1963, 382–383) kérte fel, hogy az elnököt a szerkesztés munkájában segítse. Az 1942. évi közgyűlésen már elismerően állapították meg, hogy a természet- és állatvédő szakosztály országos viszonylatban is jelentős munkát fejt ki, a „Természet- és állatvédelem” című lapja az egyetlen ilyen irányú újság az országban. Az egyesület szakosztályvezetőjét jó munkájáért oklevéllel tüntette ki.

A jó munkának sajnálatosan már a következő évben vége szakad, özv. Balassa Istvánné meghalt. „Meleg, érző szívű, nagy műveltségű ember volt, – mondta Heimler Károly megemlékezésében – a minisztérium az állatvédelmi törvény előkészítésébe is bevonta, a szakosztály lapjának, a »Természet- és állatvédelem«-nek nivóját pedig az is jelezte, hogy két minisztérium, a vallás- és közoktatásügyi és a földművelésügyi is segítette. Özv. Balassa Istvánné meggyőződése volt, hogy az emberiség és az állatok sorsa egymással szorosan összefügg, mert ugyan milyen jogcímen kívánhatja az ember sorsának jobbrafordulását, ha ő maga nincs tekintettel azokra, amelyek sorsának viszont ő az intézője”.

29. 1942. június 3-i közgyűlési nyitóbeszédében Heimler Károly hangsúlyozta, hogy a Városszépítő Egyesület szervezete a „nobile officium”-ra, a közérdekből való munkavállalásra épül fel, mert „komoly haladás és fejlődés csak ott lehetséges, ahol a társadalom a benne rejlő dinamikus erőtartalekával siet a közfeladatok megoldására”. Heimler Károly életének tartalmát a társadalomért végzett önzetlen munka adott. 1925-ben mozgalom indult az egyesületben, hogy a kibővített Hubertusz vadászlak földszinti, erkélyes szobáját, Heimler Károly kedvelt tartózkodási helyét, ahonnan gyönyörű kilátás nyílt a városra, érdemei elismerésül róla nevezzék el. Amikor ez Heimler tudomására jutott, [129](#)levélben kérte tagtársait, tekintsenek el szándékuktól, még a látszatát is kerülni akarta annak, hogy munkájáért akármilyen ellenszolgáltatást vár. „Akkor már nem intézhetném az egyesület ügyeit olyan elfogulatlansággal, mint azt az egyesület érdeke megkívánná”, írta. [112\(55\)](#)

De tette ezt azért is, mert csak így várhatta el munkatársaitól az önzetlen munkát. Bizonyos, hogy Becht Rezső, aki a harmincas években már országos nevű író volt, díjazásért nem vállalta volna el soha, hogy propaganda cikkeket írjon Sopronról, de „nobile officium”-ként éveken át egymaga vitte az egyesület sajtóbizottságának munkáját, tudósította a három helyi lapot az egyesület munkásságáról, írt cikkeket fővárosi lapokba, folyóiratokba szülővárosáról. Mindezt zokszó és díjazás nélkül, csak 1936-ban a közgyűlésen kérte, hogy az egyesület delegáljon a sajtóbizottságba még néhány tagot, mert egyedül nem tud egyéb elfoglaltságai miatt (a Vasárugyár cégvezetője, a Frankenburg Irodalmi Kör tevékeny tagja volt) minden ülésen, értekezleten megjelenni.

1939-ben Becht Rezső könyvalakban is kiadta a Soproni Szemle 1937. évi számaiban megjelent „Soproni évszakok” című hangulatos írását s könyve jövedelmét az egyesületnek ajánlotta fel. Azt említeni sem kell, hogy soha a Szemlétől honoráriumot nem vett fel. Karner Ödön városi mérnök sem kapott a faiskola

vezetéséért tiszteletdíjat, csak munkája elismeréseképpen Steiner Antal egy festményét.

Máig is emlékezem Mühl Nándornak, az egyesület majd fél évszázadon át volt pénztárosának csodálkozó arcára, amikor azt kérdeztem tőle, mennyi fizetést kap munkájáért. „Soha, egyetlen fillért sem!” – felelte és erre büszke volt. Nem kapott díjazást Jámbor Lajos vízműigazgató sem, pedig az egyesületben felmerült műszaki problémákat majd mind neki kellett Boronkai Pál városi főmérnökkel együtt megoldania. Nem kapott az elismerő köszöneten kívül egyebet Friedrich Nándor főszámvevő sem, annak ellenére, hogy fáradhatatlan, szívós agitációval majd félezer tagot toborzott az egyesületnek az 1942. évben. Egyetlen fillér díjazást sem kaptak azok a névtelen segítők sem; akik több mint tízezer Károlyvár-sorsjegyet adtak el. És mert nem kaptak díjazást, a harmincas évek elején megrendezett szüreti napok szervezőinek nevét még a pénztárkönyv sem őrizte meg, pedig az ő fáradságos munkájuk eredményeképpen vonult fel a szüreti ünnepélyeken a különben ilyesmire nehezen szervezhető gazdapolgárok virágdíszes szüretelőkocsijainak hosszú sora.

Heimler Károlynak sikerült maga körül olyan légkört kialakítani; amelyben mindenki megtiszteltetésnek vette, ha munkát bíztak rá. Mint fiatal városi tisztviselő kitüntetésnek éreztem, hogy Heimler Károly egyszer egy fővárosi író, másszor a Magyar Távirati Iroda egyik jónevű fotóriporterének napokon át való kalauzolását bízta rám és ha a szükség úgy kívánta, nemcsak egyéni látogatókat, hanem csoportokat is kísérem kellett. Ezt az idegenvezetést azért is éreztem megtiszteltetésnek, mert ha nevezetes vendég érkezett, mint 1930-ban Herbert Spencer, az angol cserkészek vezetője, Heimler Károly maga kalauzolta a városban.

Az idegenvezetésért soha díjazást nem kaptam s tudomásom szerint Heimler Károly működése alatt más városi tisztviselő sem. Téves az a megállapítás,¹¹³⁽⁵⁶⁾ amely szerint „az élelmesebb városi tisztviselők szerezték meg maguknak a kellemes és jól fizető autóbuzskísérői, városismertetői beosztásokat”. Nem volt az ¹³⁰beosztás, hanem társadalmi munka, mert többnyire a hivatalos munkaidőn kívül láttuk el.

Egyetlen „díjazás”, amelyet a Városszépítő Egyesületben végzett munkáért kaptunk, az volt, hogy Heimler Károly meghívott bennünket egy-egy munka elvégzése után a Hubertuszra vagy a Bécsi utcai Storno-kertbe kedélyes „záróestre”. Ma, majd egy fél évszázad elmúltával is emlékezem ezekre az estékre, amikor Heimler Károly maga vezette vidám menetben a Hubertusz szobáiban, a Storno-kert bokorszegélyes útjain a francia négyes kacskaringós figuráit, míg a háttérben a csillagos ég alján Sopron fényei ragyogtak.

30. Ha a városszépítés munkája az indulás évtizedeihez képest módosult is, a kezdeti feladatok is megmaradtak: fásítás, utak, kilátók építése. 1931-ben az egyesület újból megcsináltatta Braun Nándor útját, a Nándormagaslati utat, de – ahogy ez már szokás – „alig készült el, máris tönkreteszik a lovaglók”, panaszolja néhány nappal később „egy nem lovasított sétáló”. 1938-ban az út régi nevének megmaradásáért kell Heimler Károlynak hadakoznia, át akarják keresztelni¹¹⁴⁽⁵⁷⁾ Gömbös Gyula volt miniszterelnök nevére. Már 1935-ben is panaszodik egy nyaraló az ilyen átkeresztelések miatt, a mai Szabadság körutat, eredeti nevén Lövér körutat először IV. Károly királyról, egy ideig Szent Istvánról, majd Horthy Miklósról nevezték el. Volt olyan terv is, hogy az út a létrejöttéért sokat fáradozó Muck Endrétől kapja nevét.

1934-ben megépíttette az egyesület a Tómalom melletti kilátót (1942-ben és 1944-ben ismételt javítani kellett), 1935-ben Füredi Oszkár tervei alapján elkészült a városligeti zenepavilon, ahol hetenként kétszer katonazenekar játszott. Az 1942. évre Szakál Ernő¹¹⁵⁽⁵⁸⁾ tervei alapján végre megvalósul a Sas tér 1929 óta vajúdjó díszkútja, végleges felállítását a háborús cementhiány ugyan hónapokig akadályozza.

Az 1941. évi közgyűlési megnyitójában Heimler Károly nyomatékosan hangsúlyozta, mennyire

elválaszthatatlan a városszépítéstől a városkép kialakítása. Az egyesület mindig éberem őrködött a város esztétikai képének veszélyeztetése ellen. Megakadályozta a század elején a Deák (ma: Május 1.) térre tervezett monstruózus víznyomásfokozó felépítését, noha az épület alapjai már készen álltak,¹¹⁶⁽⁵⁹⁾ 1910-ben meggátolta, hogy az Erzsébet kert patak felőli oldalát kis családi házakkal építsék be. 1938-ban egy ízléstelen pad létesítése ellen emelt vétót, amelyet egy vasúti alkalmazott főnökének fényképével, foglalkozási jelvényekkel feldíszítve akart felállítani. Heimler Károly az említett 1941. évi megnyitójában főképpen arra a tervre célzott (az egyik helyi lapban cikket is írt róla), amely a várkerületi Molnár-udvar (az egykori Fehér Rózsa szálló épülete, ma az ABC áruház van a helyén) és a Szent György utca között utcát akart nyitni, megbontva vele a középkori utca jellegzetesen zárt vonalát. Szerencsére nem valósult meg ez sem.¹¹⁷⁽⁶⁰⁾

1942-ben, amikor a város polgármestere a belváros fokozottabb védelme érdekében egy sor intézkedést tervezett, az egyesület a belváros stílustalan, sokszor ízléstelen cégtábláinak régies stílusú cégérekre való kicserélését javasolta,¹³¹ 1943-ban Storno Miksa készített egy mintapéldányt, amelyet a város meg is vásárolt. Tervezték, hogy a régi, karos gázlámpákat is visszaállítják a belvárosban.

Az egyesület művészeti bizottságában is sok városszépítési gondolat, ötlet születik. Itt állapítják meg, hogy a Vasata József készítette hatyús díszkút nem illik az Orsolya térre, 1929-ben ki is helyezik a Hunyadi utca elejére, helyébe a bencés székház udvarán volt Mária szobrot állítják. Itt javasolják, hogy az utcakép javítása érdekében a Szent Mihály és Dorfmeister utcák találkozásánál ültessenek egy hársfát. Itt vetődik fel 1933-ban először a jezsuiták barokk kapujának megmentése, 1932-ben a Felkelő emlékmű, 1934-ben a Tűztorony átjárójának örökmécsese az elesett hősök emlékére, Altdörfer Viktor emléktáblája a „Páholy”-ban (1940).

A bizottság lelke Mende Gusztáv festőművész (vö. SSz. 1964, 89–90; 1972, 40–54), aki nem kímél fáradságot, de kritikát sem. 1936-ban még az egyesület vezetőségét is megrója, mert a Károlyvár építési terveit a művészeti bizottság nem kapta meg véleményezésre, holott ez is a feladata. Ha a bizottságot előzetesen meghallgatják, kijavítható lett volna a különben tájbaillő, kitűnő épület kapubejáratának megoldatlansága.

A művészeti bizottság javasolja azt is, hogy a „Virágos Sopron”-akciót terjesszék ki az előkertekre és azokra a háztulajdonosokra is, akik házuk architektúráját megőrzik. A bizottság a kisebb terekre helybeli művészek szobrainak felállítását javasolja.

Heimler Károly igyekezett a Városszépítő Egyesületet az országos és helyi politika hullámveréseitől távartani. „Ha az emberek több tárgyilagossággal néznék egymást, nem keresnék azt, ami szétválasztja őket, a kulturális fejlődés sem volna olyan vontatott. Alkotni nem lehet ott, ahol az élet harmóniája hiányzik”, mondta 1926-ban, az egyesület ötvenhatodik közgyűlésének megnyitóján.

1933-ban mégis elérték az egyesületet a világpolitika hullámai. Az év folyamán robbant ki az úgynevezett Lövér-vita, amely csakhamar a nemzetiségi hovatartozás kérdésévé fajult s amelynek során Heimler Károlyt is megvádolták németbarátsággal, amiért a Lövérfürdő bejáratára nem LÖVÉR fürdőt íratott ki s mert egy Budapestről érkezett újságírócsoport előtt nem csupán a szó magyar, hanem német származásának lehetőségét is ismertette. Heimler Károly higgadtan válaszolt, ő csak tájékoztatott és ehhez hozzátartozik mindkét álláspont ismertetése. „Engem nem lehet egyoldalúsággal megvádolni – mondta –, hiszen Sopron kultúrájának vagyok szerény harcosa. Amivel azt akarom mondani, a – magyar kultúrának!”¹¹⁸⁽⁶¹⁾

A fajüldözés hullámai is begyűrűztek az egyesület életébe. 1942. március 20-án a Heimler Károly elnöklete alatt megtartott választmányi ülésen elhangzott a javaslat: „Mondja ki a választmány, hogy a jelenlegi közhangulatra figyelemmel a jövőben zsidókat a tagok sorába nem vesz fel”. A választmányi jegyzőkönyvben a javaslatról nem található határozat.

Nem szerepel a javaslat abban az évben, a június 5-én tartott közgyűlés napirendjén sem, ellenben van egy másik tárgysorozati pont, „Örökös tiszteletbeli tagok választása” címmel. Az elnöklő Heimler Károly kérte a közgyűlést, hogy dr. Ungár Kálmánt és dr. Meller Bélát tiszteletbeli tagokul vegye fel, nevezzen el róluk padot s nevüket a Károlyvári kilátó márványtáblájára véssesse ¹³²fel (a nagyobb összeget adományozók neve került ide). A közgyűlés egyhangúan megszavazta a javaslatot, noha dr. Ungár és dr. Meller zsidók voltak. Ezt nemcsak Heimler Károly, hanem a közgyűlés is tudta.

31. A Városszépítő Egyesület 1864 és 1946 közötti munkáját utcák fasorai, parkok, kilátók, erdei sétautak bizonyítják, de nyomot hagyott az egyesület a soproni ember lelkében is. Szinte állandó, valósággal kényszerítő példa volt önzetlen munkára és áldozatkészségre. Heimler Károly egyik beszédében arról szölt, hogy csak minden harminchatodik soproni tagja az egyesületnek, holott az minden soproniért, Sopronért dolgozik.¹¹⁹⁽⁶²⁾ Éppen az volt az egyesület felbecsülhetetlen hatóereje, hogy amikor nagyobb tervet tűzött maga elé, meg tudta mozgatni érdekében az egész várost, nem csupán minden harminchatodik, hanem minden harmadik soproni vett károlyvári sorsjegyet, egyre szaporodtak az erdei padok támláján a soproni ember áldozatkészségének névjegyei, de ismeretlen segítők sora is felbukkant, ha szükség volt reá, még arra sem reflektálva, hogy munkájukat „hírlapilag nyugtázzák”.

A Soproni Városszépítő Egyesület a soproni embert az igazi lokálpatriotizmusa tanította meg és ez mindennél nagyobb érdeme.

Vannak tragikus sorsú emberek és dr. Heimler Károly is az. Élete összeforrott városa szépítéséért végzett munkájával és éppen neki kellett megérnie 1944. december 6-án és 1945. március 4-én nemcsak az ő, hanem évszázados elődei alkotásainak pusztulását. Soha a város fennállása óta nem folyt olyan intenzív és eredményes városszépítés, mint Heimler Károly munkássága idején és soha olyan súlyos pusztulás nem érte a várost, mint a két bombatámadás alatt. Heimler Károly sorsának tragikumát tetézi, hogy betegen, ágyhoz kötve nem lehetett ott, amikor a rombadőlt város újjáépítése megindult.

Az már nem Heimler Károly életének tragikuma, hanem az utókor hálátlansága, hogy még egy árva emléktábla sem hirdeti nevét.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

¹³³HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980)

Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980)

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / I. A költségvetési gazdálkodás alakulása

I. A költségvetési gazdálkodás alakulása

Az V. ötéves tervidőszakra szóló költségvetési és fejlesztési tervét a tanács 11/1976. (III. 29.) VT. számú határozatával fogadta el.

A célkitűzések alapját a következők képezték:

1. Az MSZMP XI. kongresszusának határozataiból adódó feladatok megvalósítása a város területén;
2. A népgazdaság V. ötéves tervtörvényében és a tanácsok 1976–80. évi pénzügyi tervében foglalt tennivalók;
3. Az MSZMP városi bizottságának 5 évre szóló irányelveiben rögzítettek;
4. A funkcionális és ágazati intézmények valamint a megyei tanács rendelkezésének, határozatának és irányelvének figyelembe vétele.

A középtávú költségvetési terv legfontosabb célkitűzései:

A terv fő célja, hogy a költségvetési intézményeknél az elért általános ellátási színvonal tartásán túlmenően a párt- és állami határozatok végrehajtása érdekében az egészségügyi és a szociális ellátás, az oktatás és a közművelődés területein további – de a gazdasági realitásokkal összhangban álló – haladást érjünk el.

Továbbra is fontos célkitűzés, hogy a még meglévő indokolatlan színvonal-különbségeket a feladatok, ágazatok és szakterületek közötti, ésszerű rangsorolásával mérsékeljük.

A tervidőszak feladatainak maradéktalan megvalósítása érdekében nagyobb hangsúlyt kellett helyezni a belső tartalékok feltárására, a munkaerőgazdálkodás és munkaszervezés javítására. Érvényt kellett szerezni a gazdasági egyensúly biztosításának, ezen belül a beruházási és költségvetési tevékenység jobb összhangjának. A tervidőszakban a minőségi fejlesztéseket elsősorban korszerűsítések útján kellett megvalósítani.

A költségvetési terv szerény, de megalapozott célokat és feladatokat tartalmazott, amelyek megvalósítására a lehetőségek adottak voltak.

A célkitűzések az éves tervezési munka alapját képezték, illetve az adott év központi előírásai szerint módosultak. Kiemelt feladat volt a gyermekintézmények fejlesztése, a felújítási feladatok teljesítése, az elért ellátási szint tartása és a kommunális ellátás javítása. Az elmúlt öt év gazdálkodását befolyásolta a bevételek alakulása, az 1976–77–78-as években a megosztott bevételek rendszertelen érkezése. Több esetben a két pénzalap között átcsoportosításra, majd az 1977. évben 6 millió Ft OTP-hitel felvételére

került sor. A tervidőszak második felében már kiegyensúlyozottabb volt a pénzellátás, elsősorban a korlátozó rendelkezések miatt.

A középtávú terv végrehajtása során a költségvetési gazdálkodásnál különböző módosító tényezőket kellett figyelembe venni. Ezek: adminisztratív létszámzárlat, létszámrögzítés, a bérigazgatás bevezetése, a béralapok zárolása; 1978. XII. 18-án a Városi Tanács elnökének utasítása szerint meghatározásra került a fejlesztés négy pontos ütemezése (ütemtartás, szinttartás, későbbre halasztott, visszafogott feladatok); 1979-ben a beszerzések csökkentése, a minőségi ellátást javító előirányzatok radikális mérséklése, és a növekedési ütem 2–3%-os csökkentése, majd az előirányzatok 1,5 millió Ft-os zárolása, továbbá a rendezvények-kiadványok, illetve az egyéb 134 személyi kiadások csökkentése; az alapellátás és nem alapellátás körének meghatározása, illetve fejlesztésük ütemkülönbségének előírása; az 1979. június 23-i árrendezések, és a térítési díjak emelése.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / I. A költségvetési gazdálkodás alakulása / A költségvetési bevételek teljesítése

A költségvetési bevételek teljesítése

A városi tanács bevételi forrásait, a részesedés mértékét öt évre előre a Megyei Tanács állapította meg. Az átengedett bevételi forrásoknál és azok arányában a végrehajtás során változás történt, 1979. január 1-től az eszközlekötési járulékból való részesedés mértéke 30%-ról 70%-ra emelkedett, 1980. január 1-től megszűnt a vállalatok, szövetkezetek illetményadó és eszközlekötési járulék fizetési kötelezettsége, továbbá 6%-ról 10%-ra emelkedett a városi-községi hozzájárulás mértéke. A középtávú terv 950,5 millió Ft bevétellel számolt, ezzel szemben 1319,1 millió Ft-ot teljesítettünk. A tervszámhoz viszonyítva 138,8%-os a teljesítés.

A bevételi források összetételének tervezett és tényleges százalékos alakulása:

Bevételi forrás	V. ötéves tervi bevételek százalékos megoszlása	
	tervezett	teljesített
Saját bevételek	17,2	13,4
– ebből működési,	8,2	7,8
lakossági adók	9,0	5,6
Megosztott bevételek	67,1	42,8
Állami és felsőbb tanácsai hozzájárulás	15,7	40,8
Egyéb bevétel	–	3,0
Összesen:	100,0	100,0

Saját bevételeink közül a költségvetési szervek működési bevételei a térítési díjak rendezése ellenére elmaradtak a tervezettől. Ennek oka, hogy a tervezett fejlesztések egyrésze késedelmesen valósult meg, másrészt tervünk feszített volt. A lakossági adóknál a mezőgazdasági termelés fellendítésére hozott központi intézkedések mérsékeltek az adóelőírásokat. A megosztott bevételek csökkentését az említett módosítások idézték elő, ellensúlyozásaként az állami hozzájárulás emelkedett. Bevételi forrásainkat

növelte még a tervidőszakban keletkezett 37,8 millió Ft-os pénzmaradvány, amit a többletfeladatok megoldására és az ellátási színvonal szerény mérvű javítására fordítottunk. Az elmúlt öt év gazdálkodását befolyásolta a bevételek alakulása, az 1976–1977–1978. években a megosztott bevételek rendszertelen érkezése. Több esetben a két pénzalap közötti átcsoportosítással, majd az 1977. évben 6 millió Ft OTP-hitel felvételével tudtuk a finanszírozási nehézségeket áthidalni. A tervidőszak második felében már kiegyensúlyozottabb volt a pénzellátás, amit elősegített a takarékosagra való törekvés, a korlátozó intézkedések bevezetése, valamint a gazdálkodás ütemének visszafogottsága. Összességében a jelentősen megnövekedett feladatok ellenére, a rendelkezésre álló bevételek megfelelő pénzügyi alapot biztosítottak a költségvetési tevékenység ellátásához.

A tanács 5 évre szóló 950,5 millió Ft-os kiadási tervét 1269,7 millió Ft-ra teljesítette, amelyből ágazati, illetve intézményi célokra 1026,9 millió Ft-ot fordított.

A beszámolási időszakban jelentősen növekedtek a feladatok. Az államigazgatási munka korszerűsítése, valamint a gazdálkodás hatékonyságának növelése érdekében 1977-ben a járási és városi sportfelügyelőséget összevonták, 4 község városkörnyéki rangot kapott. 1978-ban a járási egészségügyi feladatok, 1979-ben a járási munkaügyi feladatok átvételére került sor.

135A feladat és hatáskör a járási szociális otthonok, valamint a 12 középfokú oktatási intézmény és a Csecsemőotthon átvételével bővült. A hatékonyabb gazdálkodás megvalósítását célozta a Kórház-Rendelőintézeti Egység kialakítása, a szociális ellátás integrálása, a GAMESZ létrehozása.

Létrehoztuk a közművelődési intézmények egységét, majd két iskola összevonása történt meg (Kellner S.–Bors L. ált. isk.). Az integrációk létszám vagy pénzeszköz megtakarítást nem eredményeztek, azonban javultak a működési feltételek, a munkaerők egységes terhelése és a párhuzamos tevékenységek felszámolása megtörtént.

Összességében a tanácsi előirányzatok a központi elhatározásokon alapuló életszínvonal és szociálpolitikai célok teljesítéséhez szükséges pénzügyi fedezettel a tervidőszak alatt létesített és átvett intézmények előirányzataival, valamint az elismert többletfeladatok összegével emelkedtek.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / I. A költségvetési gazdálkodás alakulása / A költségvetési bevételek teljesítése / 1. Gazdasági ágazat

1. Gazdasági ágazat

Az eredetileg tervezett 338,1 millió Ft-tal szemben 405,1 millió Ft-ot használtunk fel az ágazati feladatokra. Kiemelt feladatként kezelte a tanács az út-híd felújításokat, amelyekre 59,7 millió Ft-ot fordított. A nem tanácsi szervek erre a célra további 2,2 millió Ft támogatást nyújtottak.

A feladatokat a ciklus-terv alapján az éves tanácshatározatoknak megfelelően végeztük. A tervidőszakban megvalósult 15,2 km útkorszerűsítés, 24,1 km útfenntartás, 6,7 km járdaépítés és 9,2 km járdafenntartás.

Az ágazat egyéb feladatainál a szintentartás, némely esetben (parkfenntartás) a visszafejlesztés érvényesült. Ez utóbbinál a terület növekedést figyelembevéve a fenntartási összeg csökkent: 1976-ban 9,75 Ft jutott 1 m²-re, 1980-ban csak 7,87 Ft.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / I. A költségvetési gazdálkodás alakulása / A költségvetési bevételek teljesítése / 2. Egészségügyi és szociális ágazat

2. Egészségügyi és szociális ágazat

Az eredetileg tervezett 338,1 millió Ft-tal szemben 405,1 millió Ft-ot használtunk fel. Hálózatbővítésként megvalósult a 80 és 60 férőhelyes lakótelepi bölcsőde, valamint terven felül 10 férőhelyes bővítés. Finanszírozási gondok miatt egy 60 férőhelyes bölcsőde átadása 1981-re maradt. A bölcsődei ellátottság megfelelő.

A szakorvosi óraszámok fejlesztése szakorvos hiányában csak részben valósult meg. A tartósan üres órák 6 órás ideggondozói rendeléssé és kórházi orvosi állássá lettek átszervezve. Így a váltásos fordulóval – kórház és rendelő között – a szakrendelések folyamatosága biztosítható volt.

Az orvos-nővérszállás 60 férőhellyel való fejlesztése pénzeszköz hiányában nem valósult meg.

Az üzemorvosi órák betöltésénél a főfoglalkozású szakember hiánya okoz gondot.

Az ágazat a beszámolási időszakban jelentős összegű pótelőirányzatot kapott (pénzmaradványból 7,2 millió Ft, felújításból 28,3 millió Ft stb.), azonban a jelentkező ár- és díjváltozások és az egyéb költségek emelkedése az ellátási színvonalat hátrányosan érintették. A bölcsődék ellátási színvonala – főként a beruházások miatt – számottevően javult. A fekvő- és járóbetegellátást azonban a szintentartás jellemezte. Jelentősen javult (beruházási, felújítási és beszerzési keretből) a gép-műszerellátottság, amely célra több mint 20 millió Ft-ot fordítottunk. Gond azonban a műszerállomány karbantartási és fenntartási költségeinek emelkedése, a gyógyszerköltségek nagyságának ellensúlyozása.

A kórházi gyógyszerköltségekre több mint 8 millió Ft pótelőirányzatot biztosítottunk. A tervidőszakban kezdődött meg a kórház részleges rekonstrukciója. Az ágazat felújítási célokra a tervezett 16,4 millió Ft-tal szemben 28,3 millió Ft-ot használt fel. A szociális otthonoknál 6,7 millió Ft összegű felújítási munka elvégzésére került sor. A szociális ellátottság megfelelő, a szociálpolitikai irányelvek összességükben kellően érvényesültek.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / I. A költségvetési gazdálkodás alakulása / A költségvetési bevételek teljesítése / 3. Kulturális ágazat

1363. Kulturális ágazat

Az eredetileg tervezett 207 millió Ft-tal szemben – döntően a középfokú oktatási feladatok átvétele miatt – 371 millió Ft kiadás teljesítésére került sor. A hálózatfejlesztési feladatok megvalósultak. Óvodai férőhelyfejlesztés beruházásból 700 férőhely, a meglévő helyiségek átalakításával 75 férőhely valósult meg. Időközben egy 100 férőhelyes óvodát a tanács a SOTEX-vállalatnak adott át. Az óvodai zsúfoltság a tervidőszak alatt 8%-kal csökkent, jelenleg a kihasználtság 120%-os.

Az általános iskolai tanulócsoportok száma a tervezettnél (31 csoport) 8-cal több, a tantermek száma csak

37 db-bal növekedett. A beruházásból megvalósított 28 tantermen kívül a többit a meglévő helyiségek átalakításával biztosítottuk.

A tanulók létszáma az 1976. évi 5134 főről 1980-ra 6308 főre emelkedett, így a zsúfoltság – főleg a lakótelepen – nőtt, a tanítás feltételei romlottak. A zsúfoltság a napközi otthonoknál is jelentkezik, bár az étkezési igényeket ki tudtuk elégíteni, azonban hosszú az étkezési idő a helyiségek hiánya miatt.

A tervidőszakban jelentősen javult az általános iskolai taneszköz ellátottság, az erre fordított összeg 5 millió Ft volt. Az intézmények épületeinek elavult állapota jelentős gondot okozott az elmúlt években. Felújítási célokra 11,2 millió Ft-ot terveztünk, a nagyarányú gondok miatt 45,1 millió Ft ráfordítás történt. A közművelődési intézményeknél a szintentartás biztosítására nyílt csak lehetőség.

Az integrációs intézkedések nyomán felszámoltuk a színház labilis pénzgazdálkodását. A takarékosági intézkedéseket (energia, kiadványok, beszerzések, rendezvények stb.) eredményesen végrehajtottuk.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / I. A költségvetési gazdálkodás alakulása / A költségvetési bevételek teljesítése / 4. Jog- és rendbiztonsági ágazat

4. Jog- és rendbiztonsági ágazat

Az eredetileg tervezett 2,4 millió Ft kiadással szemben 2,0 millió Ft-ot használtunk. A polgári védelmi feladatok teljesültek.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / I. A költségvetési gazdálkodás alakulása / A költségvetési bevételek teljesítése / 5. Igazgatási ágazat

5. Igazgatási ágazat

Az eredetileg tervezett 37,1 millió Ft kiadással szemben 42,1 millió Ft ráfordítás valósult meg. A tervidőszakban a feladatok jelentősen bővültek, s emellett az igazgatási létszám csökkent. Komoly gondot okozott az áremelkedések (papír, nyomtatvány, karbantartás) kihatásainak fedezete. Az államigazgatási munka korszerűsítése a tervidőszakban elkezdődött.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / I. A költségvetési gazdálkodás alakulása / A költségvetési bevételek teljesítése / 6. Pénzügyi lebonyolítási ágazat

6. Pénzügyi lebonyolítási ágazat

Az eredetileg tervezett 41 millió Ft kiadással szemben 75,6 millió Ft felhasználására nyílt lehetőség. Az ágazaton belül gondoskodunk az évi 4%-os költségvetési tartalék képzéséről, a felújítási előirányzatok biztosításáról, a lakbérhozzájárulásokról és a nem lakás céljára szolgáló helyiségek bérleti díjáról.

Épületeink nagyfokú elavultsága a felújítási pénzeszközök iránt igen jelentős többletigényt támasztott. A

tervidőszakban 33 130 E Ft saját alappal számoltunk, amely az átvett intézmények és a megyei pótelőirányzatok, valamint a pénzmaradvány átcsoportosításával 85 320 E Ft-ra emelkedett, a teljesítés 88,1% volt. A feladatokra középtávú program készült, azonban a terven felüli feladatok és a jelentős pótelőirányzatok miatt a kivitelezői kapacitás nem minden esetben volt biztosítható.

A tervidőszak alatt 11,9 millió Ft-ot fordítottunk a kórház korszerűsítésére, gépek, berendezések és orvosi műszerek cseréjére 7,4 millió Ft-ot használtunk fel. Elkészült két óvoda (1,9 millió Ft), a Halász utcai általános iskola (8,5 millió Ft), valamint a 137Hunyadi utcai általános iskola (12,6 millió Ft) teljes épület rekonstrukciója. Szakaszosan biztosítani tudtuk a gyermekintézmények központi fűtésének korszerűsítését és több iskola villanyhálózatának felújítását. A felújítási pénzeszközök erőteljesebb igénybevételével, valamint ellenőrzési munkánk eredményeként javult az intézményeink karbantartási tevékenysége. A tervidőszak első felében tapasztalható, hogy a többletfeladatok és áremelkedések ellensúlyozására a karbantartási előirányzatot vették igénybe. Megelőző karbantartásokra 1980. évben már 18,6 millió Ft-ot fordítottak az intézmények.

7. A vállalati pénzgazdálkodás keretében gondoskodott a tanács a lakóházak felújításának támogatásáról. E célra a tervezett 204 millió Ft helyett 241,5 millió Ft-ot fordítottunk. Lehetővé vált több mint 300 lakás felújítása, ill. korszerűsítése, ennek kétharmad része műemléki vagy egyéb védett lakás volt.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / I. A költségvetési gazdálkodás alakulása / A létszám- és bérgazdálkodás alakulása

A létszám- és bérgazdálkodás alakulása

A tanács a teljesített összes kiadásból 5 év alatt 424,7 millió Ft-ot fordított bérjellegű kifizetésekre. A bérjellegű kifizetésekből 6,6 millió Ft jutalmazási célokat szolgált.

A központi bérintézkedések közül kiemelésre méltó a bérfejlesztési lehetőség 5%-ra való emelése (1976), a bölcsődei és óvodai dolgozók bérkorrekciója (1976), majd az egészségügyi, szociális és oktatási dolgozók 1977., ill. 1978. évi bérrendezése, az ügyeleti díjak emelése, a közművelődési és a színházi dolgozók bérrendezése. A hozott intézkedések mérséklően hatottak a munkaerőmozgásra. Javult az üres állások betöltése és a szakképesítettek aránya. Az átlagos havi bérek összege az 1976. évhez viszonyítva 1980-ra a gazdasági ágazatban 40,3%-kal (2286 Ft-ról 3207 Ft-ra), az ü. és szoc. ágazatban 51,0%-kal (2535 Ft-ról 3828 Ft-ra), a kulturális ágazatban 59,2%-kal (2571 Ft-ról 4092 Ft-ra) emelkedett. Ennek következtében tanácsi szinten a munkaerőhullámozás mérséklődött. Kedvező helyzet alakult ki pl. a KRE-ben, mert 1976-ban az állományi létszám 4,8%-a (35 fő) volt betöltetlen, jelenleg csak 1,1%-a vagyis 9,2 fő állása üres.

Az évek óta üres védőnői, gyermek- és felnőtt körzetorvosi állások is betöltésre kerültek. Csökkent a szakképesítés nélküli szociális otthoni ápolók száma.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése

II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése

Az V. ötéves terv időszakában tanácsunk az MSZMP XI. kongresszusán meghatározott központi irányelveknek megfelelően kiemelt feladatként kezelte a lakásellátás javítását, a gyermekintézményi hálózat bővítését, valamint a lakásépítéssel összefüggő közműellátást. A helyi szükségleteknek megfelelően súlyponti feladat volt a vízellátás javítása is, elsősorban az ivóvíztermelés és -elosztás oldaláról. A fejlesztési alap pénzeszközeit elsősorban e célkitűzések megvalósítására összpontosítottuk.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése / A bevételek alakulása

A bevételek alakulása

Az 1976–1980-ig terjedő időszakra összesen 1029,7 millió forint bevételt terveztünk. A fejlesztési alap forrásai összességükben 69,4 millió forinttal meghaladták az előirányzatot, így az öt év alatt 1099,1 millió forinttal gazdálkodhattunk.

Saját bevételeink összege 84,7 millió forint, ami 50%-kal magasabb a tervezettnél. A 28,4 millió forint többletbevétel jelentős része a lakásépítéssel és -juttatással kapcsolatos bevétel, továbbá saját forrásainkat növelte a fedett uszodára és gyermekintézmények [138](#)fejlesztésére befizetett önkéntes lakossági hozzájárulás is (kommunista műszakok).

Megosztott bevételeink tervezett előirányzata 37 071 E Ft volt, mellyel szemben a teljesítés 36 202 E Ft, vagyis 97,6%-os. Az alacsony teljesítést a tervidőszakban bekövetkezett, és a vállalatok nyereségére kiható központi intézkedések okozták. Ennek ellensúlyozására állami hozzájárulásként kiegészítésben részesültünk.

Középtávú tervünkben 10 millió forint fejlesztési hitel felvételével számoltunk, de a Kőhidai vízműprogram gyorsított ütemű megvalósítása érdekében 20 millió forint hosszúlejáratú hitelt vettünk igénybe az 1976–77. években.

A célcsoportos lakásépítés fedezetét képező állami hozzájárulás és a tanácsi értékesítésű lakások árbevételét megelőlegező bankhitel összege – központi intézkedések következtében – a tervidőszak utolsó évében csökkent.

V. ötéves tervi forrásainkat 25,5 millió forint átvétellel terveztük növelni. Az elmúlt öt évben összesen 77,3 millió forintot – ezen belül 44,8 millió forintot lakásépítésre – vettünk át különböző szervektől. Ez a jelentős többletbevétel számos olyan ellátási feladat megoldását segítette elő, amelyet kizárólag tanácsi erőforrásokból nem tudtunk volna a tervidőszakban végrehajtani.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése / A fejlesztési alap felhasználása

A fejlesztési alap felhasználása

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése / A fejlesztési alap felhasználása / 1. Személyi és gazdasági szolgáltatás

1. Személyi és gazdasági szolgáltatás

Célcsoportos lakásberuházás

V. ötéves tervünkben – a központi irányelvek figyelembevételével – a tanácsi fejlesztési alap több mint 70%-át a lakásépítési terv megvalósítására irányoztuk elő. A tervidőszakban 3000 új lakás felépítését tűztük ki célul, amelyből 1196 lakás építését célcsoportos lakáskeretből, 5 lakást egyéb állami pénzeszközökből, 1800 lakás építését magánereiből terveztük megvalósítani.

Az eltelt öt évben városunk lakásállománya a tervezettnél lényegesen kedvezőbben alakult. 1976 és 1980 között – az IKV-nagyfelújításokat is figyelembe véve – 3436 új lakás épült fel, és ugyanebben az időszakban a tervezett 300 lakással szemben csak 241 lakás szűnt meg. A megszűnt lakások részben településrendezés és avulás folytán szanálásra kerültek, másrészt megszűnésként jelentkezik az is, hogy a lakóházfelújítások során a többségeikben egyszobás, komfort nélküli lakásokból kevesebb, de nagyobb szobaszámú és alapterületű, magasabb komfortfokozatú lakások kialakítására került sor.

Az V. ötéves tervidőszak utolsó évében a célcsoportos lakásépítés fedezetét képező állami támogatás és bankhitel összege központi intézkedések következtében jelentősen csökkent. A források csökkentése miatt 1980-ban 75-tel kevesebb lakást építhettünk. Emiatt a tervidőszakban a tervezett 1195 célcsoportos lakással szemben 1120 lakás épült fel. Lakásépítési tervünk jelentős túlteljesítése elsősorban a vártnál nagyobb magánereős lakásépítési kedv eredménye.

A magánereős lakások többségükben teleszerű, többszintes lakásépítési formában, OTP- és építőszövetkezeti beruházásban valósultak meg. A tervidőszakban épített családházak és lakásnak is megfelelő üdülők száma (összesen 275) is meghaladja a tervezettet (211).

Lakásépítési tervünk túlteljesítése és a tervezettnél kevesebb szanálás következtében a lakásellátottságot jellemző („100 lakásra jutó családok száma”) mutató az 1976. évi 123,1-ről 1980 végére a tervezett 114,4 helyett 110,8-ra csökkent. Ez jelentős ellátási javulásként értékelhető.

A célcsoportos lakásépítési terv végrehajtását számos, kötelező érvényű előírás szabályozta. A városunkra előírt építési költségnormákat középtávú tervszinten sikerült [139](#)betartani, a célcsoportos lakások nettó építési költsége a tervezettnél megfelelően alakult.

A tanácsi lakások átlagos alapterülete 53,3 m², a középmagas (6–11 szintes) lakások aránya 19,6%-os. Ez szintén megfelel a tervezettnél.

V. ötéves tervünkben a teleszerű magánereős lakásépítés támogatására 80 millió forintot irányoztuk elő. Ez az összeg a normatívák szerint 1000 teleszerű lakás építését tette volna lehetővé. Ezzel szemben már tervszinten 1393 teleszerű lakás építésével számoltunk. A tervidőszakban a már amúgy is feszített tervünket is jelentősen túlteljesítettük 1736 teleszerű lakás építésével.

A szervezett lakásépítési terv ilyen mértékű túlteljesítése a lakásellátás oldaláról ugyan kedvező irányba hatott, de a többletlakások közműfeltételeinek megteremtése és a felépítményi kapcsolódó létesítmények

finanszírozása komoly nehézséget okozott.

Város- és községgazdálkodási szolgáltatások

Az ágazat az alábbi fontosabb feladatokat foglalja magában: *energiaellátás* (gáz, elektromos), *köztisztaság*, *parkosítás*. Középtávú tervünkben energiaellátásra ágazati pénzeszköz nem állt rendelkezésre. Mindössze a lakásépítéssel összefüggő gáz- és elektromos energiahálózat építésére volt lehetőség a célcsoportos lakáskeret terhére. Ennek ellenére terven felül, a feladatok újbóli rangsorolásával biztosítanunk kellett az Ikva-áruházzal gázellátását, az állomás előtti tér közvilágításának építését. Meg kellett kezdeni egy új szeméttelép kialakítását.

A hulladéklerakó terület kijelölése megtörtént, a beruházás megvalósítására a tervidőszak végéig (1978–79) 4,7 millió forint fejlesztési alapot adtunk át a Köztisztasági Vállalatnak. Az új szeméttelép 1981–82-ben készül el.

Az V. ötéves tervidőszakban lakótelepeinken csak korlátozott mértékben tudtunk parkosítani. Minimális pénzügyi lehetőségeinket társadalmi munka szervezésével igyekeztünk növelni. Az éves társadalmi munkatervekben kiemelt helyet biztosítottunk a parképítéseknek. A parkosítási feladatok végrehajtásában a Jereván-lakótelepen így is 1-2 év elmaradással kell számolnunk.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése / A fejlesztési alap felhasználása / 2. Egészségügyi és szociális ellátás

2. Egészségügyi és szociális ellátás

V. ötéves fejlesztési tervünk a város területén 200 bölcsődei férőhely megvalósítását irányozta elő. Az igényeknek megfelelően elsősorban a lakótelepek ellátásának javítására törekedtünk. 1978–79-ben a Jereván-városrészben 80 férőhelyes, a József Attila-lakótelepen 60 férőhelyes bölcsőde üzembehelyezése történt meg.

1980. évi átadásra terveztük a Jereván-városrészben a második 60 férőhelyes bölcsődét. A létesítmény üzembehelyezésére a pénzügyi nehézségek miatt csak az 1981. év második negyedévében kerülhetett sor.

Az egészségügyi alapellátás javítására a Jereván-lakótelepen a célcsoportos lakásépítés kapcsolódó beruházásaként körzeti orvosi rendelő építését terveztük. A rendelő – amelyhez két felnőtt- és egy gyermekkörzet tartozik – a Jereván-városrész központjában készült el. A szomszédságában létesült 300 m² alapterületű gyógyszertárral együtt 1981 májusától látja el a betegeket.

Az V. ötéves tervidőszakban az orvosi gép- és műszerkeret a megye központi feladatai között szerepelt. A megyei tanács a műszerkeretből az elmúlt öt évben összesen 9,1 millió forintot biztosított városunk részére, melyet a kórház-rendelőintézeti egység műszerállományának javítására fordítottunk.

A tervidőszak második felében megkezdődött a kórház rekonstrukciójának és bővítésének műszaki előkészítése. A VI. ötéves tervben, első ütemként a közművek felújítására és a gazdasági ellátás (konyha, mosoda, központi műhely, raktár) megvalósítására kerül sor.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése / A fejlesztési alap felhasználása / 3. Kulturális ellátás, oktatás

1403. Kulturális ellátás, oktatás

Óvodai férőhelyfejlesztés

V. ötéves tervünk előkészítését megalapozó elemzésekből egyértelműen kiderült, hogy gyermekintézményi ellátottságunkban az óvodai férőhelyek hiánya okozza a legnagyobb gondot. Ennek megfelelően az V. ötéves tervidőszakban súlyponti feladat volt az óvodai férőhelyfejlesztés. V. ötéves tervünk 67,5 férőhely megvalósítását irányozta elő. Óvodai férőhelyfejlesztési tervünket már az 1979. évben végrehajtottuk, mégpedig úgy, hogy a tervezett 675-tel szemben az összes férőhelyek száma városunkban 835-tel bővült.

A program jelentős túlteljesítéséhez nagy mértékben hozzájárult városunk üzemeinek és intézményeinek támogatása, amelynek eredményeként pénzügyi forrásainkat mintegy 9 millió forinttal egészíthettük ki. Lakótelepeinken összesen 425 új óvodai férőhely létesült, melyből 200 férőhely fedezetét a célcsoportos lakásberuházásból biztosítottuk.

Figyelembe véve az évenkénti születésszámoknak az 1978. évtől sajnálatosan csökkenő tendenciáját, a jövőben nem a férőhelyek növelésére, hanem egyes régebbi óvodák korszerűsítésére kell elsősorban törekednünk, azonos ellátási szintet biztosítva a régi és az új óvodákban.

Általános iskolai tanteremfejlesztés

V. ötéves tervünk 24 új általános iskolai tanterem megvalósítását irányozta elő. Ebből 20 tanterem pénzügyi fedezetét a célcsoportos lakáskeret tartalmazta, 4 tanterem fedezete pedig az ágazati feladatok közt szerepelt.

1977-ben a Jereván-városrészben elkészült az első 16 tantermes iskola, majd 1978-ban megkezdődött a Hunyadi utcai általános iskola 8 tanteremmel és tornateremmel történő bővítése. 1980. szeptember 1-től a Hunyadi utcai iskola új szárnya, valamint felújított régi épülete ismét az általános iskolai oktatás szolgálatába állt. A Jereván-lakótelepi iskolában – a zsúfoltság enyhítése érdekében – további két tanterem került kialakításra.

Ezzel általános iskolai tanteremfejlesztési tervünket is maradéktalanul teljesítettük. Ennek ellenére – érezve a Jereván-lakótelepen évről-évre növekvő ellátási feszültséget – még az 1980. évben megkezdtük egy újabb, 16 tantermes iskola építését. A lakótelep második iskolája 1982. szeptember 1-től fogadni tudja a városrész iskolásait.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése / A fejlesztési alap felhasználása / 4. Vízgazdálkodási feladatok

4. Vízgazdálkodási feladatok

Az ágazat fejlesztésére az V. ötéves tervidőszakban 206,2 millió forintot terveztünk. Legfontosabb

feladatként jelöltük meg a IV. ötéves tervben megkezdett Kőhidai vízműprogram és a fedett uszoda befejezését. A tervidőszak második felére ütemeztük a csatorna rekonstrukciós munkákat és a szennyvíztisztító telep második ütemének előkészítését. Előirányzataink között távlati vízbeszerzésre 15 millió forint szerepelt.

Ágazati célkitűzéseinket az alábbiak szerint hajtottuk végre: Az 1980. év végére, a tervnek megfelelően, kisebb pótmunkák kivételével befejeződött a Kőhidai vízműfejlesztés. Ezen belül a víztermelő telep megépítését 20 millió forintos fejlesztési hitel felvételével gyorsítani tudtuk. Ennek eredményeként az új vízműtelep a tervezettnél korábban, már 1976-ban részlegesen belépett, majd 1978-tól kezdődően a víztermelés naponta átlagosan 3000 m³-rel növekedett. Az új vízműtelep üzembehelyezésével átmenetileg ismét megszűntek a korábbi években rendszeres vízellátási gondok.

A város víztároló kapacitása a Pozsonyi úti, Villa sori és Vashegyi medence bővítésével 6000 m³-rel növekedett. Elkészült a Pozsonyi úti, a vízműtelepet a Villa sori medencével 141 összekötő, 4 km hosszúságú főnyomóvezeték, amely nagy mértékben hozzájárul a megtermelt ivóvíz egyenletesebb elosztásához. A Jereván-városrész biztonságos vízellátása érdekében összekötő vezeték épült a lakótelep és a Bécsi-dombi víztároló medence között.

6,5 millió forint ráfordítással megépült a Vashegyi medence és az új gázbontó közötti vízvezeték, amely a város nyugati ipartelepének biztonságosabb vízellátását biztosítja.

Városunk vízellátásának további jelentős javítása csak a megyei regionális vízmű megépítésével biztosítható. Miután a regionális vízmű beruházói feladatait az Országos Vízügyi Hivatal látja el, ezért a Megyei Tanács a további vízbeszerzésre előirányzott 15 millió forintot forrásoldalon elvonta, és átadta a regionális vízmű műszaki előkészítésére. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a regionális vízmű műszaki előkészítése megfelelő ütemben történhetett és a beruházás I. üteme 1984-re elkészülhet.

A vízműfejlesztési program megvalósítása a tervezettnél jelentősen nagyobb költségigénnyel járt. 1980 végéig a tervezett 50,4 millió forinttal szemben, mintegy 90 millió forintot fordítottunk a vízellátás javítására. Ennek oka részben az 1973-as program-jóváhagyást követő kivitelezési áremelkedés, másrészt jelentős műszaki szükségességből felmerült többletmunkák elvégzésére került sor a tárolómedencék és a főnyomóvezeték építése során.

Az adott pénzügyi lehetőségek mellett az egyúttal azt is jelentette, hogy a tervezettnél kisebb összegeket tudtunk fordítani a szennyvízcsatorna hálózat bővítésére és rekonstrukciójára – feladataink közül törölni kellett a szennyvíztelep II. ütemének indítását. Ezekre a feladatokra a VI. ötéves terv során fokozott figyelmet kell fordítani.

Sopron várossá emelésének 700 éves évfordulója tiszteletére, tervezett határidőre elkészült a fedett uszoda. A 75 millió forint beruházási költséggel megvalósult uszoda építéséhez városunk lakossága 1973–1978-ig évente egynapi munkabérének felajánlásával, összesen 11 millió forinttal járult hozzá.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése / A fejlesztési alap felhasználása / 5. Helyi közlekedés

5. Helyi közlekedés

Az V. ötéves tervidőszakban a tanácsi úthálózat fejlesztésére 5,2 millió forint felhasználását terveztük. Az igényeket jelzi, hogy öt év alatt a tervezett összeg közel háromszorosát – 15,2 millió forintot – fordítottunk a lakótelepeken kívüli út- és járdaépítésre. Az előirányzatot lényegesen meghaladó összeg is csak igen mértéktartó fejlesztést tett lehetővé.

Elkészült a Lenin krt.–Ötvös utca, Mátyás király utca–Móricz Zsigmond utcai csomópontok automatikus forgalomirányító berendezése. A 700 éves évforduló tiszteletére felavatott GYSEV-állomás előtti tér kiépítésével városunk megfelelő külsővel tudja fogadni a vasúton érkező vendégeket.

Terven felül, tanácsi hozzájárulásként végeztük el az Ikva-áruház új járda- és parkolóépítési feladatait. A DK-i iparterületen a Beloannisz út kiépítésével segítjük elő városunk távlati iparfejlesztését.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése / A fejlesztési alap felhasználása / 6. Kereskedelem, vendéglátás

6. Kereskedelem, vendéglátás

Az V. ötéves tervidőszakban városunk kereskedelmi és vendéglátóipari hálózatának 8300 m²-es alapterületbővítését irányoztuk elő. A tervezett fejlesztések jó koordinációs munka eredményeként maradéktalanul megvalósultak. A hálózatfejlesztések egyötödét a tanács finanszírozta.

Célcsoportos tanácsi lakásépítés kapcsolódó beruházásaként a Jereván-városrészben 1977-ben 720 m², 1979-ben 715 m² alapterületű élelmiszer ABC-áruház készült el, a Felszabadulás úti lakóépületek földszintjén több kisebb üzletet alakítottunk ki. 1980-ban a Jereván-városrész központjában befejeződött a kisvendéglő építése is.

142Az Árpád utcai Ikva-áruház üzemeltetéséhez szükséges közművek, utak, parkolók építését és a területkiszájtást terven felül, közel 10 millió forinttal finanszíroztuk.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése / A fejlesztési alap felhasználása / 7. Beruházás célú átadások

7. Beruházás célú átadások

Az V. ötéves tervidőszakban mindössze 1,2 millió forint fejlesztési célú pénzeszköz átadását terveztük. Ezzel szemben 1976–1980 között összesen 14,6 millió forint összegű fejlesztési alapot adtunk át vállalatoknak, szervezeteknek az alábbi feladatok megvalósítására: a fedett uszoda első beszerzésére 1,3 millió forintot adtunk át a Víz- és Csatornamű Vállalatnak; a Jereván-városrész kereskedelmi ellátását javító élelmiszer ABC építésére 3,1 millió forintot adtunk át a Soproni ÁFÉSZ-nek; új hulladéklerakóhely kialakítására, a szemétkeléshez szükséges gépek beszerzésére a tervidőszakban 4,7 millió forintot utaltunk át a Köztisztasági Vállalatnak; 2,2 millió forint átadásával járultunk hozzá a Szolgáltatóipari Szövetkezet Jereván-lakótelepi új szolgáltató egységének (fodrász, kozmetika, háztartásigép-javító,

fényképész műterem) építéséhez.

A Jereván-városrészben a VI. ötéves tervben épülő lakások hőellátásának biztosítására az ÉDÁSZ Vállalattal kötött szerződés alapján az 1980. évben 3 millió forint fejlesztési alapot adtunk át a Hőerőmű bővítésére.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Mihály: Sopron város V. ötéves középtávú pénzügyi és fejlesztési tervének teljesítése (1976–1980) / II. A városfejlesztési terv teljesítésének értékelése / A fejlesztési alap felhasználása / 8. Nem beruházás célú kiadások

8. Nem beruházás célú kiadások

Jóváhagyott középtávú tervünk e kiadásokra 10,5 millió forint előirányzatot tartalmaz, amelyet a IV. ötéves tervidőszakban felvett 10 millió forint hitel törlesztésére terveztünk. Az elmúlt öt évben nem beruházás jellegű kiadásokra 46,2 millió forintot használtunk fel. A további 20 millió forint hosszúlejáratú hitel felvétele miatt a hitelek törlesztésére, kamatokkal együtt, 20,1 millió forintot fordítottunk.

Az 1978. évtől kezdődően a beruházási színvonal bevezetésével, az új létesítmények fogyóeszközeinek első beszerzését a nem beruházás célú kiadások között szerepeltettük.

1980-ban terven felüli céllal biztosított állami támogatás lehetővé tette a Szabadság krt. aszfaltburkolatának megerősítését. Mint felújítás jellegű munka, ennek finanszírozása is a nem beruházás célú felhasználások között szerepel. Nem beruházás jellegű kiadásainkat növelte az az 5,5 millió forint kifizetés, amelyet a VI. ötéves tervben megépülő Mikoviny úti lakótelep helyének kisajátítására fordítottunk.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy V. ötéves fejlesztési tervünket a megváltozott és szigorúbb gazdálkodási követelmények ellenére is eredményesen végrehajtottuk. Egyes kiemelt területeken – mint például a lakásépítés, óvodai férőhelyfejlesztés – tervünket jelentősen túlteljesítettük, egyes területeken fejlesztési tevékenységünk a tervezettnél megfelelően alakult. Az V. ötéves tervben befejezésre tervezett fontosabb létesítményeink közül mindössze a Jereván-lakótelepi 60 férőhelyes bölcsőde építése húzódtott át 1981-re.

A vízgazdálkodási ágazaton belül jelentős arányeltolódás következett be a vízellátási feladatok javára, amit azonban városunk sajátos vízellátási gondjai indokolnak.

A feladatok eredményes megvalósításához jelentősen hozzájárult városunk lakossága, amely az öt év alatt az igen szerényen megtervezett 20 millió forint értékű társadalmi munka helyett 65,6 millió forinttal segítette a tanács gazdálkodását.

Tevékenységünket alapvetően a tervszerű takarékos gazdálkodás és a koordináció egyre javuló színvonala jellemezte. Ennek bizonyítéka a közös beruházásokra átvett és átadott pénzeszközöknek a tervezettet jelentősen meghaladó összege.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Simonics András: Sopron város tömegközlekedésének vizsgálata

Simonics András: Sopron város tömegközlekedésének vizsgálata

1. Sopron város helyi tömegközlekedését a Volán 19. sz. Vállalat bonyolítja le. Az üzemeltető évenkénti reprezentatív felmérésekkel, illetve az üzemstatisztikai adatokkal méri fel saját tevékenységét. Ez az ellenőrzés a gazdálkodási eredményesség megállapításán túl a következő év fejlesztési feladatait alapozza meg. Tekintettel arra, hogy a saját felmérési módok jellegükből eredően nem tükrözik teljességgel a valóságos adatokat, ezért szükség van egy átfogó felmérés elvégzésére egy-egy időszak végén (5 évenként). Ennek eredményét összevetve a saját felmérés (üzemstatisztikai adatok) eredményeivel megállapítható, hogy az a valóságot milyen mélységig tükrözi vagyis a további fejlesztések megalapozottsága biztosítható-e.

Az üzemeltetési tevékenység vizsgálatát az Észak-dunántúli Tervező Vállalat (Győriterv) Soproni Irodája végezte el a Városi Tanács és a Volán 19. sz. Vállalat megrendelése alapján. A vizsgálat céljai a következők voltak: a helyi tömegközlekedés jelenlegi helyzetének feltárása; a tömegközlekedés igényeinek feltárása; javaslat a várható és feltárt igények kielégítésére.

Mielőtt a vizsgálat eredményeire rátérnénk, néhány szó a tömegközlekedésről. A városi helyi autóbussz közlekedés rendszere a következő folyamatok összessége: az utasáramlás; az utazási igények vizsgálata; hálózattervezés; menetrendtervezés; fordattervezés; [1\(63\)](#) munkaerő- és eszközvezénylés; a forgalom operatív irányítása és ellenőrzése; gazdasági tervezés és elemzés. A helyi tömegközlekedés hatékony lebonyolítása e folyamatok összehangolt elvégzése. Az egész – mint rendszer – hatékonysága egyes részrendszerek módosításával javítható.

A város az utóbbi években számottevő változásokon ment keresztül, ami az itt élő emberek utazási szokásait jelentősen befolyásolta. A munkahely és a lakás közötti távolság megnövekedett a városrendezési feladatok végrehajtása során. Felépült a Jereván-lakótelep, ahol közel 10 000 ember jutott lakáshoz. A Lovérekben az Ibolya úti lakótelep és sok más kisebb egységű, főként magánéros építkezéssel kivitelezett területekkel is bővült. Jelentős beruházásokat hajtottak végre az ÉNy-i iparterületen. Az intézményekben és szolgáltatásban foglalkoztatottak száma szintén növekedett, ami a város idegen- és üdülőforgalmával kapcsolatos.

A tömegközlekedés részesedésének nagyságát az összes forgalomból az határozza meg, hogy milyen nagy egy város és hogyan különülnek el egymástól a különböző rendeltetésű területek. Ezt figyelembe véve Sopronban kívánatos, hogy az összes utazásnak a tömegközlekedésre eső hányada 40–50% legyen még az ezredfordulón is. Ennek feltétele a tömegközlekedés fejlesztésének kiemelt biztosítása.

2. A jelenlegi helyzet feltárását többféle szempont alapján végeztük el:

1. Üzemi adatok alapján elvégzett vizsgálatok: vonalhálózati feltárás; viszonylathálózati feltárás; pályaudvari kapacitás, indításszámok, megállók elhelyezkedése, távolsági, helyi és helyközi járatok kapcsolata, GYSEV pu. és helyi közlekedés kapcsolata, díjszabás, kocsipark, szezonális ingadozás, tömegközlekedési ellátottság, ingázóforgalom vizsgálata;

1442. A hálózat forgalma alapján elvégzett vizsgálatok: viszonylatok utasforgalma, utasforgalom időbeni lefolyásának elemzése; kihasználtság viszonylatonként, kihasználtság forda szerint.

3. Sebességmérések alapján elvégzett vizsgálatok: megállóhelyi tartózkodási idők, utazási sebességek viszonylatonként megállóközökben kialakuló sebességek, komplex vizsgálat a viszonylatonkénti sebességbefolyásoló tényezőkről.

3. A tömegközlekedés igényeinek feltárását lakó- és munkahelyi kérdőíves felméréssel végeztük el. Ennek eredményeként elkészítettük a város utasáramlási vizsgálatát. A felmérés további adatokat szolgáltatott egyéb, az autóbuszutazásokkal kapcsolatos szokásokról.

Sopron vonalhálózata: A tömegközlekedési hálózat teljes egészében követi a város sajátos szerkezetét. A hálózat két legtávolabbi pontja egymástól légvonalban mintegy 5 km-re van. Jellemző a városszerkezeti adottságokból eredő jelentős összefonódó útvonal (Lenin körút–Mátyás király út), mely több főirányt magába foglal. A tömegközlekedési vonalhálózat hossza 42 km.

Sopron viszonylathálózata 1980 áprilisában:

Törzshálózat:

A viszonylat száma	Végállomásai
1	Jereván ltp.–Lövér Szálló
2	Jereván ltp.–Lövér Szálló
3	Autóbuszállomás–Kertváros „felső”
10	Autóbuszállomás–Hajnal tér
11	Autóbuszállomás–Thököly tér
12	Jereván ltp.–József Attila ltp.

Időszakosak:

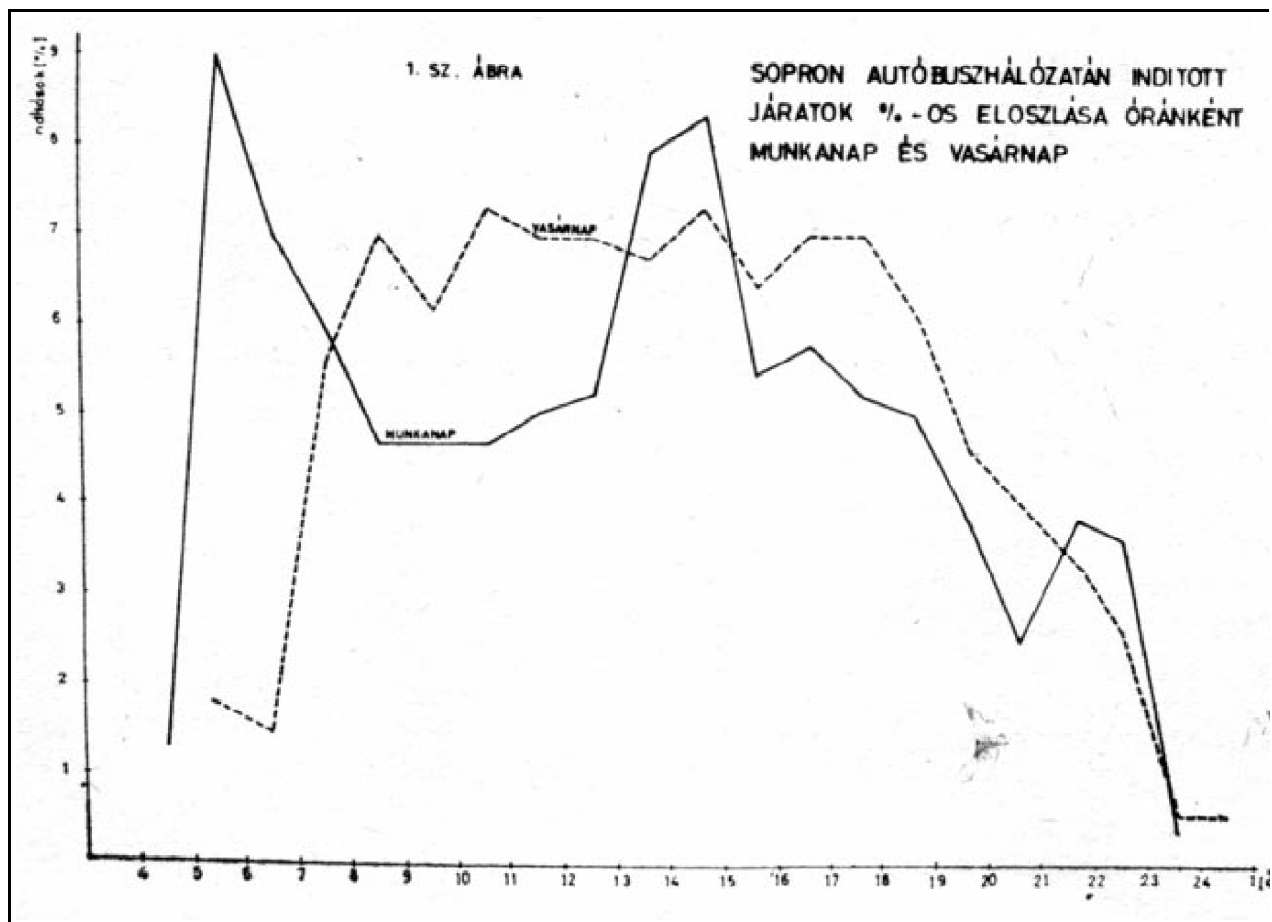
1Y	Jereván ltp.–SOTEX
3M	Autóbuszállomás–ÉGÁZ
4	Asztalosárugyár–Téglagyár
5	Autóbuszállomás–Nyugatmajor
6	Autóbuszállomás–Tómalom
8	Autóbuszállomás–VOLÁN telep
9	Jereván ltp.–VOLÁN telep
12M	Jereván ltp.–Tűgyár

A viszonylatok átlagos hossza 4,7 km. A leghosszabb helyi viszonylat a 2-es (7,9 km), a legrövidebb a 8-as (2,2 km). A viszonylatok vonalvezetésére jellemző a nagy vonalfonódás (Jereván ltp.–GYSEV pályaudvar között). A törzsvizonylatok közül pl. a 12-es a 2-essel kb. 90%-ban azonos útvonalon halad.

Az egyes viszonylatokon történő indítások vizsgálatánál munkanapon az alábbiakat állapítottuk meg. A reggeli csúcs 5,00–6,00 óra közé esik, amikor az indítások száma az összes indítás 8,95%-át teszi ki. A délelőtti holtidőszak minimuma 8,00–11,00 órák között van. A délutáni csúcsidőszak esetében megtalálható a magyar vidéki városok helyi forgalmára jellemző elnyújtottabb görbe. Maximuma 13,00–15,00 órák között található, ahol az indítások száma a napi forgalom 8,37%-a. A teljes autóbushálózat hálózaton a munkanapi kétirányú indítások száma 514 (1. ábra).

Munkaszüneti napon az indítások gyakorisága 8,00–19,00 óra között közel egyenletes. Az üzemkezdést 5,00–6,00 óra közé esik, de a törzsvizonylatok tényleges beindításának időszaka 7,00–8,00 óra között található. A kétirányú indítások száma 342. A törzsvizonylatok indítási száma alapján az alábbi viszonylatsorrend alakul ki:

Sorszám	száma	A viszonylat megnevezése	Indítások száma
1.	1	Jereván ltp.–Lövért Szálló	124
2.	2	Jereván ltp.–Lövért Szálló	90
3.	10	Autóbushálózat–Hajnal tér	80
4–5.	3	Autóbushálózat–Kertváros felső	46
4–5.	12	Jereván ltp.–József Attila ltp.	46
6.	11	Autóbushálózat–Thököly tér	36

A végállomások terheltsége ennek következtében érdekesen alakul. A legterheltebb (legnagyobb indításszámú) a Jereván ltp., majd az Autóbuszállomás és Lövér Szálló (!). Munkaszüneti napokon a második helyen a Lövér Szálló (!!).

4. A városban 80 helyi autóbusz-megállóhely található (végállomásokkal együtt), ezek egymástól való átlagos távolsága 470 m. A városi ellátottság a megállóhelyekhez rendelhető vonzáskörzetek alapján kétféle: Az üzemidő alatt állandóan kiszolgált a város 47%-a, csúcsidőben ez eléri a 80%-ot. A kiszolgálás egyenletlensége 1,79, ami azt jelenti, hogy a munkanapi átlagos napi kiszolgálás csúcsidőben 79%-kal emelkedik.

Az állandó vonalak által adódó „fedettségét” vizsgálva megállapítottuk, hogy a kimutatott 250 m-es rágyalogási körzetek által alkotott hatásterület nagysága 7 km². A hálózaton csúcsórában vizsgáltuk az egyes szakaszokon egyirányban áthaladó járatok darabszámát és az indítási idő alapján számított átlagos követési időt, mely a hálózati szakaszok útvonalterhelése adatait szolgáltatta. Ezek rangsora:

Sorszám	Szakasz	Egyirányú járatok száma (db)	Átlagos követési idő (perc)
---------	---------	------------------------------	-----------------------------

1.	Lackner K. utca (Au. áll.–Ógabona tér között)	18	5
2.	Lenin körút (Ógabona tér–Széchenyi tér között)	14	6
3.	Mátyás király utca (Széchenyi tér–Csengeri utca között)	12	6
4.	GYSEV pályaudvar	10	8
5.	Jereván ltp.	10	8

146Az üzemeltető a helyi autóbusszjáratok teljesítményi adatairól minden évben statisztikai feldolgozást készít. Az 1979. évre vonatkozó adatok:

Szállított utasok száma:	9 890 000
Teljesített férőhelykilométer: ²⁽⁶⁴⁾	83 535 ezer
Teljesített utaskilométer: ³⁽⁶⁵⁾	41 327 ezer

Fenti adatokból az alábbi jellemzők számíthatók ki: az egy városi lakosra jutó évi utazások száma 178; az átlagos utazási távolság 4,18 km; a járműkihasználtság mutatója 49%.

Az utasforgalmi statisztika része a havonta eladott utazási igazolványok száma, amiből a város helyi autóbusszjáratain történő szezonális ingadozásra következtethetünk. A vizsgálathoz 3 teljes év (1977, 1978, 1979), illetve az 1980. év 1–4 hónapi eredménye állt rendelkezésünkre. Az év I. negyedében az átlag feletti az egy- és összvonalas eladott bérletek száma, a menetjegy és tanuló-, nyugdíjas bérletek száma viszont az átlag alatt mozog. Tekintettel arra, hogy a bérletes utazások zömében városlakókat érintenek, a tömegközlekedés más közlekedési eszközökkel és gyaloglással szemben előnyt élvez ebben az időszakban.

A tömegközlekedési eszközök igénybevétele májusban a legenyhébb. A nyári időszakban a bérletek számában visszaesés tapasztalható, ami az egyéni utazási módok felé való orientációt mutatja. Ezt a menetjegyek számának ez időszakban mutatott emelkedése is alátámasztja. A menetjegyek számának emelkedése ugyanakkor az üdülő- és idegenforgalom megerősödéséről is tájékoztat ebben az időszakban (június, július, augusztus).

Jelentős változások tapasztalhatók szeptemberben. A bérletek száma ugrásszerűen megemelkedik és egyidejűleg a menetjegyes utazások száma hirtelen visszaesik. Okai között megemlíthető a tanévkezdet, a szabadságos időszak vége, valamint a szeptemberi menetrendváltással együtt eszközölt hálózatfejlesztés pozitív hatása. Az évvégi hónapoknál az év elejével megegyező igénybevétel tapasztalható.

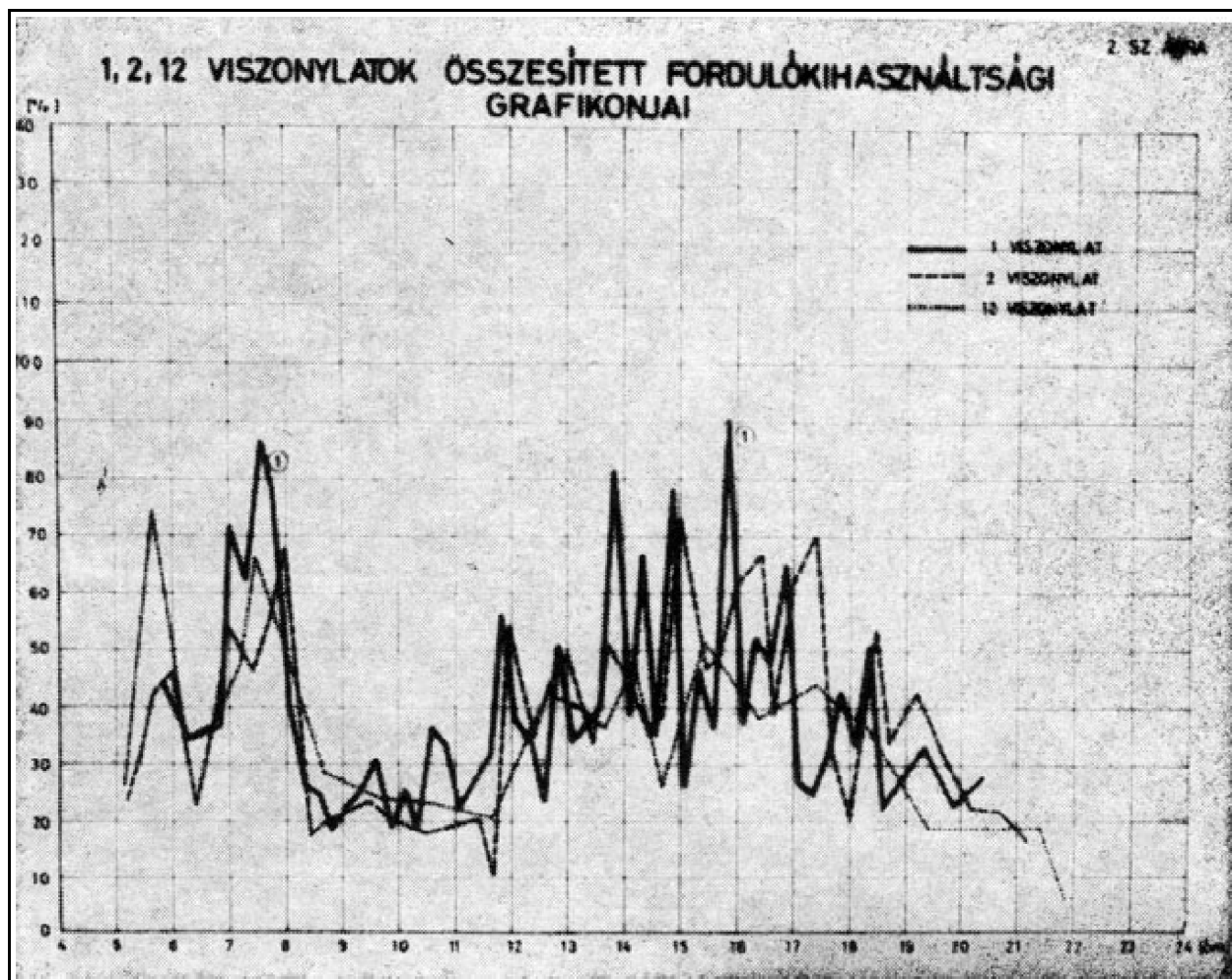
5. Sopron egyetlen autóbusszpályaudvarral rendelkezik, mely a 60-as évek közepén épült. Itt történik a helyközi, távolsági és nemzetközi járatok érkeztetése és indítása a helyi járatok egy részével együtt. A napi kétirányú indítások száma 630. A Jereván lakótelep és egyéb városépítési tényezők, továbbá a szolgáltatási szint emelése során megvalósuló dinamikus tömegközlekedési fejlődést a pályaudvari kapacitás nem követte. Ennek eredményeképp a helyi járatok egy része „kiszorult” a pályaudvarról és ideiglenes jelleggel a Jereván lakótelepen került elhelyezésre. Jelenleg a Jerevánon lévő végállomás helyi vonatkozásban nagyobb forgalommal bír az autóbusszállomásnál. Ez mutatja, hogy az a folyamat, mely a helyközi és helyi autóbusszok szétválasztására irányul, igen előrehaladott állapotban van. E folyamatnak rendezése a

közeljövő sürgős feladata, mivel a Jereván lakótelepen a helyi autóbuszok pályaudvara nem valósítható meg.

A hálózat forgalmának vizsgálatához utasszámlálást hajthatunk végre a Széchenyi Gimnázium tanulóinak segítségével. A számlálás időpontja 1980. április 22-e volt: esős, hideg nap, de ez a számlálás eredményességét nem befolyásolta. A számlálás az indított autóbuszok mintegy 90%-ára terjedt ki (mindössze a 21 óra utáni járatok kivételével). Az utasszámok a törzsvizonylatokon: 1 viszonylat 10 000 utassal; 2 viszonylat 5000 utassal; 3 viszonylat 1000 utassal; 10 viszonylat 4000 utassal; 11 viszonylat 500 utassal; 12 viszonylat 2000 utassal. Az összes számolt utasszám meghaladta a 25 000 utazást. Ehhez még hozzászámítható a helyközi járatokon lebonyolított helyi utazások száma, ez mintegy 3000 utazásra tehető. Fentiek alapján a napi utazásszám 28 000–30 000 körül alakult, s így a Volán üzemstatistikai adatait alátámasztotta (1979-ben az évi utasszám 9 890 000 az üzemstatistikai adatok alapján).

147 Az utasforgalom lefolyása a vidéki városokra jellemzően alakul. Reggel két csúcsideje regisztrálható: 5,00–6,00 és 7,00–8,00 órák között. A délutáni időszakban az utazások csúcsideje nagyobb intervallumban jelentkezik: 12,00–17,00 órák között.

A legnagyobb terheltségű autóbuszvonal a Jereván–GYSEV pályaudvar közötti szakasz. Jelenleg ezen vonalrészén jelentkező utazási igényeket több viszonylat elégíti ki. A külső befolyásoltág azonban nagy mértékben rontja a hatékonyságukat (viszonylatok összezsúválása, a követési időköz megnövekedéséből adódó kapacitáshiány stb.). Vö. a 2. ábrát. A viszonylatok „munkamegosztása” is egymás hatékonyságát rontja. Ennek megfelelően az érintett viszonylatok bármelyikének járatkövetési ideje csökkentéséből adódó férőhelykapacitás-növelés, egy bizonyos határ után nem ad megfelelő megoldást.

A város ezen nagy utasforgalommal terhelt tengelyét külön is megvizsgáltuk. Az érintett vonalrészen jelentkező szállítási igény és irányok óránkénti bontásából a csúcsidőszakok (3. ábra) 5,00–6,00 óra között: A Belváros és a GYSEV felé jelentős forgalom mutatható ki. A legnagyobb terhelés a Mária szobor–GYSEV között jelentkezik (544 fő/óra). Az ellentétes irányban haladó járatok forgalma lényegesen alacsonyabb (180 fő/óra). A vonalrészen 7,00–8,00 óra között mutatható ki a legnagyobb terhelés a Jereván ltp.–Pannónia Szálló között (666 fő/óra) és ellenirányban GYSEV állomás (Lövérék)–Pannónia Szálló között (535 fő/óra). Ennek megfelelően a jelentkező terhelési aszimmetria – melyet a Belváros felé irányuló forgalom okoz – az oka a Pannónia Szálló megállóhely jelentős utasforgalmának.

A délutáni csúcsóra 15,00–16,00 óra között van. A belvárosi szakaszon aszimmetrikus a terhelés. Az áramlás iránya a Belvárosból kifelé mutató (543 fő/óra), melynek eredménye szintén a Pannónia megállóhely jelentős utasforgalma.

A kihasználtság vizsgálata különösen a reggeli időszakban mutatta az utazási igény és a rendelkezésre álló férőhelykapacitás egyenlőtlenességét, ami zsúfoltság formájában [148](#)jelenik meg. Ennek a jelenségnek többféle oka lehetséges. Ezek egyike, hogy Sopron helyi tömegközlekedése munkanapokon 13 helyi fordában bonyolódik le. A fordatervezés hatékonyságát az optimális eszközkivhasználás megvalósításának

érvényre juttatása jelenti. A menetrend – a fordá és a vezénylési terv – elkészítésekor az utazási igények és az autóbuszok szinte percnyi pontosságú összehangolását kell elérni. A vonalakat érintő változásokat a gyakorlatban az utazóközönség bejelentése vagy a forgalmi személyzet jelentése alapján veszik figyelembe.

Aktuális probléma Sopronban a Jereván ltp. építése, melynél egy éven belül is a csúcsterhelések rövid eltolódása jelentkezett.

6. Az elvégzett fordakihasználtsági vizsgálat eredményeit összegezve az alábbi lényeges megállapítás adódik: A napi indításszámok alapján 5,00–6,00 óra között található a reggeli indításcsúcs. A 7,00–8,00 órák között jelentkező második terhelési csúcs viszont az indításszámokkal nincs összhangban (több betétjárat igény merült fel), mely túlterheltséget, esetenként „elviselhetetlen” zsúfoltságot eredményez. Érdekességként megemlítjük a legnagyobb mért zsúfolt járat adatait: 4-es viszonylat 161%, (81 férőhelyre 130 utas).

A sebességmérés céljai és eredményei: A menetrend és vonaltervezés egyik lényeges alkotóeleme az útvonalak befutási idejének⁴⁽⁶⁶⁾ ismerete. Az utazási időt a távolság és az utazási sebesség befolyásolja. Az utazási sebességre több tényező is döntő befolyást gyakorol. Alapvetően négy tényezőt emelhetünk ki: az üzembe állított járművek műszaki jellemzői, a külső forgalom okozta hatások, az utasforgalom okozta hatások, az útvonalak paramétereit okozta hatások.

A vizsgálat során a közlekedtetett járművek műszaki állapotát optimálisnak tekintettük, s a további tényezők feltárására és megismerésére törekedtünk. 1980. május–június hónapjaiban sebességméréseket végeztünk, melyeknek többcélú feldolgozására nyílt lehetőség. Megvizsgáltuk a megállóhelyi tartózkodási időket, mely az utasforgalommal egyenes összefüggésben áll. Vizsgálatunk célja, hogy adott viszonylatok megállóhelyén olyan átlagos értéket biztosítsunk, mely a menetrendtervezés alapját képezheti, valamint azon megállóhelyek kiszűrése, melyek a viszonylat menetidejére jelentős befolyással bírnak. A menetidőt növelő egyéb tényezők előfordulását és azok nagyságát is figyelembe vettük. Ezek a jegyautomata javítása, a sorompó, a gépkocsivezető által adott felvilágosítások.

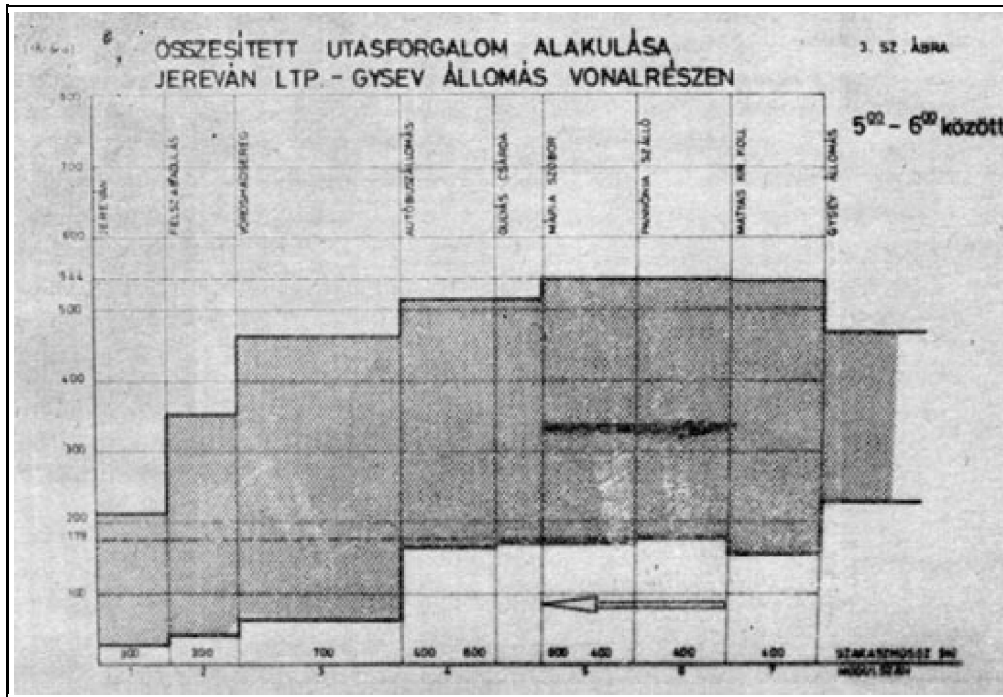
A hálózat legjobban terhelt megállóhelyei: Pannónia Szálló, Mária szobor, Autóbuszállomás, Mátyás király utca, Cseresznye sor, Besenyő utca. Ezek a helyeken az átlagos tartózkodási idő meghaladja a 20 másodpercet.

A közlekedési eszközök és az útfelületek növekedési üteme eltérő, ami a sebességek csökkenéséhez vezet. A város szerkezeti változásai és a forgalom koncentrálódása egyre nagyobb feladatot rónak a közforgalmú közlekedésre. Mint ahogy a feldolgozott mérési eredmények mutatják, az utazási idők jelentős szóródást mutatnak. Ennek elsődleges oka a közúti forgalom térbeli és időbeli ingadozása. A viszonylatok utazási sebességeinek alakulását megfelelőnek minősítettük.

A vizsgálat további részében a vonalhálózatot elemeire bontottuk szét. Elemként a jelenlegi megállószakaszokat vettük figyelembe és ezeken belül tanulmányoztuk a tömegközlekedési járművek mozgását. Meghatároztuk a „modulban” jellemző menet- és utazási sebességek eloszlását, amiből az adott modul korlátozó hatását megállapíthattuk, illetve kiszűrhetjük.

A modulokban a menetidők nem állandóak, nem határozható meg a befutandó távolság és a jármű sebességének ismeretében. Tekintettel arra, hogy a menetidők normális eloszlását, valamint az utazási sebességnek – az utasszám függvényében normális eloszlását nagymértékben befolyásolják a forgalmi körülmények (csúcsforgalmi időszak, kis forgalom, csúszós út, száraz út, jó és rossz látási viszonyok stb.),

149ezért nagyszámú mérési eredmény szükséges. Célunk volt, hogy minden egyes modulban olyan sebességeloszlást határozzunk meg, mely a valóságot minél hívebben mutatja. Így a normális eloszlástól való eltérések – rendellenességek – okai közül kiszűrhetők az autóbuszüzemeltől független, de az azt befolyásoló okok. Ezek megszüntetése esetén a menetidő csökkentése, a menetrendtartás megbízhatósága, az utazási kényelem javulása és egyéb előnyök származhatnak. A megállóközök modul elnevezését a viszonylatoktól többségükben függetlenített mérési eredmények indokolták (4., 5. ábra).

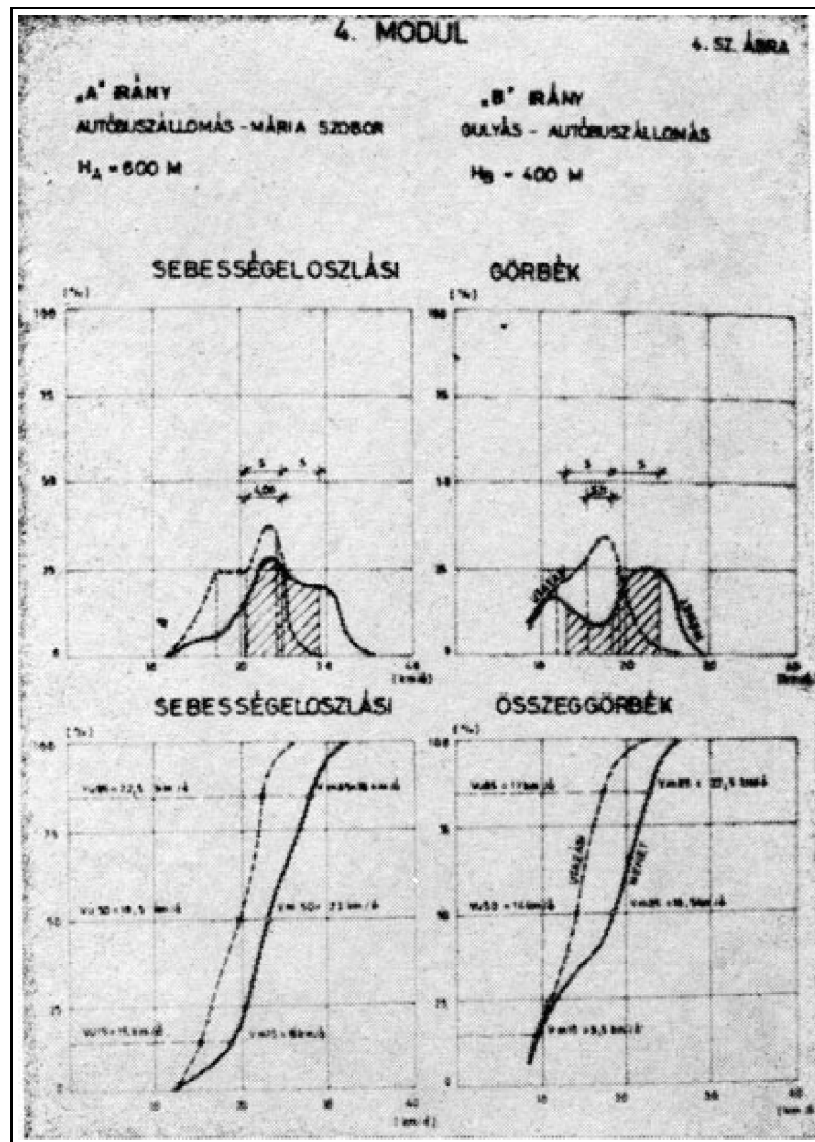
A megállóközöket vizsgálva átlag 8,50 km/óra utazási sebességértékekkel is találkoztunk, mely a vonalhálózat egyes elemeinek terheltségét mutatta. A modulokból előállítottuk az egyes viszonylatokat. Így a külső és utasforgalom okozta akadályozó hatások megfigyelhetőkké váltak.

7. A helyi tömegközlekedés fenti jellemzőin túlmenően az alábbi folyamatot tártuk fel: A korábban említett városépítési feladatok megvalósulásával az utasáramlások és a jelenlegi viszonylathálózati rendszer összehangoltsága megszűnt. Az utasáramlások strukturális változását a tömegközlekedési hálózat kényszerűen követte, ami gazdaságtalan üzemeltetést, a lakosságnak nyújtott szolgáltatás színvonalának stagnálását eredményezte.

A jelenlegi meghatározó áramlások: Jereván ltp.–Belváros, egyéb területek–Belváros, Jereván ltp.–ÉNy-i iparterületek, egyéb területek–ÉNy-i iparterületek. E négy alapmozgásból csak az első kettőt elégíti ki a jelenlegi hálózat, de gazdaságtalan üzemeltetéssel. A Jereván ltp.–Belváros utazástömeg, valamint az egyéb területek–Belváros utazástömege egymástól eltérő volumenű. A Jereván ltp. gerjesztette forgalom által megkívánt kapacitás és sűrűség a viszonylatok koncentrációját kényszerítette ki. Jelenleg a Jerevánon végállomásozó viszonylatok (1, 1M, 2, 9, 11, 12, 12M, összesen 7 db) csak a Belvárosig mutatnak kihasználtságot, azt elhagyva már kevésbé. Ez igen kedvezőtlen folyamatként értékelhető, mivel egyrészt az egyéb ellátatlan városi területek száma nem csökkenthető (Jereván ltp.–Belváros ez esetekben

kényszerpálya), másrészt az egyéb területeken az igény és a kapacitás egymáshoz viszonyított torzulását eredményezi. (A járműkihasználtság jelentős visszaesése mutatható ki.)

150 Az ellátatlan területek az egyéni (személygépkocsi, motorkerékpár, kerékpár, gyaloglás) utazási módok előtérbe kerülését idézik elő, ami a városi úthálózaton, mint alapszállítási mód véve nem kívánatos, de kényszerű, forgalomnövekedést okoz.

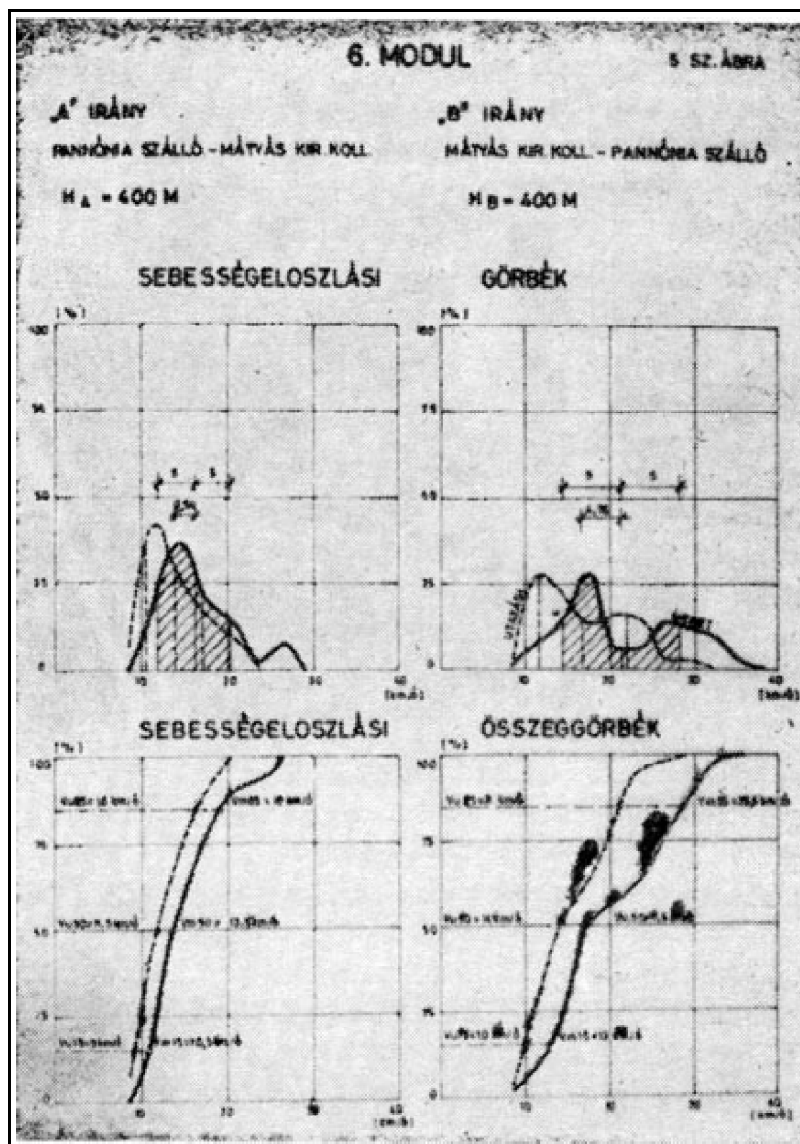

8. A meglévő menetrenddel és viszonylatvezetéssel ki nem elégíthető igények feltárására kérdőíves felmérést végeztünk. A felmérésbe bevont lakások és munkahelyek adatai szolgáltatták a hivatásforgalom fő irányait, az egy nap alatt megtett utazások számát, az igénybevett járműfajtákat, az utazás irányát, célját és időpontját, a kikérdezettek véleményét a jelenlegi tömegközlekedési hálózatról. A kiosztott kérdőívek száma 5500, melyből közel 4000 volt értékelhetően kitöltött. A feldolgozás során közel 25 000 utazást

regisztráltunk és elemeztünk. Az összes utazásnak a minta-tömegközlekedésre eső hányada 25%, ez összességében a városra nézve jellemzőnek tekinthető. A várost 27 körzetre osztottuk fel. Az összes lehetséges utazási kapcsolat ennek megfelelően 702. A körzetekből állandó helyi autóbusszal átszállás nélküli kapcsolatok száma 200, az átszállásos kapcsolatok száma 142. Az időszakosan közlekedő helyi autóbusszal átszállás nélkül elérhető körzetek száma 52, átszállással 75. A körzetekből helyi autóbusszal el nem érhető körzetek száma 233, az összes kapcsolat 33,2%-a. Az elemzés során kimutatható volt, hogy a tiszta ipari, valamint vegyes ipari körzetek zömét a törzshálózat nem érinti, aminek a hivatásforgalomra nézve következményei vannak. Így többek között egyéb utazási módra kényszerít bizonyos nagyságú hivatásforgalmat, a lépcsőzetes munkakezdés bevezetését gátló tényező stb. A kapcsolathiany egyik oka a megfelelő út hiánya (pl. a Jereván ltp. és az ÉNy-i ipartelepek között). Ezeket a megállapításokat alátámasztotta a munkahelyi és a napközi utazások módjára vonatkozó felmérés eredménye.

151A műszakváltáskor indított időszakos járatok ellenére a munkahelyi utazások 56%-a gyaloglással történik. Az összes utazási módot együttesen vizsgálva megállapítható, hogy az egyéb utazási fajták (kerékpár, motorkerékpár, személygépkocsi) részaránya a munkaközi utazásnál 17,3%, napközi utazásnál 16%, tehát közel azonos. Ugyanakkor a gyaloglásnál 16%-os ingadozás mutatható ki a kétfajta utazás között. Ez az ingadozás a helyi autóbusszal igénybevevő utazásoknál az előbbiekkal összefüggésben szintén kimutatható. Fentiek tehát egy jelentős (főképp hivatásforgalommal összefüggő), ki nem elégített igényt tárnak fel.

A kérdőívek szolgáltatott adatok alapján elvégeztük a város utazásáramlásának vizsgálatát, figyelembe véve időbeni ingadozásának eloszlását is. Ehhez szükséges volt a munkahelyi utazások időtartamának meghatározása, ami 22 perc/utazás átlagos értéket adott. A város napi utazásáramlása az alábbi megállapításokat szolgáltatja:

1. A város legerősebb utasáramlása a Jereván ltp. és a Belváros között zajlik.
2. A helyváltoztatások súlyozottan egy ÉNy–DK-i irányú tengelyen bonyolódnak le (zömében hivatásforgalom).
3. A város utasáramlásában két gócpont mutatkozik eltérő jellegű forgalom gerjesztéssel: Jereván ltp.–ÉNy-i DK-i irányú forgalommal, Belváros – sugaras irányú hatással.

Az áramlások napi ingadozását vizsgálva az alábbi időszakokat elemeztük részletesen: 5.30–5.45, 6.30–6.45, 7.30–7.45, 13.00–13.15, 14.00–14.15, 16.00–16.15. 5.30–5.45 között az ipari körzetek hivatásforgalma a meghatározó, 6.30–6.45 között meghatározók a Jereván ltp.-ről induló ÉNy-i DK-i irányú áramlatok, melyek négy belvárosi 152 körzetet érintenek elsősorban. 7.30–7.45 között a legnagyobb forgalomkeltő körzet a Lenin körút. A vonzásterületek felé az áramlás sugaras jellegű. A várost átszelő

folyamok ebben az időszakban nem jellemzőek. A reggeli időszakot összességében vizsgálva megállapítható, hogy két körzet (III., VI.: Csengeri u. és Kőszegi u.) által kifejtett hatás a teljes reggeli időszakot felöleli. További 3 körzet két egymást követő órában fejt ki vonzását (IV., VII., XVI.: GYSEV pu., ÉNy-i ipartelep, Lenin krt.). A többi körzet egy-egy alkalommal indít meg áramlást.

Délután 13.00–13.15 között az áramlási irányok fordítottak. A forgalmak nagy része a szomszéd körzetek között bonyolódik le. 14.00–14.15 között jelentkezik a délután legnagyobb terhelése: meghatározója az ÉNy-i ipartelepekről induló forgalom, mely többségében a várost átszelő, nagy utazási hosszal bíró mozgás. Jellemző iránya ÉNy-i–DK-i, a Belváros, illetve a vasút melletti területek érintésével.

16.00–16.15 között jellemző a Belváros felől induló sugaras áramlás, melyből mennyiségileg a Jereván ltp. felé haladó forgalom emelkedik ki. A délutáni vizsgált időszakok közül az első és harmadik időszakban a Belvárosból kifelé irányuló áramlások észlelhetők. Erre az állapotra ráépülve jelenik meg a két időszak között jelentős ÉNy-i–DK-i irányú utazásfolyam, mely strukturális változásokat eredményez.

A vizsgálat eredménye és a várható igények alapozzák meg a város helyi tömegközlekedésének fejlesztési feladatait.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Bartal Ernő: A kaboldi várkastély

Bartal Ernő: A kaboldi várkastély

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Bartal Ernő: A kaboldi várkastély / I. A vár története

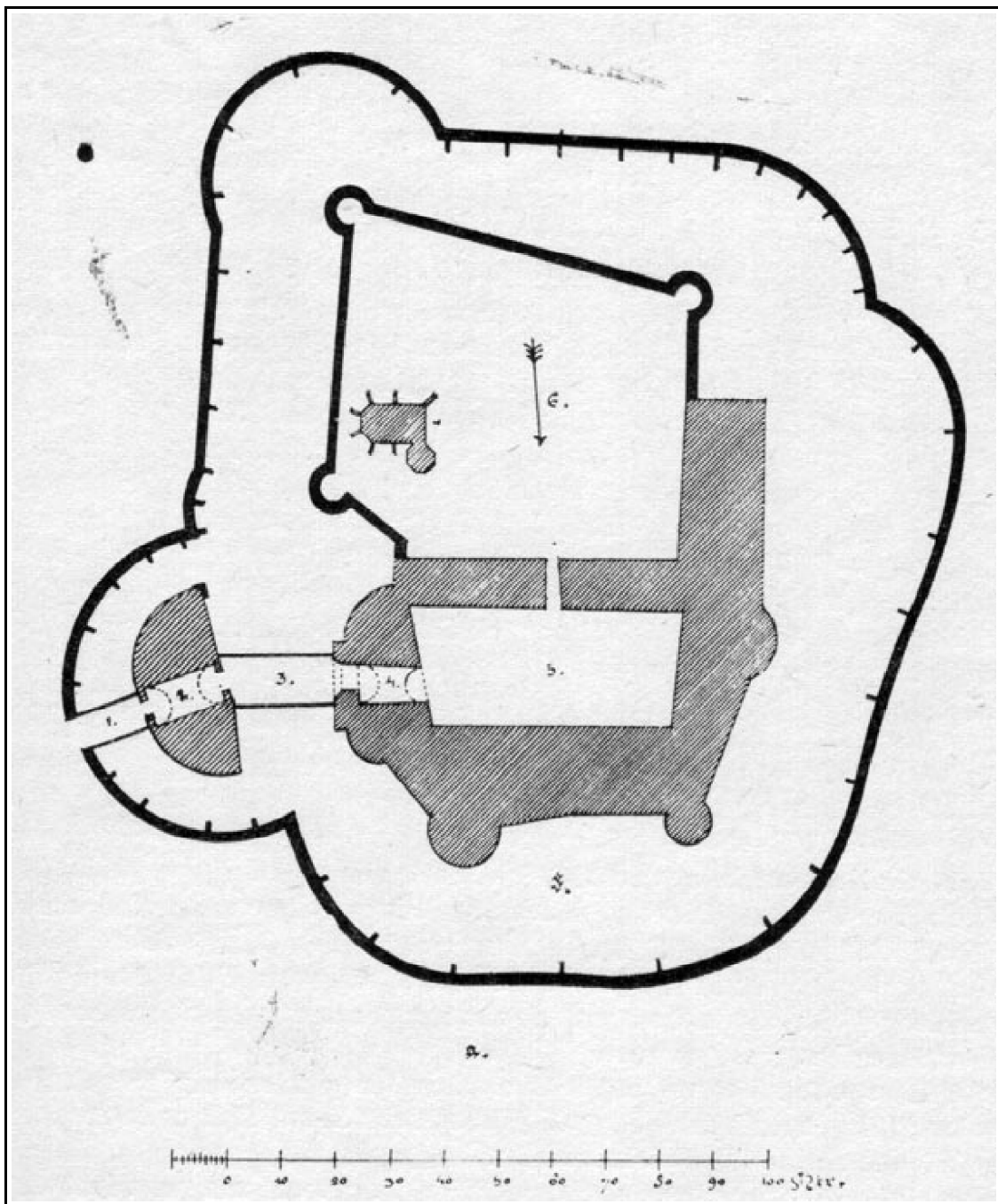
I. A vár története

Kabold (Kobersdorf) a volt Sopron vármegye Ausztriához csatolt részén fekszik, Soprontól légvonalban kb. 17 km-re délnyugatra, a Bécsújhelyről Kőszeg felé vezető út mellett. Története meglehetősen hányatott. A nyugati határszáron a honfoglalást követő évszázadokban úgyszólván állandó határviszályok és háborúskodások során Kabold környéke 13 alkalommal cserélt gazdát és jutott hol osztrák, hol magyar kézre, háborús események vagy elzárókosítás következtében.

A XII. század második felében az osztrákok a határ túloldalán egész sor várat építettek. A kaboldi vízvár az ezek ellensúlyozására kiépített határvédő várrendszer (Nagymarton, Fraknó, Kabold, Lánzsér, Borostyánkő stb.) egyik láncszeme, amelynek feladata a Csáva patak völgyében Alsó-Ausztriából Magyarországra vezető út védelme volt.

A vár építési idejére vonatkozólag csak közvetett adatok állnak rendelkezésünkre. II. András a keresztes háború során tett szolgálataiért 1222-ben a Szák-nembeli Pósnak adományoz egy területet, amely az adománylevélben¹⁽⁶⁷⁾ közölt határleírás szerint a mai Kabold területét is magában foglalta. Magáról Kaboldról azonban még sem mint lakott helyről, sem mint megerősített helyről nincs szó az oklevélben. Pósa azonnal hozzákezdhetett egy vár építéséhez, mert amikor a II. András által eszközölt birtokadományozások felülvizsgálata során IV. Béla 7 évvel később 1229-ben megerősíti a Pósnak 1222-ben történt donációt, ugyanazon a területen belül már szerepel egy név szerint meg nem nevezett „vár

melletti falu” (*villa quam habet apud castellum*).²⁽⁶⁸⁾

1531. A kaboldi vár helyszínrajza (Könyöki J. 1884. évi felvétele alapján): 1. Felvonóhíd; 2. Külső kapubástya; 3. Felvonóhíd; 4. Belső kapu; 5. Reneszánsz belső udvar; 6. Középkori várudvar; 7. Várkáporna; 8. Fallal körülvelt vizesárok

154Az első vár építése tehát az 1222–1229 közti időre tehető. Kabold várát név szerint egy 1278. évi oklevél említi meg első ízben. Ebben az oklevélben az Osl nembeli Súr, Péter fia, a soproni várispánhoz

intézett jelentését úgy írja alá, mint „kaboldi várnagy” (*castellanus de Kobolt*).³⁽⁶⁹⁾

Ebben az időben tehát Kabold ismét királyi tulajdon. A várat II. Ottokár eredménytelenül ostromolja. Az ostrom során magukat kitüntettetett Zerky Jakabnak és Lászlónak Kabold vára (*castrum nostrum Kobold*) sikeres védelmében szerzett érdemeikért, ahol „halálos sebeket szenvedtek, és testvérük Csőke (*Cheuke*) el is esett”, IV. László 1278-ban a Moson melletti Szilvás (*Scylwas*) birtokot adományozza.⁴⁽⁷⁰⁾

A várat 1280-ban Kun László a Csák nemzetségnek adományozza. Ebben az oklevélben szerepel első ízben *Kabold* neve mai alakjában.⁵⁽⁷¹⁾

A Kőszegiek és I. Albrecht osztrák herceg közötti véres harcokat lezáró hainburgi békekötés (1291) értelmében Kabold azon kiemelt 4 királyi vár közé tartozott, amelyeket (Pozsonyt, Nagyszombatot, Kaboldot és Németújvárt) ép állapotban kellett Albrechtnek visszaadnia, a többieket (köztük Borostyánkő, Szalonak, Lánzsér és Léka várát) le kellett volna rombolni.⁶⁽⁷²⁾

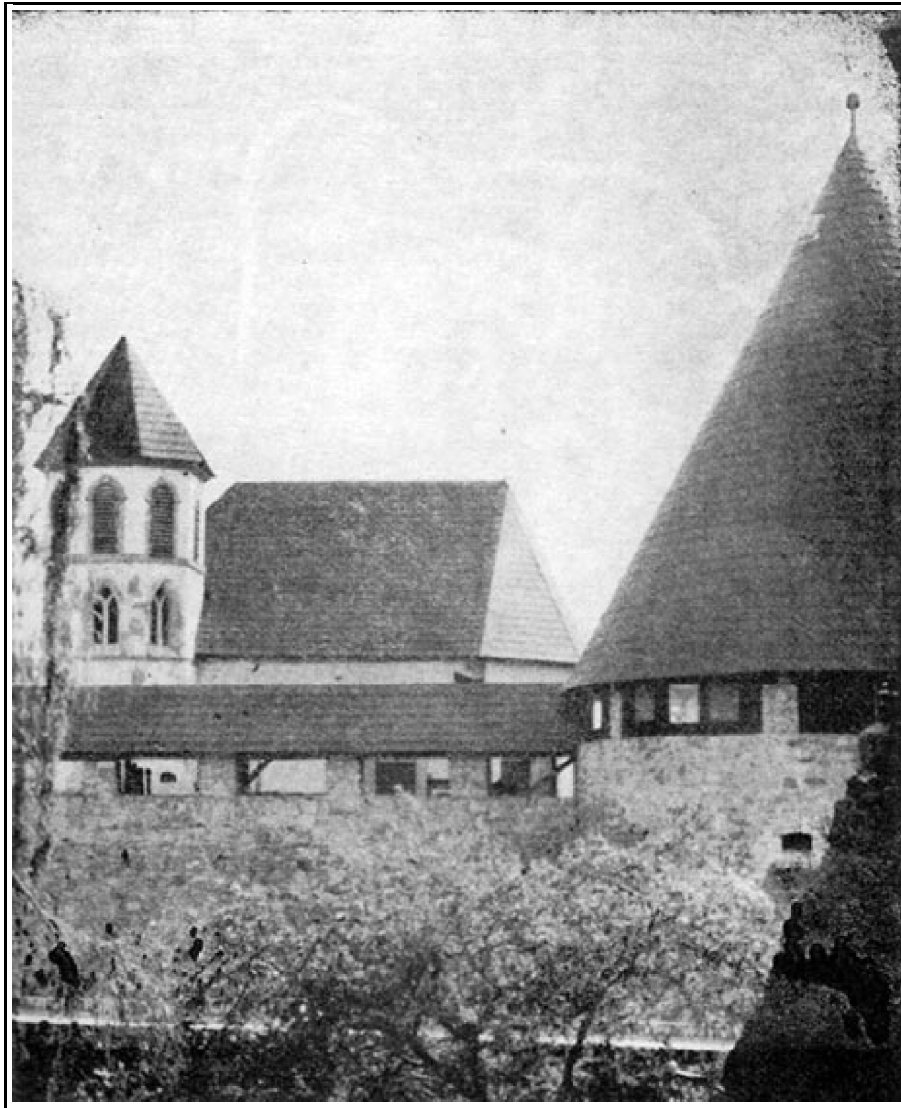
1318 körül a vár a Nagymartoniak tulajdonába kerül. Ebben az időben a vár alatt vezető út fontos kereskedelmi útvonal. Amikor az osztrák hercegek nem engedik meg, hogy a magyar kereskedők áruikat Ausztrián át szállíthassák Csehországba, megtorlásul Károly Róbert 1324-ben megtiltja, hogy „Sopronon vagy Kaboldon keresztül, vagy más útvonalon” magyar árukat szállítsanak ki Ausztriába.⁷⁽⁷³⁾

Az 1346-ban az esztergomi káptalan előtt a Nagymartoniak két ága között létrejött osztályos egyesség során történik első ízben említés Kabold „régijogon alapuló” vámjogáról. A vár a „ráfördített jelentős költségekre” hivatkozással Nagymartoni Pál országbíró és „Magyar” Miklós tulajdonában marad az osztályos egyesség után is.⁸⁽⁷⁴⁾ Valószínűleg nekik tulajdonítható a vár gót stílusú bővítése és a várkapolna építése.

1445-ben Nagymartoni-Fraknoi Vilmos elzálogosítja Kabold várát VI. Albrecht osztrák hercegnek, aki azt 1447-ben végleg magához váltja. 1466-ban Mátyás király Kaboldot a zálogból való kiváltás kötelezettsége mellett a karindai származású Weisspriach Zsigmondnak adományozza.⁹⁽⁷⁵⁾ A Weisspriachok jelentős építkezéseket hajtanak végre. Az utolsó Weisspriach, majd veje, devceveri Csóron János (1563) alatt kezdődik meg a védelmi célokat szolgáló középkori vár reneszánsz várkastéllyá való átépítése. Csóron János 1573–1585-ig Sopron városkapitánya is volt.

Csóron János halála után a vár 1585-ben két leánya, majd öröklés útján többszöri megosztással a Balassa, Liszthy, Nádasdy, Lippay, kaszaházi Joó családok tagjainak tulajdonába kerül. 1648-tól kezdődőleg gróf Kéry János és felesége, Czobor Orsolya fokozatosan megszerzik a kis örökrészeket. Kéry az előző évszázadban megkezdett építkezéseket folytatva befejezi a vár reprezentatív főúri várkastéllyá való átépítését. Ez az idő a vár fénykora.

1683-ban a Bécs ellen vonuló törökök a várat és a környező falvakat feldűlják, a lakosokat elhajtják, és a várat felgyújtják. A károkat utóbb csak részben állítják helyre, a vár közepén álló tornyot lebontják.

1552. A helyreállított középkori bástyafal a védőfolyosóval és a várkáporna tornyával

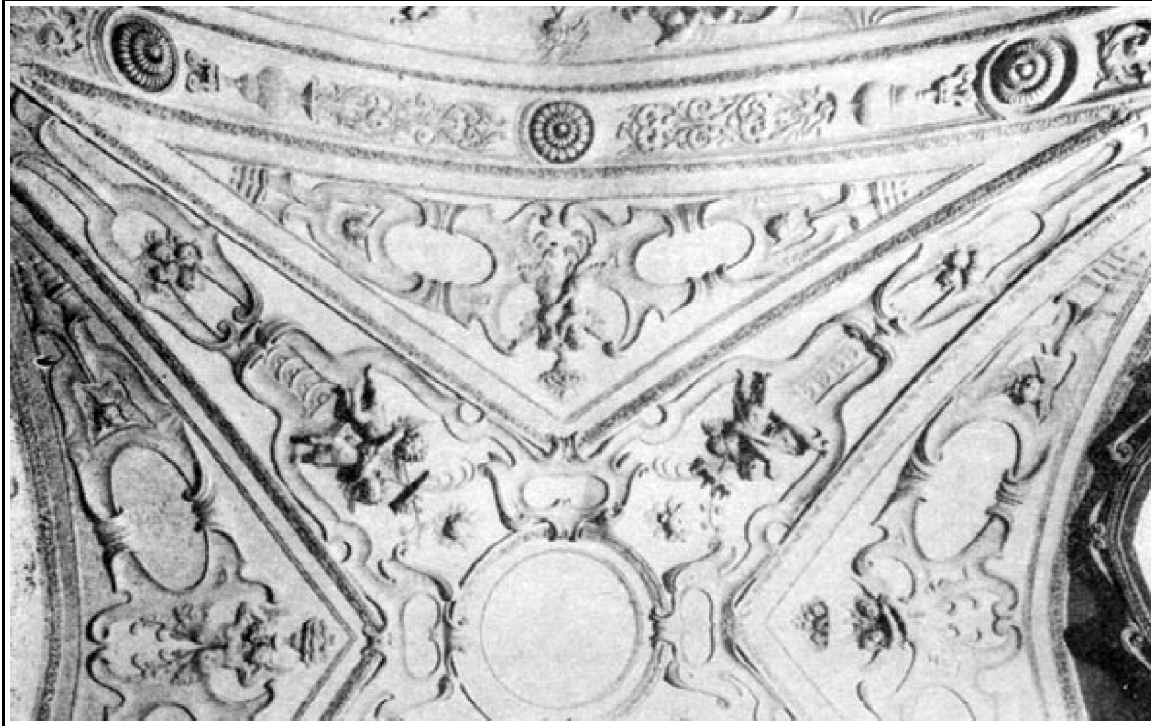
A Kéryektől 1704-ben herceg Esterházy Pál nádor veszi meg a várat és a hozzá tartozó uradalmat. Az Esterházyak a várat sohasem lakták, gazdasági és uradalmi központtá süllyedt. Ennek azonban megvolt az előnye, hogy nem voltak nagyszabású átépítések sem, és a kastély megmenekült a XVIII. századi barokkosítástól is. 1876-ban 156a faluban kitört tűz a várra is kiterjedt. A vár tetőzete leégett, de azt az uradalom rövidesen helyreállította.

A II. világháború utolsó napjaiban a várat súlyos belövések érték. A magárahagyott vár tetőzete, számos mennyezet beomlott, és már az épületek teljes lebontására és a terület parcellázására tettek javaslatot, amikor a várat a Bolldorf-Grazigna építész házaspár 1963-ban megvette és hozzáfogott restaurálásához. Az elgondolhatóan óriási költségeket igénylő restaurálás azóta is folyik, és még ma, közel 18 év után is csak közeledik a befejezéshez. A vár ma már látogatható, sőt a helyreállított, kitűnő akusztikájú reneszánsz

váruddvarban nyaranta várjátékokat tartanak.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Bartal Ernő: A kaboldi várkastély / II. A vár leírása

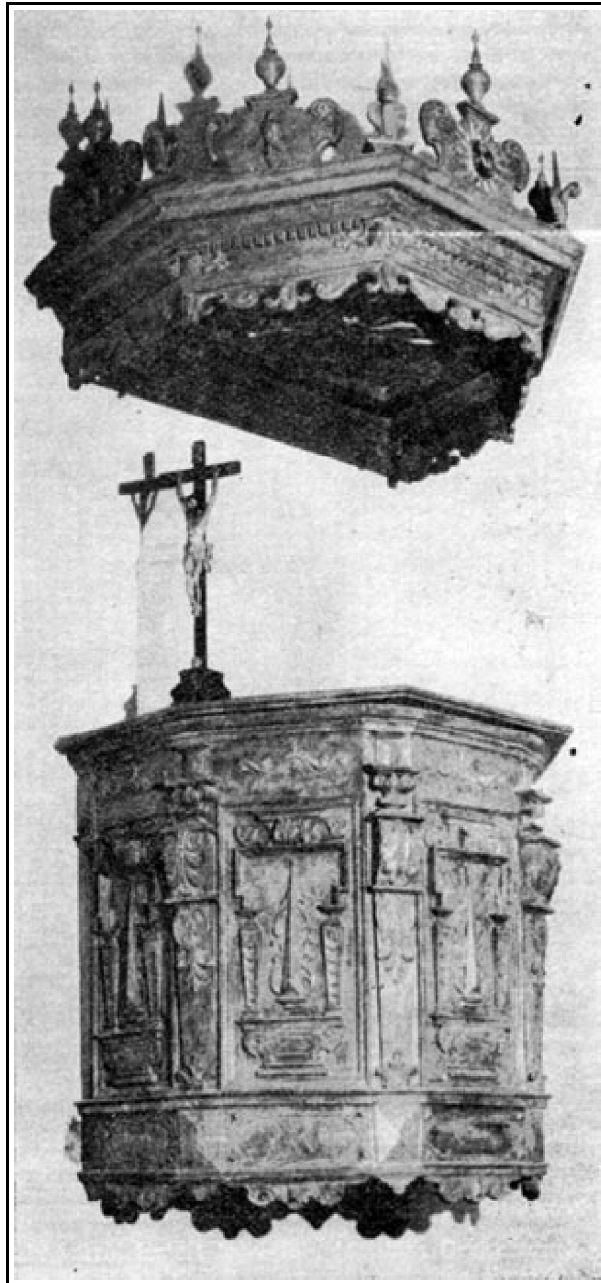
II. A vár leírása

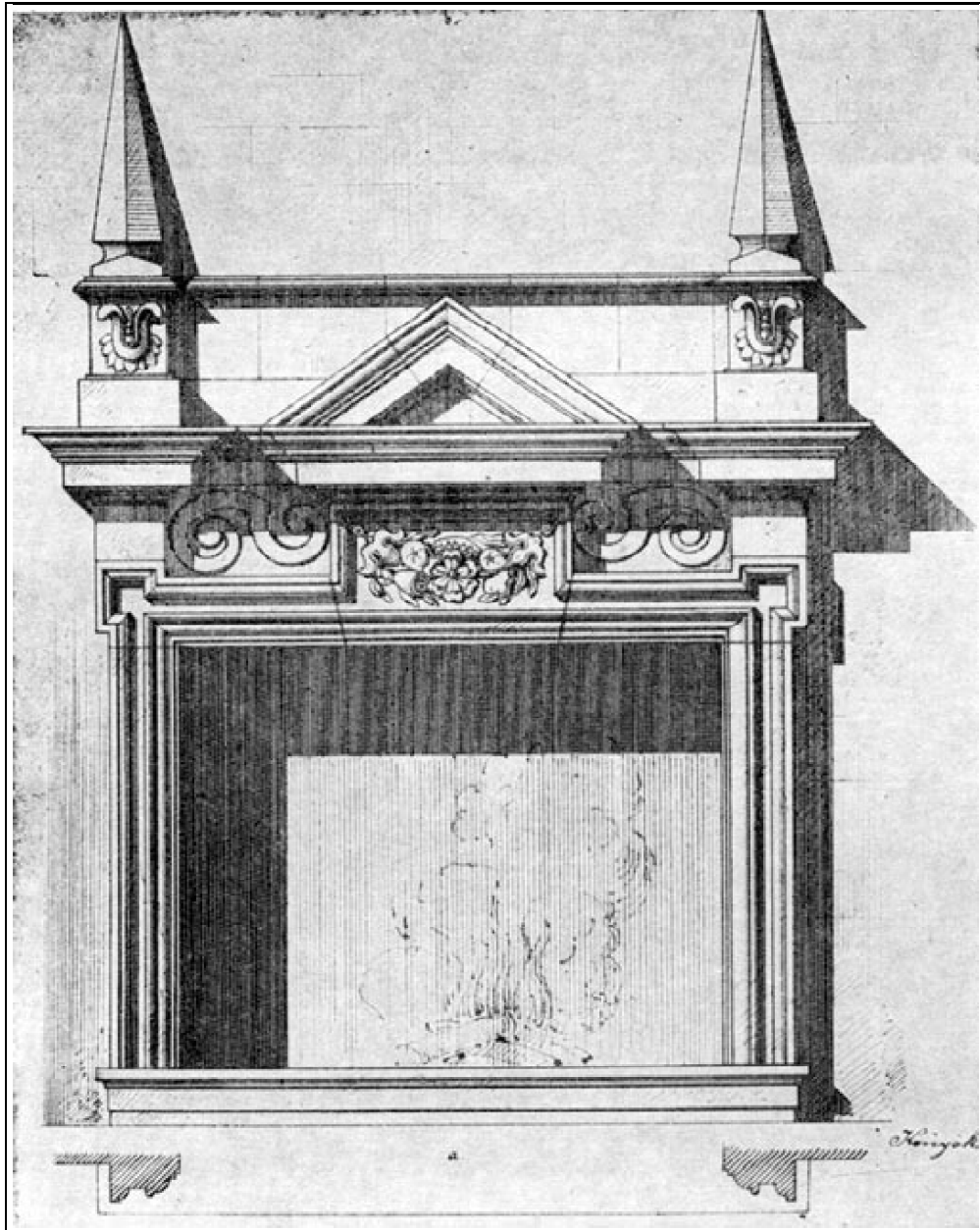
3. A várkápolna stukkódíszes mennyezete (1655)

A középkori vár szabálytalan alakú vízivár volt, amelyet a Csáva patak (*Schwarzbach*) és a Malompatak vizének felduzzasztásával feltöltött vizesárok vett körül. A védőfolyosóval ellátott, terméskőből rakott, helyenként 4 m vastag várfalak és a sarkokon elhelyezett, az árokba beugró zömök körbástyák a nyugati oldal kivételével ma is állanak. A Könyöki József által 1884-ben készített helyszínrajzon (1. kép) ezek a részek folyamatos fekete vonallal vannak ábrázolva.

A nyugati oldalon a XVI. és XVII. században a reneszánsz palotaszárnyak építésekor (vonalkázással jelölt részek) a középkori várat részben elbontották; részben beépítették az új épületbe. Az északi és a déli szárnyban középkori toronymaradványok találhatóak. Mind az északi, mind a nyugati szárnyban maradtak fenn gótikus ablakkeretek is. Sajnos, a helyreállítást nem előzte meg részletes feltárás. Rendszeres falkutatást, ásásokat nem végeztek, így a középkori vár ma már eltűnt részeiről igen keveset tudunk. Többé-kevésbé önkényesnek tűnik a mostani restaurálás során helyreállított védőfolyosók kialakítása és helye is (2. kép).

1574. A reneszánsz szószék (1630)

1585. Reneszánsz kandalló (Könyöki J. 1884. évi felvétele)

A várfalakon belüli egykori épületekből egyedül az eredetileg gót stílusban épült, 5/8 apszisú várkápolna maradt fenn. A főhajóból a bejáratától jobbra nyíló oldalkápolnában erősen sérült freskókat tártak fel, melyek keletkezését az 1370 körüli évekre, 159tehát a Nagymartoniak idejére teszik. A freskók Szt. Györgyöt, a 12 apostolt és Szűz Máriát ábrázolják, restaurálásuk most van folyamatban. A szentély, valamint a torony alsó emeletének ablakai még csúcsívesek. A főhajó belsejét a Kéry-féle építkezések idején (1655) gazdag korabarrokk stukkódísszel látták el (3. kép). Az átmenet jegyeit viseli magán az ugyanebben az évben készült egyszerű oltár is. Az 1630-ban készült faragott és festett fából készült szószék viszont

még határozottan reneszánsz (4. kép).

6. A várkápolna bejárata és a feltárt későgótikus ajtókeret

Érdekes problémákat vetett fel a kápolna bejárati ajtajának nyilvánvalóan másodlagos elhelyezési reneszánsz kökerete. A helybeliek emlékezete szerint az a kastélyban valamiféle „trónszék” volt és csak 1928-ban helyezték át a kastélyból a kápolnába. Jól kivehető, hogy az ajtókeret alsó része utólagos toldás. A kérdést az OMF tervtárában lévő Könyöki-féle 1884. évi műemléki felvétel kandallórajza (5. kép) alapján kaboldi tartózkodásom alatt egyértelműen sikerült tisztázni. Az 1884. évi műemléki felvétel idején ui. a kökeret még eredeti helyén, a kastélyban volt. Ottlétem alkalmával a kandalló eredeti helyét is megtaláltuk a Kéry-szárnyban. Ezek után javasoltam, hogy a kandallót a két – időközben eltűnt – felső, gúlaalakú díszítés pótlása után eredeti helyén állítsák fel, s helyette a kápolnán az eredeti gótikus ajtót állítsák helyre. A kápolna külső helyreállítása során ui. közvetlenül a mostani ajtó mellett egy szép pálcátagos későgótikus ajtókeret került elő (6. kép).

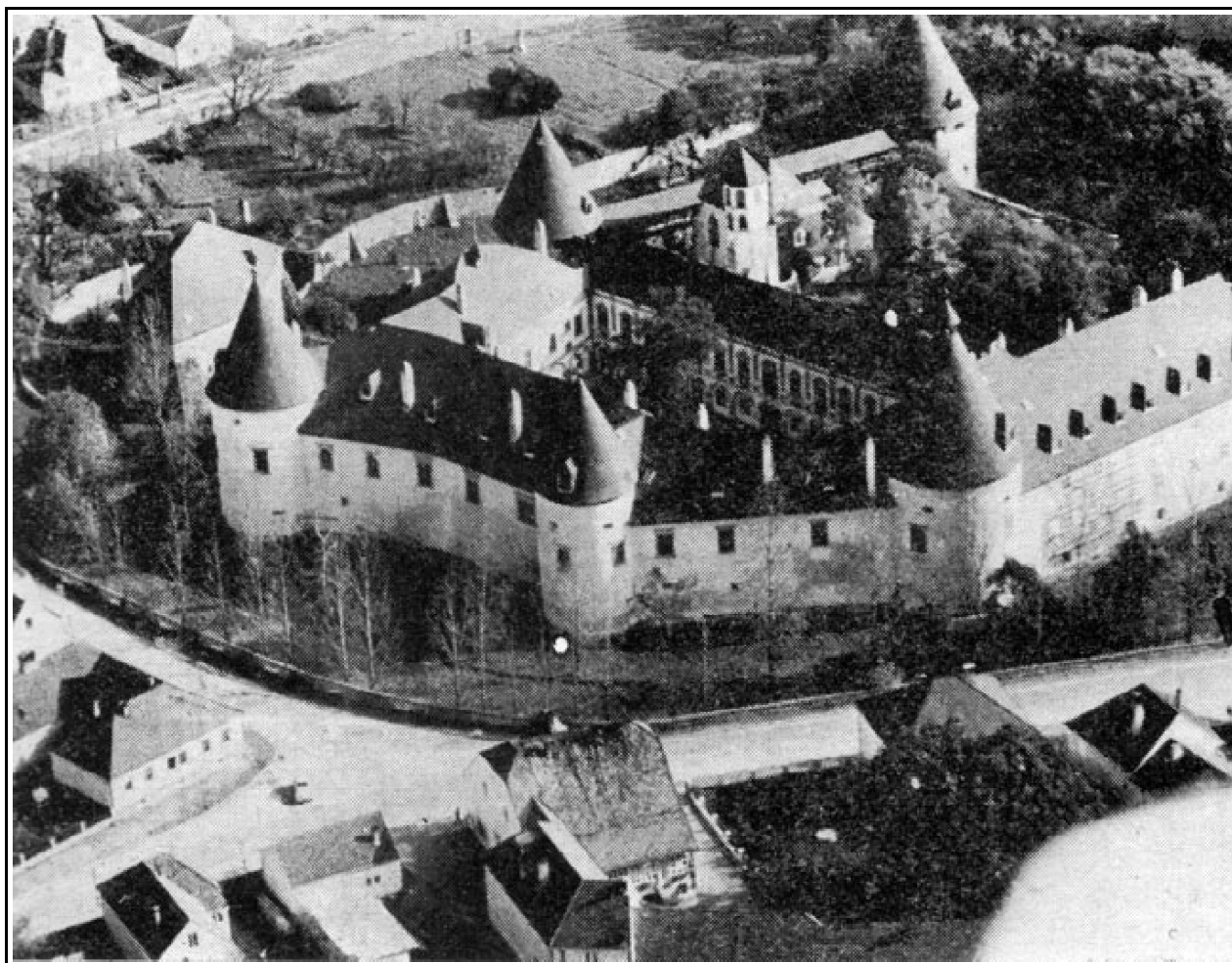
Néhány szót a várról ismert legrégebbi, Matthias Greischernek tulajdonított két metszetről, amely a várat két (keleti és nyugati) nézetben ábrázolja. A keleti nézetben jól kivehető a középkori tornyok, amelyek akkor még teljes magasságukban állottak. A nyugati nézetben (7. kép)¹⁰⁽⁷⁶⁾ a legfeltűnőbb egy négyszögletes, hagymasisakos ¹⁶⁰torny; amely a Kéry-féle szárny közepetáján a középkori várfalmaradványok által

körülvelt külső udvaron látszik állani, bár a Kéry-szárny a keleti nézetten is takarja annak alsó részét. A mostani helyreállítás során a Könyöki-féle helyszínrajzon jelzett átjáró előtt a föld alatt – úgy mondották – meg is találták a feltehetően XIII. századi lakótorony alapozását „sok gótikus faragott kő kíséretében”. (A köveket nem tudták megmutatni, az alapok helye nincs jelölve). Feltevés szerint a torony az 1683. évi törökdúláskor kiégett, és annyira megsérült, hogy lebontották. Ezen az alapon a metszetet az 1683 előtti évekre kellene datálni. Nehézséget jelent azonban a datálásnál, hogy a külső várkapun lévő felírás tanúsága szerint 1656-ban befejezett barbakán helyén a metszeten még egy kisebb, köralakú kapubástya látható. A stílusjegyek alapján a metszetet általában Greischer Mátyásnak tulajdonítják. Greischer Ausztriában való tartózkodásáról viszont csak 1670 után vannak adataink. Az mindenesetre bizonyosnak látszik, hogy a metszet legkésőbb a törökdúlás, tehát 1683 előtt készülhetett, és a fenti ellentmondások, valamint egyéb eltérések (belső várkapu, Kéry-féle szárny ablakai stb.) ellenére jó képet ad a XVII. századi várról, amely a torony hiányától eltekintve a külső restaurálás befejezése után készült légifelvétel tanúsága szerint azóta is alig változott (8. kép).

7. Kabold vára a XVII. század második felében (Matthias Greischernek tulajdonított metszet)

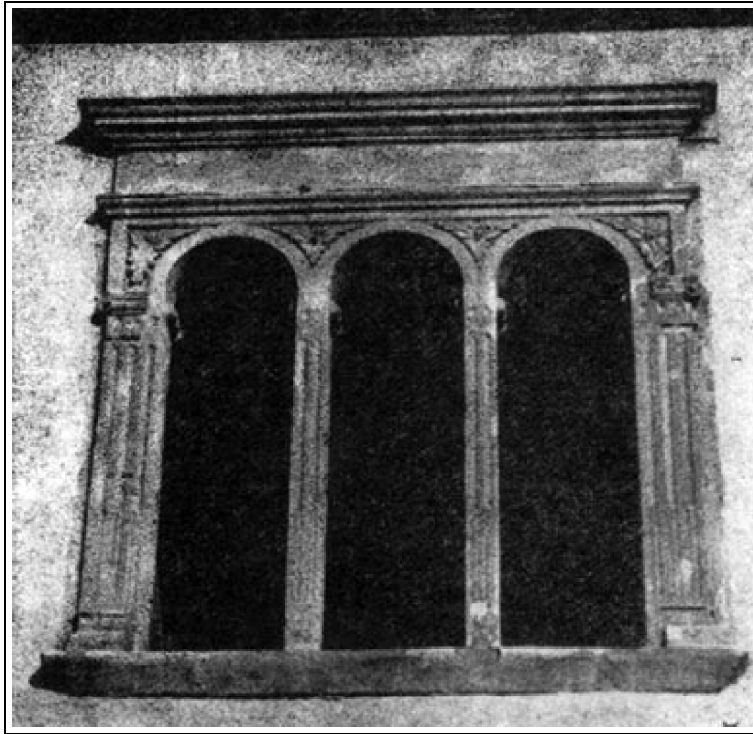
A középkori vár ma már eltűnt épületeiről csak kutató ásítás útján lehetne valamit megtudni. Az mindenesetre valószínű, – ha voltak ilyenek – azokat, a toronnyal együtt, az 1683. évi törökdúlás után bontották le, mert a várnak az Esterházyak által történt megvétele alkalmával Molnár Károly erdészgyakornok által 1704-ben elkészített legrégebbi fennmaradt helyszínrajzon¹¹⁽⁷⁷⁾ sincs a vár belső területén a várkapolnán kívül más épület feltüntetve.

8. A kaboldi várkastély ma

161A középkori vár reneszánsz várkastéllyá való átépítését még a Weisspriachok kezdték meg. Az utolsó Weisspriach, János, soproni alispán, Kaboldon kívül Fraknó, Kőszeg, Nagymarton és Lánzsér ura, az akkori Nyugat-Magyarország egyik leggazdagabb főura, aki rangjához illő környezetet kívánt Koboldon kialakítani. Utána a vár leányági örökösödés útján veje, devecseri Csóron János tulajdonába kerül, aki az építkezést folytatja és befejezi. Az építkezés egyes szakaszainak időpontjára nézve sajnos nincsenek adataink. A leányai között 1585-ben létrejött osztályos egyezség tanúsága szerint azonban bizonyosnak látszik, hogy az építkezések eredményeképpen lényegében már Csóron János idejében kialakult a kaboldi várkastély alapvető elrendezése: kívül sima, tagolatlan várfalak és kerek tornyok, amelyek felületét csak a jellegzetesen felsőolasz, cinquecento jegyeket hordozó szép félköríves – helyenként kettes és hármas osztású – reneszánsz ablakkeretek törik meg (9. kép). A még védelmi feladatokat hangsúlyozó külsővel ellentétben Koboldon is a vár harmonikus, meghitt hangulatú belső udvara az, amely a kastély otthon jellegét hangsúlyozza. A nyugati szárnyon az árkádok helyén a XVI. században valószínűleg – ugyanúgy mint a közeli Lakompakon és számos felvidéki és erdélyi kastélynál – fafolyosó volt, és erre nyíltak a ma is meglévő szép reneszánsz ajtó- és ablakkeretek. A XV. és XVI. századi örökösödési és osztályos egyességi oklevelek¹²⁽⁷⁸⁾ tanúsága szerint Csóron János halálakor a belső udvart a régi vár felé lezáró keleti szárny is

állott már. Annak belső homlokzata hasonló lehetett a nyugati szárnyhoz. Az 1585. évi osztályos egyességben említés történik egy toronyról, továbbá egy a „belső várban” levő teremről (*atrium*), ahová lépcsőn lehet felmenni¹³⁽⁷⁹⁾ és amely a külső várban lévő „palatiummal”, valamint ¹⁶²az említett toronyban lévő órával együtt közös tulajdonban marad. A toronyról, illetve a „toronbeli grádicsról” 1649-ben is történik említés. A torony nyilvánvalóan azonos a Greischernek tulajdonított metszeten látható toronnyal, 1585-ben óra is volt rajta. A toronyból lehetett az emeleti nagyterembe feljárni.

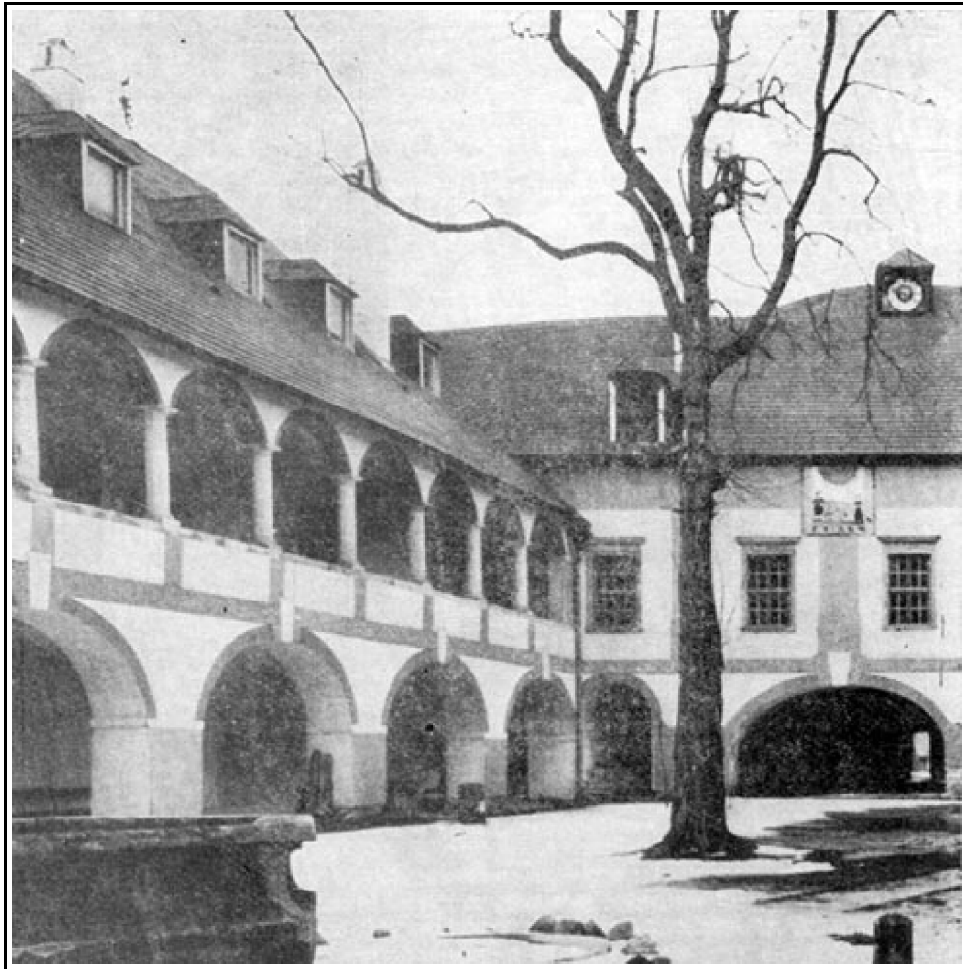
9. Reneszánsz ablakkeret a vár külső falán (XVI. század)

1648 után gróf Kéry János és felesége, Czobor Orsolya (*Orsik*) lesznek a fő tulajdonosok. Kéry gyorsan emelkedett pályáján: 1642-ben báró, majd koronaőr, 1654-ben gróf. Nagy udvart tart Kaboldon és a várat fényes főúri rezidenciává építteti át. Az ő idejére esik a belső várudvar mai képének kialakítása; a keleti szárny belső homlokzatát későreneszánsz stílusban átépíti (10. kép); a nyugati szárny elé négyszögletes pillérekre és kissé nyomott boltíveken nyugvó toszkán oszlopos keresztboltozatos árkádsort (11. kép), a déli oldalon loggiát építtet. Az udvar közepén álló, a Kéryek faragott címerével és 1653-as évszámmal díszített kút alapján e munkák időpontja pontosan datálható (12. kép).

Kéry nevéhez fűződik a vár két fennmaradt dísztermének belső díszítése is. A nyugati szárnyban lévő és az 1585. évi osztályos egyességben „palatiumnak” nevezett terem és az abból nyíló toronyszobákat gazdag stukkódíszszel és mithológiai tárgyú freskókkal ellátott főúri díszteremmé alakította át (13. kép).

16310. A keleti szárny későreneszánsz udvari homlokzata (1654)

16411. A nyugati szárny a Kéry-féle árkádokkal, az északi szárny a belső kapubejárattal, az előtérben a Kéry címeres kút kávája

A belső vár keleti szárnyában levő „aranyos palotát”, amelybe „grádicson mennek föll”,¹⁴⁽⁸⁰⁾ Kéry 1652-ben szerezte meg az állandó pénzzavarokkal küzdő kaszaházi ¹⁶⁵Joó Miklóstól.¹⁵⁽⁸¹⁾ Véleményem szerint a terem azonos az 1585. évi osztályos egyezségben „atriumnak” nevezett helyiséggel.¹⁶⁽⁸²⁾ A tulajdonjog megszerzése utáni Kéry ezt a termet római császárokat ábrázoló falfestményekkel díszítette. A falfestmények festőjét nem ismerjük, keletkezésük kb. 1660-ra tehető. A későreneszánsz homlokzat ekkor már kész volt, amit az is alátámaszt, hogy a terem ablakokkal nem rendelkező zárófalára festett ál-ablakoknál már az új homlokzat balusztereit és ablakosztását festette meg a festő. A szűk színpalettával festett falfestmények színhatása igen érdekes: a domináló vasoxid-sárgák különböző árnyalatain (barna, vörös, sárga) kívül, a festő csak szürke és piszkoszöld színeket használt. A festésmód kissé provinciális ízű, bár lehet, hogy ebben a sok javítgatásnak is része van, amin a festmények átestek. A terem mennyezete a feljegyzések szerint 1683-ban beomlott; ekkor semmisülhetett vagy sérülhetett meg a freskók felső része is. Erre a kérdésre csak a tervezett restaurálás adhat majd választ.

12. A Kéry-címer (1654)

A hagyományos motívumoknak hosszú ideig való továbbélésére érdekes példa az ál-ablakot keretező sötétbarna-vörös-sárga színezésű geometriai díszítés, amelyhez hasonló maradt fenn a kőszegi várban a XV. század végéről. [17\(83\)](#)

Volt a várban még egy harmadik, vadászjelenetekkel díszített nagyterem is az első ízben 1664-ben említett, eredetileg magtárnak épült, délkeletre kinyúló épületszárnyban. Ezt azonban később födémekkel és osztófalakkal kisebb helyiségekre osztották.

A Kéry által végrehajtott építkezések között kell még megemlíteni az igen szép rusztikus kapuval díszített külső kapubástyát (14. kép). A kapu erősen emlékeztet a fraknói vár 1634–37-ben készült külső kapujára. A kapun levő feliraton Kéry János és felesége, Czobor Orsolya neve és az 1656-os évszám olvasható. A kapu közepén 1704 után az Esterházyak címerét helyezték el. A kapuban még ma is megvannak a régi felvonóhíd vassal abroncsozott tölgyfa felhúzócsigái, amelyeket Könyöki külön is megemlíti és rajzát is közli. [18\(84\)](#)

16613. Mennyezetrészlet a nyugati szárny stukkós díszterméből

16714. A külső várkapu az 1656-os évszámmal és az Esterházyak címerével (1704 után)

A Kéry-féle korszaknak igen értékes kerámiai emléke került elő a vár padlásáról a mostani restaurálás alkalmával. A felhalmozódott törmelék elhordásakor a padláson számos ónmázás tányértöredéket találtak. A töredékekből sikerült több tányért 168összeállítani. Az egyik tányéron ornamentális díszítés nincs, sima, sárgás-szürkés ónmázán csak a peremen van körbefutó felírás: „Földből lettem földé leszek G : C : O 1660” A G : C : O : betűk valószínűleg a vár úrnője, gróf Czobor Orsolya nevének kezdőbetűi. A tányér

alján semmiféle jelzés nem található.

Az ünnepi lakomákon is az elmúlásra emlékeztető magyar nyelvű bibliai idézetek és az ornamentika teljes hiányán kívül a tányér azért is említésre méltó, mert ebből az időből igen kevés évszámot habán kerámia maradt fenn. Bár a Batthyány- és Nádasdy-féle telepítések nyomán 1622 és 1662 között – kitelepítésükig – Nyugat-Magyarországon is tartózkodtak habán fazekasok, lehetséges, hogy felvidéki habán munkáról van szó, amit a Czobor család felvidéki kapcsolatai is alátámasztanak. Katona Imre szerint „Nyugat-Magyarországon akkor bukkannak fel (1650 körül) szobotisti habán kerámiák, amikor a Batthyányoknak nincs habán kerámikusa”.¹⁹⁽⁸⁵⁾ A törmelék alól több mint 300 év után most előkerült tányérok nyilván a palota új, fényes ebédlője számára készültek.

Sajnálatos viszont, hogy a régi és minden pusztulást túlélt kovácsolt vas ablakrácsokat a kastély eladása előtt 1960-ban az Esterházy uradalom leszedette és fraknoi és bécsi borozóiban feldarabolva dekorációként (ajtódísznek) használta fel.

Kéry János leszármazói alatt jelentősebb építkezés a várban nem történik. 1704-től kezdve Kabold már nem főúri lakóhely. A kastélyban csak fenntartási és javítási munkákat végeznek. Viszont ennek köszönhető, hogy a vár lényegében megőrizte XVII. századi képét.²⁰⁽⁸⁶⁾

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Környei Attila: Tízéves a Széchenyi István Emlékmúzeum

169 Környei Attila: Tízéves a Széchenyi István Emlékmúzeum

1. Amikor, 1973. szeptember 21-én délben, Kisházi Ödön, az Elnöki Tanács elnökhelyettese – és a Nyugat-dunántúli Intéző Bizottság elnöke – átvágta a múzeum bejárati ajtaja előtt kifeszített nemzeti színű szalagot és beléphettek az első napi vendégek (mintegy három-négy ezren), mi, múzeumi emberek nagyjából tisztában voltunk azzal, hogy nagyforgalmú közművelődési „üzem” született.¹⁽⁸⁷⁾ 1973 őszén már világosan felismerhető volt a társadalmi igény az egyre növekvő szabadidő kulturáltabb eltöltésére, várható volt és be is következett a belföldi turizmus ugrásszerű növekedése. Ezzel együtt meg lehetett figyelni olyan tudati változásokat is, amelyek egyre inkább ráirányították a társadalom figyelmét – többek között – nemzeti múltunk egyik-másik korszakára és ezzel együtt történelmi emlékeink megővésének és hasznosításának kérdéseire. Ilyen értelemben a múzeum létesítése „telitalálat” volt, találkozott a nagyközönség igényeivel. A nagycenki Széchenyi-kastély épületének helyreállítása a legalaposabb műemlékvédelmi tudományossággal és a legmagasabb építőipari színvonalon ment végbe, az épület mindenki tetszését megnyerte és még ma is példája lehet a stílusos, nem fényűző műemléki helyreállításnak.²⁽⁸⁸⁾ 1973 óta a nagycenki kastélyegyüttes helyreállítása és hasznosítása az országos érdeklődés homlokterében áll és valóban szép lassan felsorakoznak a múzeum mellé a kastély területén és környékén megvalósított újabb és újabb alkotások.

Az épületben elhelyezett kiállítás – több magyar múzeum alkotása³⁽⁸⁹⁾ – szintén társadalmi igényt, egyre növekvő érdeklődést elégít ki, történelmünknek olyan hőst mutatja be, akiről a múzeum létesítését megelőző évtizedekben viszonylag kevés szó esett. S ezt a marxista történettudomány addig elért eredményeinek ismeretében, magas muzeológiai és művészi színvonalon teszi, vagyis oly módon, hogy a történelmi hős bemutatásával bevezet az egész kor ismeretébe is és ezt az ismertetést a legmegfelelőbb

tárgyak bemutatásával és jó tálalásával szemlélteti, hangsúlyozza. (Természetesen ez nemcsak saját véleményünk és a fenti mondatot le sem mertük volna írni, ha nem lenne azonos a szakmai kritikával és a nagyközönség véleményével.)

Egyszóval a múzeum nyitáskor tudtuk, hogy nagy lesz a kiállítás iránti érdeklődés és ezt az érdeklődést minimálisan évi 100 000 látogatóra taksáltuk, ami bőven meg is valósult.⁴⁽⁹⁰⁾ Amilyen világos volt a feladat nagysága, olyannyira kérdéses volt, hogy meg tudunk-e neki felelni, a nagy érdeklődést tudjuk-e a közművelődés számára hasznosítani. Negatív példa bőven állt előttünk – itthon és külföldön egyaránt – s mi az érdektelen tömegektől, a zsúfoltságtól az épület és a belső terek méretei miatt is okkal féltünk. Legfőbb és szinte egyetlen törekvésünk tehát csak az lehetett⁵⁽⁹¹⁾ – 170különösen az első években –, hogy különféle módok megragadásával (az idegenforgalom befolyásolásával, a múzeumi szolgáltatások választékával és színvonalával stb.) a múzeumlátogatást mindenki számára hasznos és tanulságos időtöltéssé tegyük, hogy a látogató ne csak járjon a múzeumban, hanem történelmi ismeretekkel gazdagodva távozzék, vagy legalább kérdések merüljenek benne fel a témával kapcsolatban. Meg kellett találnunk a helyünket a közművelődésben (a történelmi ismeretterjesztésben) és az idegenforgalomban egyaránt.

Az igények és lehetőségek felmérése után⁶⁽⁹²⁾ első törekvésünk az volt, hogy a belföldi turizmus nyugat-magyarországi célpontjai közé sorakozzunk. Reklám kiadványainkban és sajtóhírekben nemcsak a saját kiállításunkat ismertettük, hanem a környék összes történelmi emléket és műemléki, művészi látnivalóját is⁷⁽⁹³⁾ azzal a céllal, hogy a turista az egész kínálat ismeretében jól tudjon választani és minden látnivalót, így a múzeumot is – csak az keresse fel, akit az valóban érdekel, aki éppen arra a látnivalóra akar és hajlandó figyelmet és időt áldozni. Konkrétabban például: a májusban földindulásszerűen meginduló iskolai kiránduló csoportok az évtizedes gyakorlat szerint ne ötletszerűen keressék fel egyik vagy másik múzeumot – és főleg ne menjenek el mindegyikbe, ezzel egy életre elidegenítve az ifjúságot a múzeumoktól – hanem csak azt a kiállítást keressék fel, amelynek témája nekik abban az évben tananyag; és lehetőleg akkor, amikor az éppen tananyag. A mi célunk az, hogy a korszak tanulásakor bővítsék nálunk ismereteiket a gyerekek és mielőbb megszűnjék az a jelenség, hogy május végén, június elején holtfáradt gyerekek rohannak vagy vánszorognak végig a kiállításokon. A soproni múzeummal közösen végzett folyamatos és igen szívós munkáknak talán már van némi kis eredménye annyiban, hogy egyre több iskola tervezi és valósítja meg kirándulásait a fent leírt kívánt módon, ami elsősorban az iskolai oktatásnak érdeke, de egyben kissé tehermentesíti is a múzeumokat.⁸⁽⁹⁴⁾

A látogatás tartalmát tekintve igen nagy segítség mind a látogató mind a múzeum személyzete számára, hogy a kiállítás szövegei – ismét a szakmai kritika és a látogatók egybehangzó véleménye szerint – nagyon jók. A forgatókönyv íróinak optimálisan sikerült megoldani a kiállítás magyarázatát a bőbeszédűség és a látogató fárasztása nélkül. Emellett nyomtatott kiállítási kalauzt is sikerült mindig biztosítanunk a látogatóknak.⁹⁽⁹⁵⁾ Az épület méretei miatt – de didaktikai elveink miatt sem – nem követtük a fertői kastély gyakorlatát abban, hogy csak csoportosan és vezetéssel látogathassák az érdeklődők a múzeumot. Az viszont alapvető törekvésünk, hogy lehetőleg minden hozzánk érkező csoport vezetését kapjon a kiállításban.¹⁰⁽⁹⁶⁾ A téli hónapokban tartott tanfolyamok, beszélgetések eredményeként valamennyi teremőr színvonalas tárlatvezetést tud adni s a nem múzeumi alkalmazott idegenvezetőknek is többször nyújtottunk segítséget a vezetéshez. Mintegy négy éve forgalmi és biztonsági ¹⁷¹okok miatt áttértünk a magnós tárlatvezetésre – nem várt és teljes sikerrel és közmegelegedésre.

Ugyancsak a tartalmasabb múzeumlátogatást célozza az a törekvésünk, hogy pénztárunkban mindig kapható legyen a múzeum témájához és jellegéhez kapcsolódó teljes turisztikai, történelmi, művészeti és

műszaki szakirodalom, mégpedig nemcsak a hivatásos kiadók állami könyvterjesztésben kapható kiadványai, hanem egyáltalán minden a témába vágó kiadvány. Ha tehát kiállításunk legalább annyi eredményt elért, hogy felkeltette a látogató érdeklődését egy-egy kérdés iránt, szerencsés – és a gyakorlatban sokszor előállt – egyezés esetén az érdeklődést irodalmi művek kínálatával is ki tudjuk elégíteni.

2. Mint már említettük, az emlékmúzeumban az intézmény jellegéből eredően – amely jelleghez nemcsak a múzeum munkaterve, de költségvetése is igazodik – tervszerű múzeumi tudományos munka (gyűjtés, feldolgozás, publikáció) nem folyik, erre nincsenek lehetőségek. Ennek ellenére nem térhettünk ki bizonyos, több partnerünk és igen sok látogató által is megfogalmazott, tudományos és a tudományos kutatást segítő feladatok vállalása elől. Úgy véljük – és valószínűleg ez az egész társadalom véleménye is –, hogy a Széchenyi István Emlékmúzeumnak természetszerű feladata Széchenyi István emlékének ápolása és ezzel együtt Széchenyi és kora emlékeinek számbavétele, megőrzése és lehetőleg összegyűjtése, a kor forrásainak és irodalmának számbavétele és összegyűjtése, a Széchenyi-kutatások szorgalmazása és támogatása. Nagy távlatban végül is a Széchenyi-emlékek lerakata, a Széchenyi-életmű kutatási bázisa kell legyen a múzeum. Addig is azonban, amíg ez megfelelő színvonalon meg nem valósulhat – vagy mondjuk úgy: amíg erre csak igen halvány kis remény és lehetőség van – addig is a feladatot nem szabad levenni a napirendről és meg kell tenni minden olyan lépést, amelyre a pénzügyi és személyi lehetőségek már adottak, vagy amelyek e lehetőségek nélkül is megtehetőek.

Az elmúlt tíz évben a múzeum – nagy társadalmi segítséggel – folyamatosan figyelemmel kísérte Széchenyi és kora emlékeinek előfordulását és sorsát és többet sikerült is megszereznie azokból.¹¹⁽⁹⁷⁾ Könyvtárunk a Liszt Ferenc Múzeum Széchenyi és reformkori könyvgyűjteményén alapul. Ennek teljessé tételére realisabbak a lehetőségeink, többek között a Soproni Városi és Járási Könyvtár Széchenyi könyvgyűjteményének letétjével.

Az értékes tárgyak megszerzésének nehézségei vagy reménytelensége nem zárja ki, sőt inkább megköveteli, hogy legalább adattárunkban a kutatási segédanyagok teljességére törekedjünk. Így jött létre az elmúlt évtizedben többféle adatgyűjteményünk között az egyelőre 1300 kartonból álló, fényképet (negatívot) is tartalmazó Széchenyi-ikonográfia és a jelenleg mintegy 8000 cédulát tartalmazó Széchenyi-bibliográfia, készül a Széchenyi-emlékek (emlékhelyek, tárgyak, stb.) katasztere. Egyik anyagunk sem teljes és főleg nem tudtuk még megoldani ez anyagok legmegfelelőbb használatát, mégis már ezek révén is közelebb jutottunk a fentebb vázolt távlati célhoz. Az évek múlásával egyre többen (egyéni kutatók és intézmények) fordultak hozzánk segítségért, kerestek nálunk irodalmi vagy bibliográfiai adatokat vagy ábrázolásokat. A különféle pályázaton résztvevők segítése, kiszolgálása most már rendszeres a múzeum és baráti köre is írt ki pályázatokat. Legközvetlenebb segítséget az iskolai oktatásnak tudunk és tudunk nyújtani, például a Széchenyi-ikonográfián alapuló diákból és magnóhangból ¹⁷²álló ismeretterjesztő előadásainkat is a Széchenyi brigádokon kívül főleg az iskolák vették igénybe.

Természetes része a múzeumi munkának az ismeretterjesztő előadások tartása. Itt csak azokat az előadásokat emeljük ki, amelyek szintén közelebb visznek bennünket távlati céljainkhoz. Minden évben tematikusára megtervezve rendeztük múzeumi hónapi és egyéb előadásainkat. Előadóink között mindig szerepelt olyan történész, aki Széchenyi vagy korával kapcsolatos kutatásainak még nem publikált, legújabb kutatási eredményeit adta elő. Történelmi, közlekedéstörténeti és agrártörténeti előadásorozatokat tartottunk és több ízben más tudományos intézmény vagy egyesület tartotta nálunk ülését, melynek témája Széchenyi és kora kutatása volt.¹²⁽⁹⁸⁾

3. Visszatérve a közművelődési munkára, ebben sem elégedhettünk meg a múzeumlátogató nagyközönség minél színvonalasabb kiszolgálásával. A soproni múzeum gyakorlatát követve és ott szerzett gyakorlatunkat folytatva legelőbb és leghasznosabban az iskolai oktatással találtuk meg a kapcsolatot.¹³⁽⁹⁹⁾ Az iskolákkal közösen végzett sokféle, elsősorban történelmi jellegű munka mellett többféle rendezvénnyel szélesítettük ki a múzeum közművelődési kínálatát. E rendezvények sorában a nem reformkori és nem történelmi témájú ismeretterjesztő előadások mellett irodalmi estek, hangversenyek, író-olvasó találkozók stb. fordultak elő.¹⁴⁽¹⁰⁰⁾ 1977-től rendezzük meg az ünnepi könyvheteket évenként más-más központi gondolattal és 1978-tól működik hanglemezklubunk évente 8-10 kamarazenei hangversennyel és előadással. A közművelődési rendezvények számának gyarapításában¹⁵⁽¹⁰¹⁾ annak felismerése és vállalása vezette a múzeumot, hogy a Széchenyi István Emlékmúzeumnak mint egyetlen olyan intézménynek, amely hivatásos népművelővel dolgozik, és mint egyetlen, rangosabb események fogadására is alkalmas épülettel és teremmel rendelkező intézménynek, jelentősebb szerepet kell vállalnia Nagycenk község és közvetlen környéke közművelődési munkájából.

Előadásaink és rendezvényeink sikeresek voltak, zömükben telt ház, nagyszámú és jó összetételű érdeklődő közönség előtt zajlottak. A sikerben azonban – és ez nem álszerénység – kisebb része volt az átgondolt műsorpolitikának, a kínálat és az igények tudatos vagy véletlen találkozásának. A siker legfőbb oka és magyarázata a *genius loci*, az hogy Széchenyi kastélyába, az ízlésesen szép és jó akusztikájú előadóterembe¹⁶⁽¹⁰²⁾ ¹⁷³szívesen jönnek szerepelni a legképzettebb és legrangosabb előadók (tudósok, művészek, írók) és szívesen jön a közönség is.

4. Egyértelmű sikernek kell elkönyvelnünk a Széchenyi István szocialista brigádokkal kiépített együttműködésünket. 1975-ben sajtóhirdetés útján vettük fel a kapcsolatot a brigádokkal és közösségünkbe jelenleg 200 brigád tartozik az ország minden részéből és igen sokféle szakmából. Akciónkat az az igény indította el, hogy az országos érdeklődést vonzó múzeum a helyi társadalmi háttér mellett rendelkezék szervezett barátokkal az ország többi részén is, és hogy a munkásosztálynak a múzeumi közművelődés számára való megnyerésében rendelkezünk a szokványos reklámozásnál jobb (és olcsóbb) eszközökkel. A kapcsolat teljesítette várakozásunkat és sokkal többet annál. Legelőbb is: valóban baráti közösség kovacsolódott össze a brigádokból, amelyek igen sokoldalúan segítik a múzeum és egymás munkáját, elsősorban a művelődési területen, de a termelő munkában is. A siker, a baráti közösség léte példaként hatott és a Széchenyi-brigádok példáját azóta követték más munkaközösségek is.¹⁷⁽¹⁰³⁾ A kapcsolat, a közös munka fő motívuma a közös érdeklődés és közművelődési érdek, a névadó és korának ismerete, fő tartalma pedig egymás segítése.

Legtöbbet a kapcsolatból a múzeum profitált: barátokat nyert szerte az országban, akik jó híret terjesztették, akik önzetlenül segítettek a különféle adatgyűjtésekben, a múzeum közművelődési munkájának megszervezésében és lebonyolításában, vagyis segítették a múzeumi munka kiszélesítését és szakmai tanácsokkal támogatták a múzeum szakmai és gazdasági munkáját. A kapcsolat közművelődési tartalma igen sokrétű: különkiállításokat rendeztünk a brigádok munkájáról, vándorkiállításokat Széchenyiről és koráról, amiket a brigádok mutattak be munkahelyükön és környezetükben s a kiállítások bemutatása köré igen gazdag művelődési programot (megnyitók, tárlatvezetések, iskolai órák) szerveztek, igen eredményes pályázatokat hirdettünk meg a brigádok között (pl. a Tájak-Korok-Múzeumok mozgalmon belül külön pályázatot) szakirodalmi ajánlást (igen terjedelmes annotált bibliográfiákat) kaptak a brigádok Széchenyiről és koráról, közösen szereztük be a nehezen megkapható irodalmat (pl. Széchenyi Naplója), hangversenyeket, vetélkedőket, irodalmi műsorokat, találkozókot és közös kirándulásokat szerveztünk. Illetve szerveztek a brigádok. Mert külön ki kell emelni, hogy a tartalmi munka egyikét sem a múzeum

kezdéményezte, azok megvalósítása a brigádok igényeiből eredt. A rendszeresen megtartott országos tanácskozásokon¹⁸⁽¹⁰⁴⁾ a brigádok küldöttei határozták meg mindig a közös munka irányát és feladatait és néhány konkrét ügy tisztázására külön országos megbeszéléseket hoztak össze.¹⁹⁽¹⁰⁵⁾

A szocialista brigádok a kapcsolat szervezeti keretének és anyagi bázisának megteremtésére létrehozták a Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Körét.²⁰⁽¹⁰⁶⁾ Az egyesületi ¹⁷⁴formában működő Baráti Kör célja – a fentiek mellett – társadalmi összefogással támogatni általában a múzeumot és különösen annak közművelődési munkáját. Nem kell külön hangsúlyozni, hogy erre a támogatásra eszmei értelemben is (tanácsokkal és más módon való hozzájárulás a program, a munkastílus kialakításához), de anyagi értelemben is szüksége van a múzeumnak. A Baráti Kör a brigádok alapították, de nyílt egyesület, tagja lehet bárki, aki fejlesztésre érdemesnek tartja a Széchenyi István Emlékmúzeum munkáját, aki gondolatot és munkát akar és tud áldozni a történelmi ismeretek terjesztésére, Széchenyi István emlékének ápolására. Az egyesület rövid múltja máris igazolta, hogy a brigádok mellett az egyéni tagok szellemi – és a tagdíjakkal anyagi – hozzájárulása is gazdagítja a múzeum lehetőségeit és munkáját.²¹⁽¹⁰⁷⁾

5. Ez a kis írás kevesebb is és több is az ismertetésnél. Kevesebb, mert lehetetlen a tízéves munka teljes körét felmérni ebben a terjedelemben és több, mert akaratlanul – és illetlenül – helyenként értékeltük is saját munkánkat. A jövő terveiről kevés szót ejtettünk. A tervek kifejtésétől azért tekintettünk el, mert hamarosan, mindössze egy év múlva, a kormányzat és a Megyei Tanács hatalmas és áldozatos támogatása folytán már azok megvalósulásáról is beszámolhatunk. Helyette engedtessek meg, hogy köszönetet mondjunk fenntartónknak (Győr-Sopron Megye Tanácsa), társintézményeinknek és minden barátunknak, akiknek támogatása nélkül a múzeum nem juthatott volna idáig. A bírálat, az értékelés nem a mi dolgunk, mégis le merjük írni, hogy nem hibátlanul, de megfelelően töltötte be a múzeum hivatását, foglalta el helyét a történelmi ismeretterjesztésben, a közművelődési és idegenforgalmi intézmények sorában.

Ismeretes, hogy a közművelődési intézmények milyen gondokkal küzdenek s ez alól nem kivétel a múzeum sem. De az eddigi eredmények és főleg a közönség érdeklődése és elismerése, a múzeum körül kialakult baráti kör nemcsak a további munka vállalására, de a jövőbe vetett hitre is bátorít bennünket.

Végezetül szeretnénk megemlékezni azokról, akiknek eddig a legtöbb munka és a legkevesebb elismerés jutott. Valamennyi munkatársam, főleg az idegenforgalmi szezonban igen megerőltető, de alapos és szinte hibátlan munkát végzett. Az ő fáradozásuk és kulturált magatartásuk nélkül a múzeum nem lehetne jó hírű közművelődési intézmény, csak szürke taposómalom. Köszönöm munkájukat.

¹⁷⁵A Széchenyi István Emlékmúzeum munkájának számadatai

	a látogatók, tárlatvezetések		közművelődési rendezvények				összesen	
	száma	száma	a múzeumban száma	résztevők száma	vidéken résztevők száma	résztevők száma	száma	résztevők száma
1973:	36 967	295	12	621	–	–	12	621
1974:	117 357	1322	19	877	4	149	23	1126
1975:	124 618	1610	30	2242	7	479	37	2721
1976:	128 275	415	32	2712	6	803	38	3515
1977:	140 141	1204	50	4680	7	342	57	5022

1978:	144 929	1888	41	2437	14	1112	55	3549
1979:	131 281	1192	61	2565	11	220	72	2785
1980:	120 441	1365	34	2004	10	205	44	2209
1981:	131 742	1532	48	2853	44	4015	92	6868
1982:	154 605	1981	52	2322	90	4887	142	7109
Összesen:	1 230 356	13 304	379	23 313	193	12 212	572	35 525

Megjegyzés: A fenti adatokban nem szerepelnek a különkiállítások és vándorkiállítások adatai, valamint az idegenvezetők és tanárok által végzett tárlatvezetések.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Bariska István: Servatius Leithner soproni szobrászmester kőszegi munkája

176 Bariska István: Servatius Leithner soproni szobrászmester kőszegi munkája

1. Úgy szólván nincs Kőszeg várostörténetének olyan periódusa és területe, amely ne állna szoros kapcsolatban a nálánál nagyobb és jelentősebb északi szomszédjával, Sopronnal. A XVIII. századi soproni szobrászműhelyek esetében ma már elmondhatjuk, hogy tulajdonképpen minden jelentős barokk kori kőszegi kompozíció valamely soproni mestertől került Kőszegre vagy soproni mesterek műhelyében készült. A kőszegi Szent Jakab-templom stukkódíszes Xavéri Szent Ferenc-kápolnáját Antonio Paolo Conti, a soproni polgárjogot kapott olasz szobrász készítette 1700-ban; a belvárosban 1739-ben felállított Mária-szobrot Lorenz Eisenköbel soproni kőfaragómester készítette. Dávid Ferenc művészettörténész a kőszegi levéltár egyházi számadásai között bukkant rá a soproni Georg Schweitzer 1762-ben fogalmazott szerződésére, amelynek értelmében 1763-ban elkészítette a kőszegi kálvária kőből faragott stáció-domborműveit. Szilágyi István a magyarországi kálváriákról írt szép munkájában pontos adatok híján még nem tudta idézni ezt a perdöntő adalékot.¹⁽¹⁰⁸⁾

Ezek az adatokon kívül stílusvizsgálatok arra figyelmeztetnek, hogy a még meghatározásra váró kőszegi szoboranyag nagyobb része is soproni eredetű. Sokáig homály fedte a kőszegi Köztársaság téren álló, a magyarországi pestisszobrok között is korai keltezésű és kiemelkedően szép alkotás mesterének kilétét. Amikor 1979-ben a kőszegi levéltár feudális kori vegyes történeti iratainak rendezése közben e sorok írója ráakadt Servatius Leithner soproni polgári szobrászmesternek a kőszegi Szentháromság-szobor készítésére vonatkozó saját kezű szerződésére és az ügyben keletkezett levelezésére, akkor kiderült, hogy Servatius Leithner személyében, egy 1711–1713 között egyidejűleg Kőszegen, Csepregen és Szombathelyen is foglalkoztatott soproni szobrászmesterről van szó, aki egyébként együtt dolgozott egy még számunkra ismeretlen soproni festővel, sőt egy kőfaragóval is.²⁽¹⁰⁹⁾

2. A Rákóczi-szabadságharc alatt sokat szenvedő városra 1710-ben csapott le a „fekete halál”. Az akkor körülbelül két és félezer lakos egyharmada, közel hétszáz ember veszett oda a pestisjárványban.³⁽¹¹⁰⁾ A kőszegi pestisszobor felállítását a kisebbségbe szorult lutheránus szenátorok tiltakozása ellenére 1710-ben határozta el a kőszegi belső tanács, élén Krugovich Mihály katolikus városbíróval.⁴⁽¹¹¹⁾ Az általános adóztatás maga is heves összeütközésre adott alkalmat a katolikus és a lutheránus hívők között.

Háromnegyed évvel később azonban a kőszegi követek Sopronban Servatius Leithner szobrászmesterrel már megegyeztek a feltételekben, amelyeket 1711. június 20-án Leithner szobrász két azonos szövegű szerződéspéldányban rögzített a maga és Kőszeg városa számára. A mester egyéb kívánsága jól rekonstruálható a fennmaradt levelezésből is. Ennek a tudatos mester-művész magatartásnak az illusztrálására most közreadjuk a kontraktus eredeti szövegét, hiszen vele igen jól jellemezhető a művész öntudattal rendelkező szobrász portréja és az a műgond, ahogy a szobor felállítását előkészítette és követte:

„Heyndt vndt geseztn Dato Seindt zway gleichlaident Contract wegen Einer ex voto zu Ehren der Allerheiligstn Dreyfaltigkeit Sailln von vnss Ein Hochlöbl. Magistrat der königl: Freystadt Gynss aufgerichtet worden mit dem Seruatio Leithner Bürgl: bilthauer in Oedenburg wie folget.

177 Primo Solle solhes werkh von guttn und sauberen Stain, wie zu Oedenburg in der Inern Stadt aufgerichtet, gemacht werden.

2-do Salle dass völlige werkh in der Hehe bestehen gutt ir Klaffter von der Erdn ann, als nemlich dass Postament ohne des schafft gesymbts mit der Hohlkelln Neun schueh Sex Zoil. Die Sailln aber sambt dem schaffgesymbts undt Capitel Zwölffthalbe schueh die biltnuss drauff als S: S: Trinitatis fynffthalb schueh.

1. Részlet a kőszegi pestisszoborról

3-tio Solle die Sailin gewundt gemacht werdn, in die wyndtung aber ein gewüth mit kindl undt Englsköpf vermiest oder vermängt, herundt neben dem schaffgesimbs zway kindl Eine Zätl oder taffel halfent, darein Ein gewisse schrift gemacht khan werdn.

4-to Solle auf iedn äkh dess Postament obn auf ein Statuen stehen, als die biltnus 178S: Sebastian, S: Rochi, S: Josephi undt S:... (az eredeti szerződésben is hiányzik a negyedik szent neve).

5-to Solle dass Postament nit gleich auf die Erdn gesetzt, sondern vmb undt umb auf blatn inwendig aussgemauret bestehlet sein.

6-to Solle das kläider inwendig zwölff schueh in der werdn bestehn undt zwar acht äkhert, ein Tail aber offen Verbleiben wie in Ödenburg, auch in gegeben abriss zu sehn leit zwey mali staffel herumb, als Ein zu dem Knihen, ein aber alwo die Pallaster darauf steh.

7-mo Solle dass völlige werkh wie obbemelt van recht guttn stain als von disn stainbruch, als die zu Ödenburg gemacht, auch gemacht wern ohne einzig feller der proportion nach sowoll van bilthauer Arbeit, alss stainmäzn. Alsonstn solhe auf aigen Vnkostn zu verbessern verobligirt seindt. Vor solhe Arbeit als bilthauer undt Stainmäzn betreffent ohne Eissn undt bley auch Mauer, weicher das Fundament heraufzumauern, die Sailln zu versezen in beysein undt gegenwardt der bilthauer undt Stainmäzn bezalt mus werdn. Dem Bilthauer aber vor sein undt steinmäznarbeit versbrochn werdn im Pahrngelt von Ein Hochlöbl. Magistrat der königl: Frey Stadt Gynss zu gebn Dreyhundert undt Fynffzig guldn fynff Dugadn in laikauff undt zwar also Ein hundert undt fynffzig guldn sambt dem laykauff zu ein anfang auf die Arbeit, die ybrig zwey hundert guldn zu verfertigung undt abführung der Arbeit ohne einzig abgang, auch so die arbeit aufgericht oder gesezt, so lang es werdn roll dem bilthauer undt stainmäzn sambt ihrn leithn die Kast, wie es gebyhret zu geben sambt ein Zimer zu losirn versbrochn wordn, auch nach verrichtn Arbeit, aldie weilln es aller orth gebraihlich nach beliebn den gesellniung ain Drinkhgelt undt lezlich ein Fuhr zurückh nach Ödenburg.

Deswegn zu wahrn glaubn undt rechter versicherung das aller geschehe, wie beder saytn versbrochn, zway gleich laidente Contract oder Exemplaria aufgerichtet mit aigner handt vndt schriben undt mit gewöhnlich siegl verfertiget.

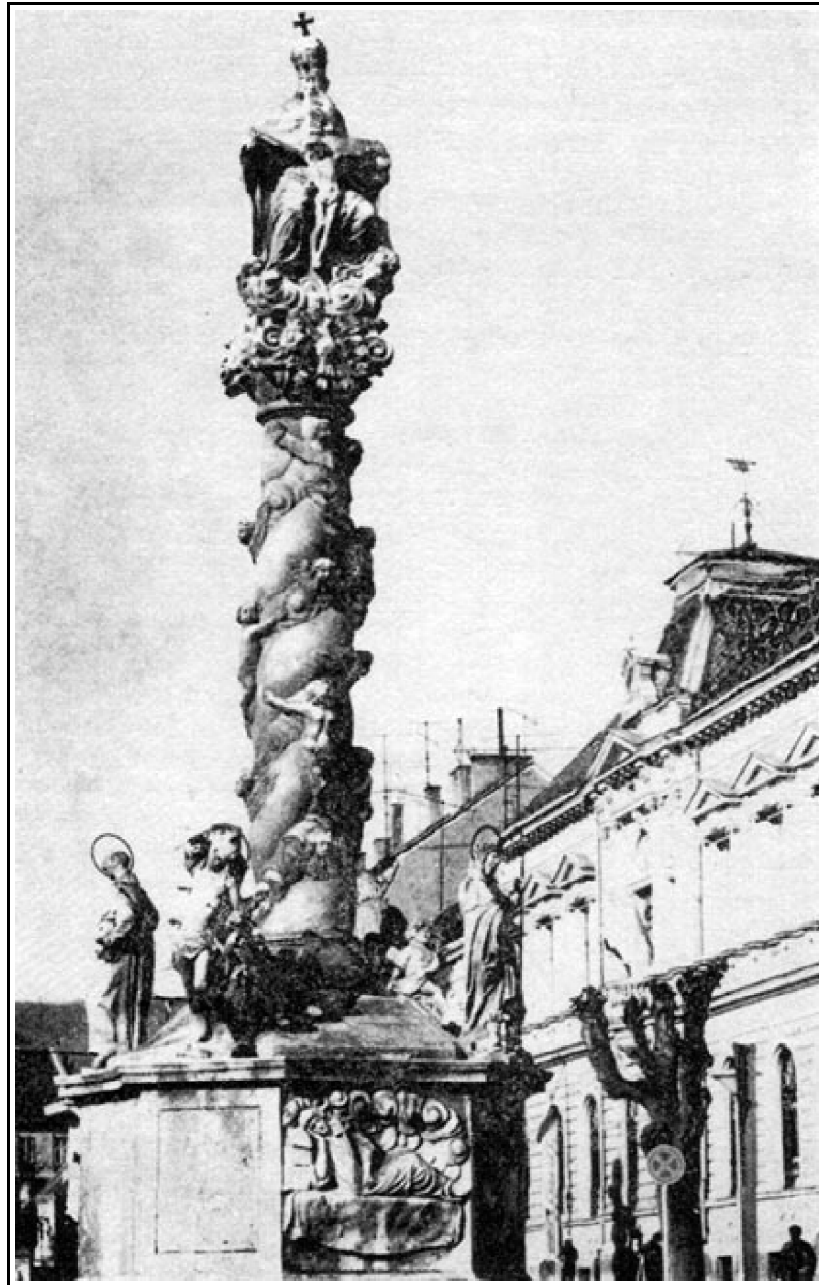
Actum Soprony die 20 Juny 1711

Seruatius Leithner Burgl.: Bilthauer

Daran Empfang noch laidt dess Contract, wie versbrochn Einhundert undt Fynffzig guldn auch zwanzig guldn in laikauff."⁵⁽¹¹²⁾

3. Ebben az idézett szerződésben több hivatkozás van a főúri megrendelésű soproni Szentháromság-szoborra mint mintára, amiből arra következtetünk, hogy Leithnernek, a szobrásznak szerepe lehetett az 1701-ben felállított soproni szobor alkotásában. Csatkai Endre egy félmondat erejéig utalt is erre 1928-ban megjelent tanulmányában, így érdemes volna az adatokat összehasonlítani. Bizonyosan segítené az azonosítást vagy kizárást az esetleges stílusanalógia elvégzésekor.⁶⁽¹¹³⁾

A soproni Servatius Leithner a századforduló egyik sokat foglalkoztatott szobrásza volt. Az idézett contractus szerzője rendkívül érzékenyen taglalta az „arányok egyetlen hibája nélkül” készítendő szobor faragását. Mai kifejezéssel élve szinte garanciát vállalt a nyersanyag kiválasztásától kezdve a kivitelezésen keresztül a szobor felállításának minden részletre kiterjedő munkafázisáig. Igen nagy gonddal választotta ki a rákosi kőfejtőből a sopronival azonos tisztaságú és jó minőségű mészkövet. Amikor megvádolták azzal, hogy nem segédkezett állítólag a kőfejtőben a kövek felhúzásakor, levélben nyugtatta meg a szenátust, mondván, hogy őt ilyen vád nem érheti.⁷⁽¹¹⁴⁾

1792. A kőszegi pestisszobor (1713)

180 Felelősséget vállalt a maga és a kőfaragó munkájáért, ezért joggal adott utasításokat a szobor fundamentumát készítő kőszegi kőműveseknek is, sőt a szerződésben foglaltakon kívül ezzel kapcsolatban 1712 augusztusában is külön levelet írt a kőszegi városbírónak.⁸⁽¹¹⁵⁾ De tárgyalt a fizetség, az ellátás, a szállás, az áldomáspénz, a céhlegények borraivalója és a fuvarok ügyében is. Ezek a levelek mintegy kiegészítik a szerződésben foglaltakat és a szobor felállításának történetét. Ezekből derült ki az is, hogy Leithnerre a pestisszobron kívül több megbízás is várt. Rendelést kapott a Sigray-családtól, bár nem Kőszegen; Kőszeg városa vele készítetett el egy új oltárt a plébániatemplomba „Boldogh Asszony

Tisztessigire”, és ugyanebben az időben szállított kőből készült pincaajtókeretet is Kőszegre.⁹⁽¹¹⁶⁾ Amennyire levelezéséből kitűnik 1712 augusztusában–szeptemberében Kőszegen, Szombathelyen és Csepregen dolgozott kisebb-nagyobb megrendeléseken, így többek között Szombathely első Szentháromságszobrán.

Nagy kár azonban, hogy sem a források, sem Leithner nem említette annak a soproni festőnek a nevét, akit tulajdonképpen ő „menedzselte” Kőszegen. A kőszegi szenátus ugyanis erre a soproni mesterre bízta a tanácsháza homlokzati freskóit 1712-ben.¹⁰⁽¹¹⁷⁾ Mindenképpen indokolt tehát a Leithner-műhely tevékenységét majdan gondosabban feltárni.

4. A kőszegi pestisszobrot 1713. szeptember 13-a és október 30-a között állították fel az akkori külső piacon. Azóta is eredeti helyén maradt. Leithner és soproni kőfaragó társa személyesen irányították a munkálatokat, ezalatt az „Arany Strucc”-hoz címzett vendégfogadóban kapott szállást és ellátást. A szálló ma is ezt a nevet viseli. A szerződésben „jó négy öl” (kb. 8,5 m) magasságúnak jelzett szobor felállítása nem is lehetett egyszerű dolog. A szobor három részből: a posztamensből, az oszlopból és a Szentháromság-ábrázolatból áll. Ez utóbbi szobrászati megoldása hasonlít a leginkább az első szombathelyi szoborra. Kompozíciós szempontból egészen eredeti megoldás, amelyen a geometrikus szerkesztési elv Leithner kezében mozgalmasságot és nem merevséget szült (1. kép). A szerződésben a legtöbb figyelmet a csavart, henger alakú oszlop és a derékpárkányzat leírásának szentelte. A csavarodás mentén gyermek- és angyalfigurákat helyezett el, még hozzá egymás alá és fölé faragva egy képzelt függőleges vonal mentén. A leghangsúlyosabb frontális „oldalra” négy, egész alakos puttót faragott. Ezeknek a figuráknak igen sok szerepe van a csavart oszlop lendületének kiegyensúlyozásában. A legfelsőbb puttófigura szalagján a szövegben elrejtett chronosticon utal a szobor emelésének évére, maga a szöveg pedig az állítatás alkalmára: „Lapsos DIVa trlas Lİbera faMe pesteqVe beLLo” (Szentháromság szabadítsd meg az elesetteket az éhhaláltól, a pestistől és a háborútól). A számértékű nagy betűk 1713-at adnak ki. Leithner még két kis táblát „adott” a derékpárkányzaton ülő puttófigurák kezébe, később a város ebbe vésette bele az 1813-as, valamint az 1869-es restaurálások votívuszövegét.¹¹⁽¹¹⁸⁾

Chernel Kálmán 1877-ben nem tulajdonított semmi jelentőséget várostörténeti krónikájában ennek a szép szobornak. Ez az oka annak, hogy Bálint Sándor sem említette művében az 1713-as alapítású, tehát kétségtelenül nagyon korai kőszegi pestisszobrot.

A szobor harmadik nagy egységként, Servatius a szobor posztamensét jelölte meg a rajta álló négy, illetve a ráfaragott egy mellékalakkal. Szent Sebestyén, Szent Rókus és Szent József nevét a szerződésben is megadta, de a negyedik álló mellékfigurát ¹⁸¹nem. A végül is kifaragott Nepomuki Szent János nevének elhagyására nem találunk elfogadható magyarázatot. Az is igaz azonban, hogy a posztamens mellő falába vésett Szent Rozália-reliefre sem utalt egyetlen szóval sem a mester az általa összefoglalt szerződésben. Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy Szent József ugyan szerepel név szerint is a szövegben, de az attribútumok alapján sokan – jogosan – páduai Szent Antalt vélik felfedezni.

Ezeknek a mellékfiguráknak a megjelenése igen gyakori a magyarországi pestisszobrokon is, a választásban már kialakulóban lévő hagyományt követett a kőszegi tanács és a soproni szobrászmester. Nem sikerült azonban tisztázni azt, hogy a nyolcszögletű posztamens négy egymással „szemközti” oldalán, pontosabban átellenében miért látható egy-egy vésett keretezés. Lehetséges, hogy az egyik levélben említett négy evangélista azóta már tönkrement képének keretei voltak ezek?¹²⁽¹¹⁹⁾ A homokkő természete ennek teljesen ellentmond.

Mindenesetre a kőszegi pestisszobor mellékfiguráinak faragásáról el lehet mondani, hogy valamennyiük színvonalas és egységes faragás szülötte. Éppen Csatkai Endre fogalmazta meg idézett tanulmányában, hogy ezt viszont nem lehet elmondani a soproni pestisszobor mellékfiguráiról. Az kétségtelen, hogy a soproni szobrász Kőszegen igen szép és arányos munkát adott át 1713-ban a kőszegi szenátusnak, ahogy a szerződésben is fogadta: „az arányok egyetlen hibája nélkül” kell elkészíteni a szobor faragását. A Nyugat-Dunántúlon sok helyütt dolgozó művész egyik legszebb alkotása a Köztársaság téren ma is látható kőszegi pestisszobor, amelyet 1973-ban kellett újra renováltatni. Érdeemes lenne ezek után felfigyelni a Leithner-műhelyre, amelynek igen nagy kisugárzása lehetett a XVIII. század elején. A kőszegi szobor ennek a műhelynek remekműve (2. kép).

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hiller István: A TIT 1982. évi tevékenysége Sopronban

Hiller István: A TIT 1982. évi tevékenysége Sopronban

1. A TIT 1982. évi tevékenysége Sopronban is két jól elkülöníthető szakaszra tagolható. Az első időszakban a munkára a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat VIII. küldöttértekezletére való felkészülés és a helyi választások, tisztújító közgyűlésre való előkészület volt a jellemző. A második szakaszban – a nagyobbikban – a megtárgyalt és meghatározott célok teljesítése, végrehajtása volt a követelmény. Mindkét szakaszban munkaterv szerint folyt a munka és messzemenően érvényesítettük a központi, megyei és helyi irányító szervek elvi határozatait.

2. Az év folyamán csaknem 200 előadással több hangzott el, mint az előző évben. Öröndetesen megnőtt a KISZ-fiatalok számára megtartott előadások száma; csökkent viszont a fizikai dolgozók részére szervezett rendezvények aránya. Nőtt a taglétszám és ennek arányában is emelkedett az elnökség tagjainak száma 17-ről 23 főre.

3. Az 1982. március 8-án megválasztott új vezetőség, illetve elnökség a munkában a VIII. küldöttértekezlet által meghatározott új célokat és feladatokat tűzte maga elé. Az új vezetőség abból indult ki, hogy „...a TIT feladata ma is a tudományos ismeretek széles körű terjesztése. Ez a feladatkör azonban a közművelődés egészének fejlődése mértékében, az iskolán kívüli ismeretszerzéssel szemben támasztott igények [182](#)változásai miatt módosult. Mind gyakrabban szükséges olyan ismeretek átadása is, amelyek nem tartoznak a szűkebb értelemben vett tudományos ismeretekhez. Ezek közvetítésekor a tudományosságot az ismeretek elsajátításának tudományos megalapozottsága jelenti. Az igényelt témák egyre inkább interdiszciplináris jellegűek, mind több az olyan megválaszolendő problémakör, amely nem sorolható be egy meghatározott tudományágba. Tartalmi, formai és módszerbeli változásokat követel a tömegkommunikációs rendszerek egyre bővülő és növekvő hatása és ismeretterjesztő hatásköre”. Az

ismertetendő részletes rendezvény-program már e változásokat is tükrözi.

Szerződésünk volt a következő intézményekkel, üzemekkel: ELZETT Művek Soproni Gyára, SZOT Önelszámoló Üzemegysége, SOTEX, Pamutnyomóipari V., Ruhagyár, MSV Soproni Szövőgyára, Liszt Ferenc Művelődési Központ, Talajerőgazdálkodási V., R. Finomposztógyár, 403. sz. Ipari Szakmunkásképző és Távközlési Szakközépiskola, Hazafias Népfront, Kállai É. Leánykollégium, Széchenyi I. Gimnázium, Arany János Leánykollégium, Fertőrákosi Társadalmi Szervek Háza.

A TIT szervezésében elhangzott előadások száma: 1002. KISZ-fiatalok részére: 376, nők részére: 53, férfiak részére: 62, vegyes összetételű hallgatóság részére: 511. Fizikai dolgozók részére: 115.

A TIT-klubban elhangzott előadások száma: 111.

Klubelőadások száma: 42.

Január: Dr. Kovács László: Lackner Kristóf emlékezete

Dr. Hiller István: Kálmán Imre és Sopron

Vigné Kovács Margit: Kovács Margit művészete

Dr. Környei Attila: Képek a régi Sopronból

Február: Martos András: Erdély

Fintor Béla: Szomszédunk: Ausztria

Dr. Takács Tamás: A Fertő limnológiai viszonyai

Horváth István: Edison, a feltaláló

Március: Szabados László: Tübingia

Dr. Vasváry Artur: Egyiptom

Szabó Lajos: Váci Mihály

Mersich Gáborné dr.: A gyógyszereszedés, mint szenvedély

Badiny Gyula: A meissenai porcelán

Április: Lukin László: Liszt Széchenyi naplójában

Dr. Firtás Oszkár: Vadnyomok az erdőben

Füzy Lajosné: Bécs és környéke

Kántorné Meiszter Katalin: Spanyolország műemlékei

Május: Szabó Ágnes: Szülőföldem: Kópháza

Hárs József: A Fabricius család

Rákóczi János: Nyugat-európai múzeumok

Finta Béla: A hegyek világa

Június: Sz. Egyed Emma: Pátzay Pál

Nagy Alpár: Haydn

Fintor Béla: Spanyolország műemlékei

Szeptember: Dr. Kárpáti László: A természet világa és az ember

Martos András: Salzkammergut

Dr. Rácz Józsefné: Kritikus pontok Sopron környezetvédelmében

Finta Béla: Barcelonától Velencéig

Nagy Alpár: Kodály életműve

183 Október: Dr. Firkás Oszkár: A szarvas

Dr. Könnyei Attila: Széchenyi, a „legnagyobb magyar”

Dr. Domonkos Ottó: A magyar képfestés története

Szabó Lajos: Arany balladái

November: Szabados László: A VI. Nevelési kongresszus elé

Horváth István: Túl a tengeren

Riedl Béla: Vorarlberg

D. Askercz Éva: Régi magyar otthonok

December: Andrásy Péter: A hegyek világában

Dr. Buócz Terézia: Savaria

Lukin László: Kodály Zoltán

Finta Béla: A Benelux államok városai

Hárs József: Az ünnepi hetek előzményei

Egészségügyi akadémia

Dr. Horváth Péter: A civilizációval kapcsolatos bőrártalmakról

Reisner Erzsébet–Szalai Márta: A bőrfelület védelme

Dr. Őrs Félix: A magas vérnyomás, mint civilizációs betegség

Erdélyi Anna: Gyógyszerek kölcsönhatása

XXVII. Soproni Szabadegyetem

Dr. Kurucz Imre: A magyar művelődés időszerű kérdései

Juhász Arpád: Az első magyar téli Elbrusz-expedíció
Dr. Szaly-Marzsó Lászlóné: Grizlymedvék, mammutfenyők, gejzírek világában
Dr. Frang Dezső: A transplantáció orvosi, etikai és jogi vonatkozásai
Dr. Kokas Klára: Új tapasztalatok a zenei nevelésben
Dr. Kubinszky Mihály: A historizmus építészete
Partényiné Zoltai Márta: Pásztorok, lámák, hősök Mongóliában
Dr. Grastyán Endre: Az érzelmek biológiája
Dr. Hortobágyi Tibor: Az élettelenek és élők azonosságáról és különbözőségéről
Dr. Göcsei Imre: A nagymarosi vízlépcső

Az Anyanyelv Hete

A Liszt Ferenc Műv. Központban: Ünnepeles megnyitó
Dr. Gergely János: A nyilvános megszólalás felelőssége
A Pártiskolán: Dr. Gergely János: A magyar nyelv humora
403. sz. Ip. Szakmunkásképző Int.-ben: Bánffy György: Ékes, érdes anyanyelvünk
A TIT-klubban: Bánffy György: A szónoki beszéd
A Borostyán cukrászdában: Bánffy György: Anyád nyelvét bízták Rád a századok

VIII. Közgyűlés (MTESZ székházban)

Olimpiatörténeti Szabadegyetem

Dr. Reisinger János: Mítosz és valóság – az olimpiai játékok eredete
Dr. Reisinger János: Olimpia nélküli korszakok
Dr. Kun László: A XVIII–XIX. sz. testkultúrája
Dr. Keresztényi József: Az újkori játékok kezdete
Kalich Endre: Olimpiák a század elején
Dr. Kun László: A hazai és nemzetközi sportmozgalom tendenciái a két világháború között
Dr. Kutasi László: A hazai és nemzetközi sportmozgalom tendenciái a második világháború után
Dr. Kutassi László: Történeti kutatások
184 Dr. Temes Judit: Olimpiák – a fejlődés mérföldkövei
Kárpáti Rudolf: 1956: Melbourne; 1960: Róma
Ránkiné Németh Angéla: 1964: Tokio; 1968: Mexikó-város

NDK könyvkiállítás

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése és a TIT közös rendezése

Nemzetközi-politikai Szabadegyetem

Dr. Fülöp Mihály: Közép-európai országok gazdasági, politikai és társadalmi fejlődése

Rajcsányi Péter: A Reagan-kormány külpolitikájának jellemző vonásai

Dr. Lovasy Tamás: A Magyar Népköztársaság külpolitikája

Tolnay László: A szovjet–amerikai stratégiai egyensúly fennmaradásának kérdései

Elméleti konferencia (a Városi Tanács épületében)

Barnai István: Bel- és külpolitikai tájékoztató

Dr. Erdély Sándor: Az elmúlt 25 év történelmi tapasztalatai

Körmendi Dénes: Az SzKP XXVI. kongresszusa

Drámatörténeti Szabadegyetem

(a Liszt Ferenc Művelődési Központban és a 403. sz. Ip. Szakmunkásképző Intézetben)

Szophoklész

A reneszánsz színház

A francia klasszicista dráma

A magyar színjátszás kezdetei

Drámai költemény a magyar irodalomban

Újkori drámák

A XX. századi drámák

Magyar dráma

XXVI. Soproni Nyári Egyetem

Magyar tagozat: július 9–16-ig (37 résztvevő)

Külföldi tagozat: július 8–21-ig (3 jugoszláv, 2 angol, 1 lengyel és 149 NDK-beli résztvevő)

Előadások:

Megnyitó: Dr. Gál János tszv. egyet. tanár, rektor

Dr. Gál János: Hullámtéri véderdők

Dr. Szabó Lajos: A környezetvédelem nemzetközi, valamint hazai helyzete és feladatai

Finta Béla: Szép Sopron

Dr. Csapody István: A magyar bioszféra rezervátumok
Dr. Rácz Józsefné: Sopron környezetvédelmének kritikus pontjai
Dr. Sziklai Oszkár: Természetvédelem Északnyugat Amerikában
Dr. Simon József: Az Alpokalja természeti képe
Dr. Entz Béla: Hazai vizeink védelme, különös tekintettel a Balatonra
Kiss Ernő: Hulladékproblémák Magyarországon
185 Horváth László: Veszélyes hulladék hazai problémái
Jobbágy József: Hulladékgyűjtés, másodanyagkészítés
Olessák Dénes: Veszélyes hulladékkezelés és ártalmatlanítás hazai megoldása
Dr. Winkler András: Kéreghulladék hasznosítása a falemezgyártásban
Dr. Takács Péter: A lemezpozdorjahulladék és faforgács együttes alkalmazása a forgácslapgyártásban
Dr. Kopasz Margit: Hulladékok a természetben

Tanulmányi kirándulások

Magyar tagozat: Nemeskér–Sárvár–Szombathely–Bük–Sopronhorpács
Külföldi tagozat: Nagyvázsony–Ajka–Zánka–Úttörőváros–Badacsony
Fertőrákos–Balf–Nagyecenk–Fertőd–Petőháza Sárvár–Szombathely–Bük–Sopronhorpács
Gyárlátogatás (Sörgyár)
Múzeumlátogatás
Séta a soproni erdőkben
Az Erdészeti és Faipari Egyetem tanszékeinek, Központi Könyvtárának és botanikus kertjének megtekintése

A Körösi Csorna Társaság előadásai

Róna-Tass András: A magyar őstörténet és Eurázsia
Tomka Péter: Ásatásaim
Bethlenfalvy Géza: A hinduizmus a mai Indiában
Évadzáró közgyűlés

Biológiai Szabadegyetem

Dr. Berczik Árpád: Biológiai kutatásaink (mai feladatok – nemzetközi kapcsolatok – távlati törekvések)
Dr. Csányi Vilmos: A tudat evolúciója

Dr. Gánti Tibor: A környezet evolúciója. Az ember és a környezet

Dr. Kiszely György: Az ember biológiai jelene és jövője

Dr. Nosticzius Árpád: A fotoszintézis biokémiai alapjai, kutatásának története

Dr. Szöőr Árpád: Magyarország részvétele az Interkozmosz orvosélettani kutatásaiban

Dr. Kordos László: Az ember származásának időszerű kérdései

Dr. Pócs Tamás: Magyarország növénytakarója

A Teázóban vendégünk volt:

Szakál Ernő szobrászművész

Ráday Mihály művészettörténész

a „Műhely” c. folyóirat szerkesztői és munkatársai

Pannóniai városok előadássorozat

T. Szőnyi Eszter: Arrabona, Mursella

Dr. Müller Róbert: Keszthely, Fenékpusztá

Dr. Buócz Terézia: Savaria

Dr. Soproni Sándor: Aquincum

Dr. Fitz Jenő: Gorsium

186 *Csillagászati világhét*

Kelemen János: Kihül-e a Nap?; Az élet lehetőségei a világegyetemben

Csaba György: Naptárunk csillagászati alapjai; Kalandozások a naprendszerben

A magyarországi német irodalom

Előadó: Schuth János, a Neue Zeitung szerkesztője

Nyelviskola: német, angol, francia nyelvű, 241 hallgatóval, 14 csoportban (ebből 4 kihelyezett) 10 tanár vezetésével

Működik:

Kis Oroszosok Baráti Köre

Ifjú Csillagászok Baráti Köre

Ifjú Biológusok Baráti Köre (2 csoport)

Ifjú Irodalombarátok Köre

Ifjú Történelembarátok Köre

Kis Kémikusok Baráti Köre

Kis Matematikusok Baráti Köre (6 csoport)

Fafaragó szakkör

A TIT-klubban tartott ülések:

Városszépítő Egyesület; Hazafias Népfront; Kémikusok-gyógyszerészek; Bányásznapi;
Scarbantia-kutatók; Unesco Jeunesses Musicales

Munkacsoportok

Filozófiai, hadtudományi, biológiai, irodalmi, nyelvi, pedagógiai, művészeti, matematikai, műszaki,
egészségügyi, földrajzi, jogi, nemzetközi-politikai

Taglétszám: 302 fő. Az elnökség tagjainak száma: 25 fő. Tiszteletbeli elnökségi tag: Dr. h. c. mult. dr.
Tárczy-Hornoch Antal, akadémikus, tud. tanácsadó; Dr. Kárpáti László, ny. szakfelügyelő tanár

A TIT Szervezet új ehtöksége Örökös tb. elnök: Dr. Augusztinovicz Elemér

Elnök: Dr. Hiller István

Aelnök: Dr. Eper Tivadar; Molnár László; Dr. Nikolics Károly

Titkár: Vigné Kovács Margit

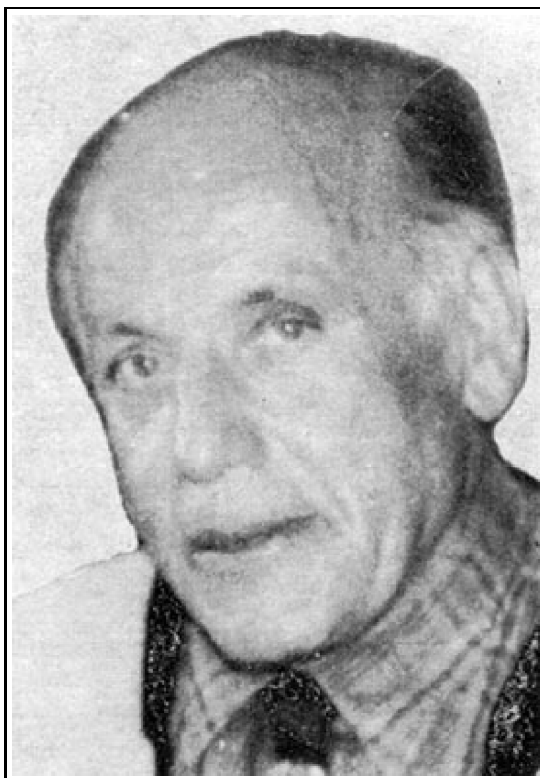
Tagok: Almási Jánosné; Báthori Gábor; Busch Imre; Dr. Csapody István; Dr. Domonkos Ottó; Harmath
Mária; Kocsi János; Dr. Környei Attila; Krisch Imre; Mascher Jenő; Dr. Metzl János; Mórocz Péter;
Nyeső Imre; Dr. Németh András, Szabados László; Szalay József; Dr. Szita Miklós; Tanay István; Dr.
Tremmel Ottó

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

187 MEGEMLÉKEZÉSEK

**1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Hillebrand György: May Rudolf
(1906–1982)**

Hillebrand György: May Rudolf (1906–1982)

A könyvnyomtatás több évszázados története fel tud mutatni olyan neveket, akik – a tudomány és a kultúra szolgálatában – magas színvonalon és művészi ihletettséggel végezték nehéz munkájukat. May Rudolf közéjük tartozott. Hihetetlen fanatizmussal törekedett a tudás, az ismeretek elsajátítására és terjesztésére egyaránt. Már fiatal korában kitűnt szorgalma és tehetsége szakmájában, a kéziszedésben. Képességeit gyorsan fejlesztette művészi színvonalra és kamatoztatta azokat nemcsak a szorosán vett könyvnyomtatásban, hanem az akcidencia, vagyis a kereskedelmi nyomtatványok kézi szedésében is.

Jelentős részt vállalt a soproni nyomdatörténet egyik fontos fejezetében: egyike azoknak, akik a Röttig–Romwalter nyomdát 1932-ben kibérlik, majd 1938-tól részvénytársasági formában vezetik tovább. Linka József a megrendeléseket intézte, a ma is élő Bayer Lipót szakmája szerinti dolga főként a könyvkötészet volt, míg May Rudolf végezte a szedés nagy részét. A gazdag múltú nyomda irányításuk alatt fénykorát élte: minőségi munkáival országos hírt ért el. Folyóiratunk születése körül, 1937-ben, a tapasztalt nyomdász, May Rudolf is bábáskodott, s nyugdíjba vonulásáig szívügye maradt a Soproni Szemle. Rendszeresen ő tördelte, s adta meg ezzel formájának karakterét.

188Sokrétű munkája mellett mindig maradt energiája arra, hogy fiatalok sorát képezze szeretett szakmájára, a kéziszedésre, s közben generációkat nevelt a munka megbecsülésére.

May Rudolf sokoldalú egyéniség volt. A zene szeretete készítette a rendszeres muzsikálásra. Tagja volt a

szimfonikus zenekarnak és a város fúvószenekarának is. Sopron-szeretete pedig a helytörténet iránti érdeklődését fejlesztette ki. Hatalmas értékeket gyűjtött össze (Gantner Antal, Thier László folytatójaként): ritka szép Schlaraffia-anyagot és pecsétgyűjteményt vallhatott magáénak. De megőrzött országgyűlési naplókat is a nyilas időkből, ezekről a Soproni Szemle és az országos sajtó is megemlékezett.

Igen gazdag könyvtárának díszai az 1470-es években Nürnbergben nyomtatott Schedel-féle Világkrónika, s más krónikák és biblia-kiadások ebből az időből, a soproni Szent Mihály-templom XV. századi misekönyve, vagy a Magyar Társaság kézzel írott naplója. A szerteágazó anyagot itt nem lehet részletezni, csak felhívjuk rá az illetékesek figyelmét, mielőtt még elkallódna, szétszóródna. Dolgozza fel valaki a hivatásos kutatók közül, ha már lelkes gyűjtője és egykori tulajdonosa erre a sorstól nem kapott időt: 1982. május 15-én csendesen elhunyt.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Keller Juliane: Grazer Frühdrucke (1559–1619). Graz, 1970 (Arbeiten aus der Steiermärkischen Landesbibliothek am Joanneum, Graz, Heft 12)

Keller Juliane: Grazer Frühdrucke (1559–1619). Graz, 1970 (Arbeiten aus der Steiermärkischen Landesbibliothek am Joanneum, Graz, Heft 12)

Sopron későreneszánsz-kori irodalomtörténete, művelődéstörténete számára is hasznos tanulságokat nyújt. Juliane Keller könyvésze, így ismertetése megjelenése után 12 évvel is időszerű. A bibliográfia adatait a szerző a stájerországi könyvtárakból gyűjtötte, s a következő nyomdászok sajtóinak termékeit foglalta össze: Alexander Leopold (1559–1562), Andreas Franck (1562–1575), Zacharias Bartsch (1563–1579), Hans Schmidt (1579–1599) és Georg Widmannstetter (1587–1619).

Franck két nyomtatványa, azaz Chytraeus David: Oratio in scholae provincialium inclyti ducatus Stiriae introductione habita (16. tétel) és Osius Hieronymus: Gymnasium recens instauratum in metropoli Styriae Graecia (19. tétel) az 1574. évben jelent meg. Ekkor tudták csak a stájer evangélikus rendek tartományi gimnáziumukat megnyitni, az intézet szabályait Chytraeus, rostocki professzor fogalmazta meg, első igazgatója a Lipcséből származó Osius (vö. Andritsch: Johannes Kepler, Gedenkschrift der Universität Graz, 1975, 161). A grázi evangélikus rendi gimnázium számunkra az idejéről soproniak miatt is fontos. Bár ezek mindegyikét még nem ismerjük, de Lackner Kristófon kívül ide járt a város harmincadosának fia és Johannes Sigiffer. Róluk a gimnázium prorektora, Valentinus Carg ír Sopronba Lackner Ádámhoz írt levelében 1593. november 7-én. A filozófia professzora, Nicolaus Gablmann már elutazott ekkor tanítványával, Lackner Kristóffal Itáliába. Most előkerült a grázi bibliográfiában 9 tanítványának disputációja (a 76–82., 84–85. tétel). A tézisek szerzője jórészt maga a tanár, természetesen a respondens diák is jogot formált a szerzősége, így Lackner **189**Kristóf is. A felelők jórésze felső-ausztriai evangélikus

nemesi ifjú, köztük van Lackner itáliai útitársa, Johannes Sigismundus Wagn in Wagnsperg (Theses de tutela et cura c. 1592-es és Illustria problemata juris) 1593. évi két disputája (81., 84. tétel). Az 1592-es Wagn dolgozattal egy kolligatumban őrzi a grazi Landesbibliothek Christophorus Lackner: Theses de usucapionibus, donationibus dolgozatát, ahol a későbbi nevezetes író ugyancsak *respondens*, azaz felel tanára, Gablmann kérdéseire. Az év október 11-én a *studiosus* és *civis obsequentissimus* megnevezéseket saját magára használó diák hazaküldte téziseit. Ezt eddig is tudtuk, ismertük szerető nevelőanyja, Consul Anna válaszat is, melyben megvádolja a belső tanács tagjait: „Minden szétosztatlanul fekszik a városházán, ... azt kell hinnem Nagyról, Tamisch és Faut úr is kevésnek találják az ügyet, bosszantó számukra ugyanezeket a téziseket csak egyszer is a kezükbe venni” stb. (A levelet a Régi Magyar levelestárban adtam ki, I. 276. Bp., 1981.) Így megkerültek végre Lackner gimnáziumi tézisei, melyeket Lackner-monográfiámban érthetően lappangó munkaként említek (Lackner Kristóf és kora, 13). Lackner téziseit azóta már megkaptam Grácból, a 19 lapnyi, Sopronnak ajánlott zsenge mű publikálására készülünk. Ha egyszer alkalom nyílna valamennyi tézis tanulmányozására, többet tudhatnánk Gablmannról, a grázi rendi iskoláról is. Gráz ekkor számos más kapcsolatot is fenntart Sopronnal. Ide küldi Wilhelm Zimmermann, a teológia professzora Turkhen Gebetlein-jét (talán éppen Lacknerrel), a levél fennmaradt, maga a bibliográfia számára is ismeretlen füzet jobbik esetben lappang, ez is Schmidt nyomtatványa!

A bibliográfia értelmezni segít Lackner műveltségi világát is, hiszen tanára az a Gablmann, aki ugyancsak 1592-ben Euripidészt ad ki, Tragoedia Phoenissimarum Euripidis Doetae Tragicici Nicolao Gablmanno Interprete címen (75. étel).

Johannes Sigismundus Wagn két tétellel szerepel. De a *respondens*ek sorában felbukkan egy Christophorus *Locamer* is, Theses de testamento ordine-jével (csak a kolligátum vizsgálata dönthetné el, hogy *Locamer* név nem *Lackner* sajtóhibás alakja-e.

Lackner és Wagn disputációi a rendi gimnázium életének utolsó évtizedében jelentek meg. Gablmann olaszországi utazásakor a már említett Carg veszi át előadásait. Az evangélikus gimnázium lelkész tanárait pedig a grázi jezsuiták veszik tűz alá. Ernhofer Sigmund „wolgegründete Schutzschrift”-et ír Wilhelm Zimmermann ellen (92. tétel) 1587-ben, ugyanebben az évben Der Euangelische Wetter Han jelenik meg, mely címével is jellemző munka. Claudius Aquaviva jezsuita generális Epistolája valamennyi jezsuita papját harcra szólítja, (90. tétel), de ugyancsak a Widmannstetter nyomda teszi közzé Campianus Edmund Certamen in causa fidei rationes decem-ét, melyet Balassi Bálint fordított magyarra, a fordítást röviden „Tíz okok” címen szokás emlegetni. Rövidesen a Certamenek hangja erősödik, Georg Schreier atya azzal vádolja Maximilian Biber lelkészt, hogy úgy osztja az ostyát, mint egy mutatványos (116. tétel). Az ezután összegyűjtött 150 munka (117–266. tétel) szinte kizárólag jezsuita szerzők munkája.

Köztük Pázmány ismert munkája (Az mostan tamat uy tvdomaniok hamissaganak tiiz ... bizonisaga), de feltűnnek tanítványainak tézisei is (125., 175., 205. tétel). E Pázmány-munkához társul két eddig ismeretlen (nek sejtető) latin munka magyar szerzőtől, Hosszúthóti István Oratio-ja, ad generosum Dominum Hozzuthoti (Graz, 1588, 101. tétel) a másik 1612-ből való, Hosszúthóti László Eiresione-je (235. tétel).

A grazi eredetű nyomtatványok feldolgozása stájerországi területet átlépve hazánk könyvtáraiban is folyik. Dr. Theodor Graff főkönyvtáros az 1559-től 1806-ig terjedő időszak nyomdatermékeit gyűjti hazánkban, így Sopronban is, mint erről a Biblos Schriften 114. kötetében megjelent beszámolójában tudósít (Wien, 1981.). Ha gyűjtését befejezi Magyarország nagyobb könyvtáraiban, és közzéteszi kutatási eredményeit,

bizonyára nem lesz ez további tanulságok nélkül Sopron, Nyugat-Magyarország későreneszánsz időszakának kutatása számára sem.

Kovács József László

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

190 LEVÉLSZEKRÉNY

Berecz Dezső írja: A SSz. 1982/3. számában érdeklődéssel olvastam Dávid Ferenc műtörténész cikkét arról az emléktábláról, amelyet nemrég helyeztek el a Színház u. 17. sz. házon, Thirring Gusztáv szülőházán. Dávid a szakember alapos tudásával ismertet meg bennünket Víg Tamás szobrászművész munkálkodásával s művészi rangjával. Dávid Ferenc szinte túlzott lelkiismeretességgel és részletezéssel ismerteti, jobban mondva magyarázza az emléktáblát, ami azt jelenti, hogy az emléktábla, magyarázatra, sőt védelemre szorul. Dávid szakkifejezésekkel teletűzdelt cikkében engem semmiképpen sem tud meggyőzni, s talán másokat sem arról, hogy a modern megoldású tábla bármi módon is, akár ellenpontként, összhangba hozható volna és kiegészítője lehetne a romantikus házacska ideális építészeti vagy művészi vagy egyszerűen emberi hangulatával. Ezen nem változtat az az álom sem, hogy a hullámos bronzlap olyan, mint egy odasodort könnyű papírlap, mert ez a papírlap bizony ott ragadt egy számára idegen stílusban. Talán maga Dávid Ferenc is hidat akar verni múlt és jelen között akkor, amikor egy későbbi mondatában a művész domborműveiben az egykori reneszánsz folytatását véli felfedezni. Szerintem, persze csak szemlélő vagyok és nem szakmabeli, csak az egyszerű, hagyományos, sima tábla lett volna a helyes megoldás arcképpel és megfelelő felirattal. Nemcsak stiláris okból, hanem az emlékeztetés gyakorlati céljából is. Nézzük az emléktáblát közelebbről. Hullámos bronzlap, főmotívuma egy teljes férfialak, elgondolkozó arckifejezéssel felénk közeledik. Hajadonfőtt, de mintha a fej valamicskét kisebb volna a kellenél, nyakig begombolt felöltőben, lassan lépve, gondolatokba mélyülten. Dávid Ferenc tévedett, amikor a felöltőt ferencjósának nézte. A ferencjósának csúfolt egykori ún. szalonkabát fekete szövetszövetből készült, térdig érő, kétsoros, selyemhajtókás, derékban „svejfolt”, hátul „sliccelt” ünnepi ruhadarab volt, amelyhez csíkos nadrág, lakkcipő, cylinder dukált. Mindez pedig nagyon messze esett Thirring bácsitól. E kitérés után ismét a tábla felé fordulva az ábrázolást úgy értem, hogy a művész, mint Dávid írja, valóban a fiatalabb Thirringet ábrázolja talán abban a korban, amikor „Sopron és a magyar Alpok” c. útikalauzán dolgozott s íme mintha valamelyik kirándulásáról térne haza, a látottakon elmélázva. Erre gondolt-e a művész, amikor alkotását mintázta, nem tudhatom. Nagy kár azonban, hogy a hevenyészett kézírásos feliratnak nem hagyott olyan megoldást, amely elolvasását megkönnyítette volna s jobban felhívta volna a járókelők figyelmét arra, hogy ebben a házban született valaki, akire illik emlékezni.

Thirring Gusztáv bácsit idős korában jól ismertem, gyakran találkoztunk Budapesten az ott élő soproniak társaságában. Kedves, barátságos, szerény, tudásával sose kérkedő, bájosnak mondható öreg bácsi volt. Álmában se gondolt arra, hogy szülőházán valaha emléktábla díszeljen. Azt is megtiszteltetésnek vette volna, ha a szép soproni erdő egy csendes helyén egy pad támlájára rávésik a nevét.

191 Augusztinovicz Elemér írja: Szita Szabolcs „Adatok a háborúellenes és antifasiszta ellenállás Sopron megyei történetéhez III. rész” című közleményében (SSz. 1982, 212) a következőket írja többek között:

„Németellenes politikai felfogása miatt e naptól (1945. október 15.) két héten át fogva tartják dr. Tóth Ferenc GYSEV osztályvezetőt. Szabadulása után állását nem foglalhatja el”. A történelmi hűség kedvéért ki kell javítanunk e közlést, Dr. Tóth Ferenc nem GYSEV-osztályvezető volt, hanem főtanácsos és a GYSEV fegyelmi biztosa. Politikai magatartása valóban németellenes volt, de nem volt közlékeny ember. Nem tartották fogva két hétig, hanem sok más értelmiségi társával együtt az akkori evang. elemi iskola (ma járásbíróóság) egyik földszinti termébe „gyűjtötték” be, ahol szabadon járkáltak a folyosón is, vendéget fogadhattak, a kapuban német fegyveres katona állt ugyan, de minden igazoltatás nélkül beengedett mindenkit. A „begyűjtötteket” ki sem hallgatták. A második napon mindenkit hazaengedtek. Dr. Tóth Ferenc minden további eljárás nélkül zavartalanul elfoglalta állását. Nyilvánvalóan felesleges óvatosságból „szedték össze” az értelmiségieket a németek, hiszen moccanni sem mertek az emberek. A sok „ellenálló” személye legenda csupán. Sokan utólagosan nevezték ki magukat annak.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Szabó Jenő író, Sopron, Madách u. 11.

Dr. Horváth Mihály osztályvezető. Sopron, Városi Tanács

Simonics András tervező, Győriterv Soproni Iroda, Lackner K. u. 7.

Dr. Bartal Ernő ny. főmérnök, 1026. Budapest, Pasaréti út 56.

Dr. Környei Attila múzeumigazgató, Nagycenk

Dr. Bariska István levéltárigazgató, Kőszeg

Dr. Hiller István az EFE Központi Egyetemi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132

Hillebrand György revizor, Széchenyi Nyomda Soproni üzeme

Dr. Kovács József László főiskolai tanár, Zsámbék, Lenin tér 3.

Dr. Berecz Dezső író, Sopron, Kisfaludy u. 8.

Dr. Augusztinovicz Elemér, ny. gimnáziumi igazgató, Sopron, Múzeum u. 10.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis:

Szabó Jenő: Geschichte des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines (1864–1946) 11. Teil

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Horváth, Michael: Die Durchführung des fünften Fünfjahrplanes der Stadt Ödenburg (1976–1980)

Kleine Mitteilungen

Simonics, Andreas: De lokale Massenverkehr in Ödenburg

Bartal, Ernst: Das Schloss von Kobersdorf

Környei, Attila: 10 Jahre alt ist des Gedenkmuseum „Széchenyi István”

Bariska, Stefan: Ein Werk des Ödenburger Bildhauers Servatius Leithner in Güns

Kulturelles Leben in Ödenburg

Hiller, Stefan: Bericht über die Tätigkeit des Ödenburger Zweiges der Gesellschaft zur Verbreitung wissenschaftlicher Kenntnisse im Jahre 1982

Nekrologe

Hillebrand, Georg: Der Buchdrucker und Kunstsammler Rudolf May (1906–1982)

Bücherschau

Kovács, Josef Ladislaus: Keller, Juliane: Grazer Frühdrucke (1559–1619). Graz, 1970

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Sopron c. lap 1898. február 10.

2 (Megjegyzés - Popup)

Ödenburger Zeitung 1891. augusztus 4–5.

3 (Megjegyzés - Popup)

Ödenburger Zeitung 1891. március 21.

4 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: XXV. 24 446.

5 (Megjegyzés - Popup)

Sopron c. lap 1891. május 21.

6 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: XXV. 24 646.

7 (Megjegyzés - Popup)

I.h. XXV. 24 446.

8 (Megjegyzés - Popup)

I. h. XXV. 24 646.

9 (Megjegyzés - Popup)

I.h. 8022–4215/1886

10 (Megjegyzés - Popup)

Sopron c. lap 1899. június 6.

11 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II. 2, 299.

12 (Megjegyzés - Popup)

A *Bräuriegel* – feltehetően onnan kapta a nevét, hogy itt terültek el az Erzsébet-kerti malátagyár, a mai ún. Sotex kultúrház helyén terültek el valamikori sörfőző tulajdonosának földjei. Egy időben *Tulipándombnak* próbálták átkeresztelni, de az új kifejezés nem honosodott meg, ma is *Sörházdombnak* hívják.

13 (Megjegyzés - Popup)

1900. július 12.

14 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1902. március 16.

15 (Megjegyzés - Popup)

Boronkai Pál „A városrendezés alapelvei” című tanulmányában a tűzfalak elkerülésére oromzatot ajánl – már 1939-ben! Vö. SSz. 1939, 212.

16 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1969, 204.

17 (Megjegyzés - Popup)

Korábban Lénárt keresztnek is hívták, mert a Lénárt-hegyen (*Leonhardsberg*), a mai Kurucdombon állt. 1670 körül készült, *Fehérkeresztnek* szürkésfehér kőanyaga miatt nevezték, *Máriacellinek* pedig azért, mert itt gyülekeztek a *Máriacell*be induló zarándokok.

18 (Megjegyzés - Popup)

Ödenburger Zeitung 1928. július 1.

19 (Megjegyzés - Popup)

A GySmL. 2. sz. 1894. február 20-i keletű, szám nélküli irata.

20 (Megjegyzés - Popup)

Szegő Hugó szerint tartalékos tiszt titkos egyeslet tagja nem lehet. Heimler Károly replikájában utalt arra, hogy a szabadkőműves páholy nem titkos egyesület, hiszen a belügyminiszter által láttamozott alapszabálya van.

21 (Megjegyzés - Popup)

Szabadkőműves alapítás volt a városi gyermekkert, a közkönyvtár, az Anya- és Csecsemővédő Egyesület, a Tüdőbeteg gondozó, a Munkások Gyermekbarát Egyesülete.

22 (Megjegyzés - Popup)

Sopron c. lap, 1900. augusztus 25.

23 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: XXIV. 5542.

24 (Megjegyzés - Popup)

Ödenburger Zeitung 1890. március 14–16.

25 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap 1895. április 20.

26 (Megjegyzés - Popup)

I.h. XXIV. 5506.

27 (Megjegyzés - Popup)

Sopron c. lap 1900. június 23.

28 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap 1895. február 1.

29 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap 1896. augusztus 9.

30 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1907. augusztus 8.

31 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1907. augusztus 8.

32 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1924. március 27.

33 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1913. január 11, 13.

34 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló–Sopronvármegye 1915. február 15, 16.

35 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1917. szeptember 11. Csatkai Endrére vö. SSz. 1970, 194–200, 273–278; 1971, 66–75, 145–165.

36 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. augusztus 23.

37 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló–Sopronvármegye 1917. január 1.

38 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló–Sopronvármegye 1917. március 18.

39 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1966, 311

40 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: IX. 20/1920.

41 (Megjegyzés - Popup)

Az egyesület 1929. évi évkönyvének „Utolsó tíz év” című fejezetében.

42 (Megjegyzés - Popup)

Az egyesület 1929. évi évkönyvének „Utolsó tíz év” című fejezetében.

43 (Megjegyzés - Popup)

Ő nyitotta meg Sopronban, a Petőfi téren *Maxim* néven az első bárt.

44 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1326. okt. 26.

45 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1967, 98.

46 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló–Sopronvármegye 1916. febr. 18.

47 (Megjegyzés - Popup)

A már említett „Utolsó tíz év” című tanulmányában.

48 (Megjegyzés - Popup)

Ez a kezdet, a Lövérek egész területére csak 1926 őszén vezetik be a villanyt, a lövérlakásokba pedig 1928 nyarán.

49 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1921. június 17.

50 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1934. július 1.

51 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen alkalomról tudunk, amikor 1937-ben a város köszönetet mondott Heimler Károlynak az akkor megjelent Soproni topográfiaért, a Soproni szabályrendelet-gyűjteményért és a Soproni Szemle megindításáért. Talán azért, mert ekkor már nyugdíjban van és mert olyan értékes munkákról van szó, hogy azokról egyszerűen nem lehetett „hallgatni”.

52 (Megjegyzés - Popup)

A jelenlegi Hubertusz vendéglő a Bécsi domb egy másik helyén épült fel.

53 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1927. szeptember 4; Statisztikai idegenforgalmi összeállítás. SSz. 1938, 101.

54 (Megjegyzés - Popup)

1935. június 23.

55 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1925. december 19.

56 (Megjegyzés - Popup)

SSz 1967, 112.

57 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Hírlap cikkezik róla.

58 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1942, 224. Szekál Ernő 1982-ben megkapta a műemlékvédelem Európa-díját (SSz. 1982, 225–227).

59 (Megjegyzés - Popup)

Fél évszázaddal később nem akadt senki, aki megakadályozta volna, hogy a Gázmű a Múzeum kertjében felépítsen egy, a környezetből bántóan kirívó üzemépületet.

60 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1940, 94.

61 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1935. április 20. A Lövér-vita összefoglalása SSz. 1938, 284–288.

62 (Megjegyzés - Popup)

Közgyűlési jegyzőkönyv 1932. március 23.

63 (Megjegyzés - Popup)

Forda: eszökgazdálkodás.

64 (Megjegyzés - Popup)

Férőhelykilóméter: a férőhelyek számának és a megtett távolságoknak szorzata.

65 (Megjegyzés - Popup)

Utaskilóméter: a szállított utasok számának és az utazási távolságoknak a szorzata.

66 (Megjegyzés - Popup)

Befutási idő: a két végpont között megtett út alatt eltelt idő (az előforduló gyorsítások, lassítások és egyéb akadályoztatások figyelembevételével).

67 (Megjegyzés - Popup)

Wagner, Hans–Lindeck-Pozza, Irmtraut: Urkundenbuch des Burgenlandes (a továbbiakban UB.)
Graz–Köln, 1954–1979, I. 89.

68 (Megjegyzés - Popup)

UB. I, 117.

69 (Megjegyzés - Popup)

UB. II, 107.

70 (Megjegyzés - Popup)

UB. II, 109.

71 (Megjegyzés - Popup)

UB. II, 144.

72 (Megjegyzés - Popup)

UB. II, 252.

73 (Megjegyzés - Popup)

UB. III, 121, 185.

74 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Imre: Sopron vármegye története. Sopron, 1889–1891, I, 187.

75 (Megjegyzés - Popup)

OL. Középkori Oklevéltár: DL 24 740/2–3.

76 (Megjegyzés - Popup)

A helyszínrajzon látható nyíl közelítőleg a nyugati irányt mutatja.

77 (Megjegyzés - Popup)

Eredetije a felsőpulyai (Oberpullendorf) telekkönyvi hivatalban.

78 (Megjegyzés - Popup)

OL. Esterházy levéltár: Repos. 10, fasc. A és B, N° 1, 2, 31, 37, 65, 104.

79 (Megjegyzés - Popup)

A szó szerinti szöveg: „excepto tamen atrio, in quod per gradum ascenditur”... (Esterházy lt. id. fasc. N° 2.).

80 (Megjegyzés - Popup)

Szó szerinti: „Az mint az grádicson föll mennek az Aranyos pallotában”... (Esterházy lt. id. fasc. N° 31.).

81 (Megjegyzés - Popup)

Esterházy lt. id. fasc. No. 65.

82 (Megjegyzés - Popup)

Az *atrium* szót véleményem szerint eddig tévesen fordították előcsarnoknak. A latin- és magyarnyelvű oklevelek egybevetésén kívül alátámasztja ezt az is, hogy az *atrium* nemcsak pitvart, előcsarnokot jelent, hanem második jelentése a Párizz-Pápai szótár szerint: udvarló palota. Ha feltevésem helyes, az idézett hely egyben írásbeli bizonyítéka annak, hogy az ún. Kéry-féle szárny a későbbi római császárok termével együtt Csóron János idejében már állott.

83 (Megjegyzés - Popup)

A magyarországi művészet története. Bp., 1970, 211. lap és 308. kép.

84 (Megjegyzés - Popup)

Könyöki József: A középkori várak. Bp., 1905, 62. lap, 61. kép.

85 (Megjegyzés - Popup)

Katona Imre: A magyar kerámia és porcelán. Bp., 1978, 47.

86 (Megjegyzés - Popup)

A 3. és 4. kép az Österreichisches Bundesdenkmalamt (Viktor Knuff), a 7. és 8. kép Horler Miklós, a többi

a szerző felvétele. A reprodukciókat Barka Gábor készítette. Itt mondok köszönetet Koppány Tibornak, az OMF műteremtervező építészmérnökének számos tanácsáért.

87 (Megjegyzés - Popup)

A múzeum létesítésének történetét és kiállításának ismertetését 1. korábbi írásainkban: SSz. 1974, 248–263; Arrabona 1974, 353–381; Széchenyi István Emlékmúzeum Nagycenk (Kiállítási kalauz). Bp., 1978, VIZDOK 48 lap.

88 (Megjegyzés - Popup)

A helyreállítás történetére Kriszt György: A nagycenki Széchenyi kastély helyreállítása. Vö. Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 265–280; Örsi Károly: Győr-Sopron megyei történeti kertek és az első történeti kertekkel foglalkozó nemzetközi kollokvium u. o. 281–297; valamint a Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtár két füzetét: Kriszt György: A nagycenki Széchenyi kastély és Örsi Károly: A nagycenki kastélypark és hársfasor.

89 (Megjegyzés - Popup)

Liszt Ferenc Múzeum, Sopron; Xántus János Múzeum, Győr; Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Vízügyi Múzeum, Közlekedési Múzeum és a Magyar Mezőgazdasági Múzeum.

90 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a beszámoló végén közölt számokat. Az évi látogatás 120 ezer és 150 ezer között ingadozott.

91 (Megjegyzés - Popup)

A feladat felismerése mellett ennek oka az is, hogy az „emlékmúzeumnak” mint intézménytípusnak valójában más feladata nincs is és a múzeumi tudományok művelésére nincs lehetősége (személyzet és költségvetés).

92 (Megjegyzés - Popup)

2000 kérdőíves felmérést készítettünk 1974 őszén. Ennek eredményét, tanulságait I. Környei A.: Idegenforgalmi tapasztalatok a Széchenyi István Emlékmúzeumban. Múzeumi Közlemények 1976, 57–81. Emellett látogatóink is sokat segítettek munkatílusunk kialakításában. A vendégkönyvi bejegyzéseket mindig alaposan tanulmányozzuk és sok hasznos tanácsot nyertünk ezáltal.

93 (Megjegyzés - Popup)

Talán nem fölösleges a legújabban megnyílt és kevésbé ismert látványosságokat megismételni: Állami méntelep a kastélyban, a Közlekedési Múzeum keskenynyomtávú mozdonykanzenje a Széchenyi István Múzeumvasút Kastély végállomása mellett, az újonnan helyreállított hidegségi rk. templom XII. századi freskókkal, a nemeskéri ev. templom egyháztörténeti kiállítással, a nagylózi temetőkapolna, a Liszt Ferenc Múzeum fertőszéplaki falumúzeuma.

94 (Megjegyzés - Popup)

Az eredmény valójában nagyon csekély, ezért is vázoltuk itt nézetünket. Meg kell jegyezni, hogy a soproni,

győri és veszprémi iskolák zöme példamutatóan szervezi kirándulásait és több más iskola közül pl. a budapesti I. László gimnázium, a kecskeméti Piarista gimnázium, az esztergomi és nyíregyházi Széchenyi István szakközépiskola.

95 (Megjegyzés - Popup)

Ezt – sajnos – külön ki kellett emelni, mert nem általános gyakorlat a magyar múzeumoknál. Nekünk is csak nagy nehézségek árán és főleg a Vízügyi Dokumentációs és Továbbképző Intézet támogatásával sikerült elérnünk, hogy egy-két hónapnyi intervallumot kivéve mindig rendelkezésre állhatott a kalauz.

96 (Megjegyzés - Popup)

A tárlatvezetések számát l. a beszámoló végén.

97 (Megjegyzés - Popup)

Zömében ajándékozás és hagyaték révén. Jelentős ajándékot kaptunk többek között a Marcali Városi Kórháztól, a nemzetközi Duna Bizottságtól, a Vízügyi Múzeumtól, valamint Csenár János nagycenki, Déncsfalvy József soproni, Kincse József, majd özv. Kincse Józsefné szigetsházai, Rozsondai Antal budapesti és Paul Anxionnaz louveciennesi (Franciaország) barátainktól. Igen értékes volt Dénes Gyula nagykanizsai, Széchenyi Pál budapesti és dr. Zeke Zoltán bécsi barátunk hagyatéka. Adatközlőink közül meg kell említeni Csermely János és Wölffel Lajos győri, Szilárdffy Zoltán kálozi és dr. Halász Géza budapesti barátainkat, valamint a Széchenyi István nevét viselő szocialista brigádokat.

98 (Megjegyzés - Popup)

E rangos események közül néhány: 1975. V. 2: az MTA jubileumi ülése; 1975. X. 31: a Közlekedéstudományi Egyesület ülése; 1977. X. 2: a Magyar Nemzeti Múzeum jubileumi ülése; 1980. VIII. 30: a magyar Közgazdaságtani Társaság ünnepi ülése a Hitel megjelenésének 150. évfordulója alkalmából; 1982. VI. 10: az Agrártudományi Egyesület történelmi szakosztályának ülése; 1983. IX. 19. a múzeum fennállásának 10. évfordulóján a magyarországi Széchenyi kutatók vitája.

99 (Megjegyzés - Popup)

Ez természetesen nem sikerülhetett volna a gyakorló tanárok, elsősorban Baranyai Lenke és Roskó Mária soproni és Bedécs Gyula győri tanárok tanácsai és támogatása nélkül.

100 (Megjegyzés - Popup)

Ebben a TIT soproni járási szervezete, a Hanglemezgyártó Vállalat, a Liszt Ferenc Művelődési Központ és a Soproni Óvónőképző Intézet volt segítségünkre.

101 (Megjegyzés - Popup)

L. a kimutatást beszámoló végén. A községben végzett közművelődési munkánk része még az 1973-ban általunk alapított honismereti kör évekig igen eredményes működése (Keszei Dénes vezetésével) és az iskolások részére indított múzeumi szakkör (Szentkúti Károly vezetésével).

102 (Megjegyzés - Popup)

Valójában kiállító terem, a kastély díszterme, amit esetenként rendezünk át előadóteremmé. A közönségsikerről meg kell jegyezni, hogy részben az újdonság varázsának megszűnése, részben nyilván szervező munkánk gyengesége, legújabbban pedig az utazási költségek emelkedése miatt rohamosan csökken. A telt ház a múzeumban 70-80 embert jelent – egy-egy hangversenyen 150-en szorongtak – ma 30-35 körül állandósult a résztvevők száma. Korábban, az autóbusz viteldíjak megemelése előtt, hallgatóink fele soproni és más környékbeli volt (Fertődig és Horpácsig).

103 (Megjegyzés - Popup)

Időrendben: a. Kossuth Lajos, Kölcsey Ferenc, Kazinczy Ferenc, Kőrösi Csoma Sándor, Tyereskova, Arany János és Pátzay Pál nevét viselő brigádok. Az első két esetben a kezdeményező Széchenyi-brigádtag volt. A Széchenyi-brigádok munkája a SZOT elismerését és támogatását élvezi.

104 (Megjegyzés - Popup)

1975: Nagycenk; 1977: Sopron; 1981: Nagykőrös; 1983: Dunaújváros.

105 (Megjegyzés - Popup)

1976: Közös látogatás az Ipari Vásáron; 1981 és 1982: tanácskozás Budapesten a mozgássérültek budapesti székházának támogatására indított akcióról.

106 (Megjegyzés - Popup)

Többéves ügyetlen próbálkozás és hivatali értetlenség után 1982 nyarán alakult. Az engedélyezés dátuma: 1982. aug. 9.

107 (Megjegyzés - Popup)

A taglétszám természetesen még nem – és remélhetőleg sohasem – tekinthető lezártnak, tagsági jelentkezést a jövőben is szívesen fogadunk. Címünk: Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Köre, Nagycenk, Kiscenki u. 3. 9485.

108 (Megjegyzés - Popup)

Szilágyi, István: Kálváriák (Építészeti hagyományok). Bp., 1980, 139–140.

109 (Megjegyzés - Popup)

Bariska, István: A kőszegi pestisszobor szobrászának felfedezése. Vö. Savaria, Vas megyei Múzeumok Értesítője 11–12. kötet.

110 (Megjegyzés - Popup)

Vas megyei Levéltár Kőszegi Fióklevéltára (VamL KFL.) : Protocollum (Prot.) 1713. okt. 27., 649. p.

111 (Megjegyzés - Popup)

VamL KFL., Prot. 1710. nov. 18., 296. p.

112 (Megjegyzés - Popup)

VamL KFL.: Acta Miscellanea (Act. Misc.) 1711. jún. 26. (Sopron) Contract wegn der Statuen der Heyl. Dreyfaltigkeit mit dem Servatio Leitner bildthaur in Ödenburg.

113 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai, Endre: A soproni szobrászat. Magyar Művészet, 1928, 530, 535.

114 (Megjegyzés - Popup)

VamL KFL.: Prot. 1711. szept. 15. (368) ; Servatius Leithner levele a kőszegi tanácshoz: Act. Misc. 1712. szept. 4. (Sopron).

115 (Megjegyzés - Popup)

VamL KFL.: Act. Misc. Servatius Leithner levele a kőszegi városbíróhoz (1712. augusztus 25., Sopron)

116 (Megjegyzés - Popup)

Servatius lenti levelein kívül még: uo. 1712. aug. 31. (Sopron); 1712. szept. 4. után (Sopron); a parochiatemplomba kerülő oltár: Prot. 1712. márc. 4. (433–434); 1712. ápr. 15. (443).

117 (Megjegyzés - Popup)

VamL KFL.: Prot. 1712. aug. 16, 494 (bejegyzés a homlokzati freskóra).

118 (Megjegyzés - Popup)

Chernel Kálmán: Kőszeg szabad királyi város jelene és múltja. Szombathely, 1877, I, 124; Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium. Bp., 1977, I, 397.

119 (Megjegyzés - Popup)

A négy evangélistára vonatkozó homályos utalás Leithner 1712. aug. 25-i levelében (8. sz. jegyzet).